

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KIRJANDUSE ÕPPETOOL

Margaret Neithal

**NAISE LOOVUSE PROBLEMAATIKA HELGA PÄRLI-
SILLAOTSA ELU JA LOOMINGU NÄITEL**

Magistritöö

Juhendajad: Eve Annuk, PhD (Eesti Kirjandusmuuseum), Arne
Merilai, PhD (Tartu Ülikool)

TARTU 2010

*Andke talle veel sada aastat, andke talle oma tuba ja viissada naela aastas,
laske tal rääkida, mis ta mõtleb, ja jätke välja pool sellest, mis ta praegu sisse
paneab, ja ta kirjutab kunagi parema raamatu.*

(Virginia Woolf „Oma tuba“)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETISI LÄHTEKOHTI	10
1.1. Tähtsamad teosed ja suunad.....	10
1.2. Töös kasutatavaid mõisteid.....	15
2. MÜÜDID JA STEREOTÜÜBID. NAISE LOOVUSE VASTUOLULISED TÄHENDUSED.....	18
2.1. Müüdid ja stereotüübid	18
2.1.2. Nais- ja meesalge ühendamine psühholoogilis-mütoloogilistes loovuskäsitlustes	20
2.2. Stereotüüpne lähenemine naiskirjanike loomingule	23
2.2.1. Stereotüüpidest tingitud vastuolud naiskirjanike teostes	26
2.3. Naisproosakirjanikud kirjanduslugudes: marginaalsuse põlistamine	28
2.3.1. Kinniskujutelm naisloojast kui luuletajast	32
3. ÜHISKONDLIK-KULTUURILINE KONTEKST HELGA PÄRLI-SILLOTSA LOOMINGU ANALÜÜSLIMISEL	36
3.1. Ühiskondlikud hoiakud 1930-ndatel: naise roll uues riigis	37
3.1.1. Naislooja identiteet ajastu kontekstis.....	39
3.1.2. Sotsiaalmajanduslikud tegurid naise loova eneseteostuse puhul	43
3.2. Kirjanduslik kontekst 1930-ndatel aastatel.....	46
4. HELGA PÄRLI-SILLAOTSA ELU, LOOMING JA RETSEPTSIOON	50
4.1. Ülevaade Helga Pärl-Sillaotsa elu- ja loometeest.....	51
4.2. Helga Pärl-Sillaotsa teosed ja nende retseptsioon	54
4.2.1. „Improvisatsioon mängutoosis“	55
4.2.2. „Tee viib järveni“	59
4.2.3. „Karjäär“	62
4.2.4. Helga Pärl-Sillaotsa lühijutud ja käsikirja jäänud teosed	66
4.3. Ülevaade Helga Pärl-Sillaotsa loomingu retseptsioonist eri ajastutel	71
4.4. Helga Pärl-Sillaotsa loomingu feministlik lugemine.....	74
4.4.1. Stereotüüpne naisekujutamine	77
KOKKUVÕTE	81
MATERJALI ALLIKAD.....	85
KÄSIKIRJALISED ALLIKAD.....	86
KIRJANDUS	86
SUMMARY	91

SISSEJUHATUS

Teema põhjendus

Eesti Vabariigi ajal tõusis esile terve rida noori lootustandvaid naisproosakirjanikke (Marta Sillaots, Reed Morn, Helmi Mäelo, Helene Ranna-Tamberg, Leida Kibuvits, Leida Tigane, Aira Kaal, Helga Pärl-Sillaots jt), kes käsitlesid oma romaanides naisküsimumust – perekonnaelu, armastust, naise positsiooni ühiskonnas, naise pürgimusi eneseteostusele ja emantsipatsioonile. Paljud neist teostest pälvisid auhinnalisi kohti romaanivõistlustel, kuid jäid siiski monumentaalset proosat viljelnud meeskirjanike (A. H. Tammsaare, M. Metsanurk, A. Mälk jt) varju. Ants Oras koguni leidis, et ehkki eesti kirjandusest võib leida geniaalseid naisluuletajaid (ta pidas silmas Lydia Koidulat ja Marie Underit), puuduvad Eesti proosakirjanduses sellised suured nimed, nagu Jane Austen või George Eliot (Oras 1939: 660). Sellega oleks nagu tunnistatud, et Eesti naiskirjanikud ei sobi suure proosa viljelejateks.

Kahjuks on eeltoodud kontseptsioon jäänud püsima tänapäevani, millest annavad tunnistust kirjanduslood, mis on proosa koha pealt naiskirjanikud unarusse jätnud, põlistades niiviisi naisautorite marginaalse asendi eesti kirjandusmaastikul. Eve Annuk juhib oma artiklis „Naised ja kirjanduslugu: tuntud ja tundmatu Ilmi Kolla“ tähelepanu asjaolule, et meil leidub palju naisautoreid, kelle loomingule on kirjandusloos teenimatult vähe tähelepanu omistatud (Annuk 2003). Näiteks on nõukogudeaegses 7-köitelises „Eesti kirjanduse ajaloo“ (1965–1991) küll käsitletud tuntumaid naisprosaiste, kuid nende tegelikule väärtusele mittevastavas mahus. Üheköiteline „Eesti kirjanduslugu“ (2001) jätab 1930-ndate aastate naiskirjanikud aga täiesti kõrvale. Tekib omamoodi nõiarang. Kirjandusajalugudest välja jäetud autorid muutuvad marginaalseks, neid ei peeta avaldamisväärseks ja nii nad muutuvadki tundmatuiks. Isegi kirjandusteadlased ei pruugi neid tunda, rääkimata laiemast publikust.

Teiseks on naiskirjanduse tõrjutust soodustanud ka asjaolu, et eesti kirjandusteaduses on pööratud vähe tähelepanu kirjanduse soolisusele. Kirjandust peetakse sootuks ja selles nähakse eksisteerimas sooväliseid objektiivseid esteetilisi kriteeriume, mis määravad ära selle, kas teos on hea või halb. Aga esteetilised väärtushinnangud on ajalooliselt välja kujunenud meeskirjanike tekstidele tuginedes. Naiskirjanike teemasid ja loomelaadi peetakse sellest tulenevalt sageli tühiseks ja väheväärtuslikuks, mida väljendavad halvustavad hinnangud naiskirjanike teostele („naistekas“, „olmekas“ jne).

Käesolev magistritöö „Naise loovuse problemaatika Helga Pärl-Sillaotsa elu ja loomingu näitel“ püüab neid eelpooltoodud kitsaskohti õgvendada. Töö eesmärgiks on analüüsida 1930-ndail aastail esile tõusnud Eesti naiskirjaniku Helga Pärl-Sillaotsa (1912–1939) loomingut oma ajastu kontekstis, andes sellele ka väärtustava, st objektiveeriva hinnangu. Piiritletumaks eesmärgiks on uurida naiseksolemise üht kitsamat aspekti, nimelt naise loovust, ja seda, kas ja kui suures ulatuses saab naine seda rakendada patriarhaalsetele väärtustele tuginevas ühiskonnas. Töö on põhisuunitluselt feministlik ja rakendab suures osas ka feministliku kirjandusuurimise vaatenurka.

Eesti naisproosa hakkas tuult tiibadesse saama õieti just 1930-ndail aastail. Kuid siis katkestas selle järsk ajaloopöörak – II maailmasõja puhkemine. Paljud kirjanikud, sh naisautorid põgenesid kodumaalt, siia jäänud sattusid repressioonide ja põlu alla ning vaikusid või pidid avaldamise korral alluma võõrale nõukogulikule ideoloogiale. Eriti valusalt andis see tunda alles kujunemisejärgus naiskirjandusele, mille pidevus katkes. Eesti naisproosa traditsioon ei jõudnudki täies ulatuses välja kujuneda. Helga Pärl-Sillaotsa elu ja looming illustreerib hästi seda sageli just naiskirjanikele omistatud traagikat, kus autorite loometee mingil põhjusel järsult katkeb ning nende looming marginaliseerub.

H. Pärl-Sillaots jõudis oma lühikeseks jäänud loometeel – kirjanik elas vaid 27-aastaseks – avaldada kolm romaani, mis võeti toonase kriitika poolt hästi vastu. Teda peeti nooreks lootustandvaks kirjanikuks. Seevastu vajus ta hiljem

täielikku unustusse. Ta teosed ei sobinud nõukoguliku aja ja ideoloogiaga ning neid ei avaldatud pea 70 aastat.

Töö eesmärgid ja meetod

Unustatud naisautorite teoste ülesotsimine, kirjandusmaastikule tagasitoomine ja nende taastrükkimine on feministliku kirjanduskriitika üks olulisemaid ülesandeid. Nimetatud suuna algatasid Anglo-Ameerika kultuuriruumis tegutsenud uurijad, kellest tuntuim on Elaine Showalter. Sellel feminismi suunal on Läänes juba pikaajalised traditsioonid. Ka Soomes on naisautorite kaardistamisega tegeldud kirjanduslugude tasemel (Lea Rojola jt).

Eestis ei ole naisautorite „päästmisaktsiooni“ süsteemselt veel ette võetud. Selle üheks põhjuseks on asjaolu, et feministlik teooria sisenes Eesti kultuuri- ja ühiskonnateooriasse alles 1990-ndatel aastatel. Siis hakati kõnelema kirjanduse soospetsiifikast, naiskirjutuse eripärast ja naiste omakultuurist. Siiski on Eesti kriitikud, valdavalt naised, hakanud jõudumööda uurima naisautoreid. Näiteks on Rutt Hinrikus kirjutanud Reed Mornist (Hinrikus 1998), arvatavasti tänu sellele on Reed Morn pääsenud ainsa naisproosakirjanikuna 2001. aastal ilmunud kirjanduslukku. Eve Annuk on ajastukriitiliselt uurinud Ilmi Kolla elu ja loomingut ning koostanud tema luuletuste tekstikriitilise väljaande (Annuk 2009). Leena Kurvet-Käosaar on uurinud Aino Kallast (Kurvet-Käosaar 2006). Elo Lindsalu on kirjutanud naiskunstniku problemaatikast ühe Leida Kibuvitsa romaani näitel (Lindsalu 2009).

Osaline edu on saatnud ka naisautorite teoste taasavaldamist. On tuntud tõsiasi, et Nõukogude okupatsiooni ajal avaldati enne II maailmasõda, seega „kodanliku korra“ ajal ilmunud teoseid, valikuliselt ja vähe. Sellega oli muutunud suur osa Eesti kirjandusest lugejale kättesaamatuks ja teosed langesid unustusehõlma. Nii pidid H. Pärl-Sillaotsa ja tema kaasaegsete naisautorite teosed ootama taasavaldamist rohkem kui 50 või koguni 70 aastat. Alles 2009. aastal ilmus kirjastuse Eesti Raamat väljaandel „Eesti romaanivara“ sarjas ühiste kaante vahel kaks Pärl-Sillaotsa romaani

(„Improviseerimise mängutoois“ ja „Karjäär“). Samas sarjas on ilmunud veel Leida Kibuvitsa, Reed Morni, Ella Ilbaku jt romaane.

Käesolevas magistritöös püüan lisaks Helga Pärl-Sillaotsa elu ja loomingu uurimisele osutada ka neile ühiskondlik-kultuurilistele põhjustele, mis mõjutavad naisautorite loometegevust ning määravad ära nende asendi kirjandusmaastikul.

Teoreetilisi ja metodoloogilisi eeskujusid olen saanud feministlikust kirjanduskriitikast. Töö eesmärgi ja temaatikaga, samuti ajastu kontekstiga haakuvad paremini feministliku kirjanduskriitika ajaloolis-kultuurilised suunad. Peamisteks eeskujudeks on olnud Elaine Showalteri, Mary Ellmanni ja Virginia Woolfi klassikaliseks saanud tööd.

1930-ndate aastate nais autori loomingu analüüsimise kõrval on töö eesmärgiks ka näidata, et naisproosa pidevat arengut tabanud järsul ja ootamatul katkestusel ei ole üksnes ajaloolis-poliitilised põhjused (nõukogude aja ja ideoloogia pealetung), vaid see on ka kultuuriliselt konstrueeritud, st sel on oma soospetsiifilised põhjused, sh maskuliinsete väärtushinnangute domineerimine, mida peegeldavad ka kirjandusajalood.

Elaine Showalter leiab oma programmilises teoses „A Literature of Their Own“ („Nende oma kirjandus“), et feministlik kirjanduskriitika ja kirjanduslugu ei pea oma eesmärgiks erakordse naisgeeniuse avastamist, vaid naiskirjutuse traditsiooni nähtavaks tegemist, selle jätkamist ja teadlikku loomist, naiskirjanike aitamist nende teel mehelikest kirjanduskaanoneist sõltumatu ja aktsepteeritud kunstivormi loomisel (Showalter 1999).

Töö struktuur

Käesolev magistritöö koosneb neljast põhipeatükist. Esimeses peatükis „Teoreetilisi lähtekohti“ on antud ülevaade töös kasutatavatest tähtsamatest feministliku kirjanduskriitika suundadest ja teostest. Rohkem tähelepanu on pööratud 1960-ndatel ja 1970-ndatel alguse saanud ja kaasaegse feministliku

kirjandusteaduse sünniks peetud perioodile, mille autorid tegelesid peamiselt misogüünsete stereotüüpide kritiseerimisega meeskirjanduses (Mary Ellmann jt) või olid pühendunud naiskirjanduse ajaloolisele rekonstrueerimisele (Elaine Showalter). Ülevaade on antud ka mõningatest töös kasutatavatest põhimõistetest.

Teises peatükis „Müüdid ja stereotüübid. Naise loovuse vastuolulised tähendused“ püütakse leida vastust küsimusele, kuidas ühiskonnas valitsevad kinniskujutelmad ja soostereotüübid mõjutavad ja kujundavad kirjandusprotsessi. Naiskirjanike poolt käsitletud teemasid peetakse väheolulisteks, naiselikku väljenduslaadi suhtutakse sageli üleolevalt. Nende loomingust otsitakse tihti vaid eraelulisi seiku, isikliku elu ja kogemuste kajastust. Sellega justkui pisendatakse loomingut ja selle väärtust. Patriarhaalsus on imbinud sügavale ühiskondlikku teadvusse, nii et ka naiskirjanikud seda alateadlikult taastoodavad. Seetõttu on naisloojad sageli lõhestunud identiteediga.

Alapeatükis „Naisproosakirjanikud kirjanduslugudes: marginaalsuse põlistamine“ on välja toodud põhjused, miks on eesti kirjandusloos naisproosautorid tänapäevani marginaalsel positsioonil, ning kuidas on kujunenud välja hoiak, et loov naine võib olla pigem luuletaja kui proosautor. Alapeatükis „Nais- ja meesalge ühendamise psühholoogilis-mütoloogilistes loovuskäsitlustes“ on mõtestatud naiselikku loovust süvapsühholoogiliste käsitluste valgusel.

Kolmandas peatükis on tehtud sissevaade 1930-ndate aastate ühiskondlikku ja kirjanduslikku konteksti, et paremini mõista H. Pärl-Sillaotsa loomingut ja seda mõjutanud tegureid. Feministlikes käsitlustes ei vaadelda kirjandustekste omaette nähtustena, lahus nende sünnikontekstist, vaid iga tekst ja selle soolised paradigmad on määratletud konteksti – keele ja sotsiaalse süsteemi poolt. Tekst on vastastikusel ja keerulises koosmõjus oma kontekstiga. Nii on ka H. Pärl-Sillaotsa romaanid osa teatud kultuuriruumist ja selles kehtivatest tõekspidamistest.

Neljandas põhipeatükis on käsitletud Helga Pärl-Sillaotsa elu, loomingut ja retseptiooni, kasutades lisaks ilmunud materjalidele ka kirjaniku arhiivi – käsikirjalisi teoseid, märkmeid, kirjavahetust. Töö eesmärgiks on selle unustusse vajunud, ent huvitava autori loomingut käsitlemine uue nurga alt, kasutades naisvaatepunkti ning vaadeldes tähenduste allikana koos nii autori elukäiku, isiksust, loomingut kui tema teoste vastuvõttu ehk laiemalt kirjanduslikku ja sotsiaalset konteksti.

1. TEOREETISI LÄHTEKOHTI

Käesolevas magistritöös on teoreetiliste ja metodoloogiliste eeskujudena kasutatud peamiselt feministlikku kirjanduskriitikasse kuuluvate autorite teoseid. Töö temaatika ja spetsiifikaga – unustatud naiskirjanike ülesotsimine ja kirjandusmaastikule tagasitoomine – haakub paremini nn ühiskondlik-kultuuriline lähenemine, mis ulatub kaasaegse feministliku kirjanduskriitika algusaegadesse (1960-ndate lõpp ja 1970-ndate algus) ja mille lähtekohtadeks peetakse veel palju varasemaid teetähiseid, nagu Virginia Woolfi teos “A Room of One’s Own” („Oma tuba“, 1929, e.k 1994) või Mary Wollstonecrafti “A Vindication of the Rights of Woman” („Naiste õiguste kaitsmine“, 1792).

1. 1. Tähtsamad teosed ja suunad

1960-ndatel ja 1970-ndate alguses uuris feminism naiste enesetunnetust patriarhaalses ühiskonnas, kus meheliku ülemvõimu pikad traditsioonid olid sulgenud naiste suud, moonutanud nende elud ning pidanud nende muresid tähtsusetuks. Olla naine sellistes tingimustes tähendas mõnes mõttes elamist varjusurmas. “Kui me, surnud, ärkasime” (*When We Dead Awaken*) tundus Adrienne Richile sobiv pealkiri tema naistemalisele ettekandele Kaasaegse Keele Ühingu 1970. aastal. Koos teiste väljapaistvate feministidega 1960-ndatel ja 1970-ndatel, nagu Germaine Greer (“The Female Eunuch”) ja Kate Millett (“Sexual Politics”), inspireeris Rich terve feministliku kirjanduskriitika koolkonna tekkimist, mis võttis oma töö juhtivaks majakaks naiste rõhumise ja vaikima sundimise ajaloo (Rivkin, Ryan 1998: 528).

Elaine Showalter asus rekonstrueerima naiskirjanike ajalugu (“A Literature of Their Own”). Judith Fetterley tõstas küsimuse, kuidas on naisi esitletud nn suures Ameerika kirjanduses (“The Resisting Reader”). Sandra Gilbert ja Susan Gubar uurisid, mida tähendas naiskirjanikele otsida väljapääsu traditsioonist, kus domineerisid naiste suhtes meelevaldsed kujutelmad (“The

Madwoman in the Attic” 1979). Kõiki selle ajastu kirjutisi iseloomustab poleemiline, sageli ka poliitiline hoiak. Seda perioodi, mida loetakse feministliku kirjandusteaduse sünniks, on mõnikord kirjeldatud kaheastmelisena, millest üks tegeles **misogüünsete stereotüüpide** kritiseerimisega meeskirjanduses, teine oli pühendunud kaotatud traditsioonide taaselustamisele ning **naiskirjanduse ajaloolisele rekonstrueerimisele** (Rivkin, Ryan 1998).

Elaine Showalteri teost “A Literature of Their Own” („Nende oma kirjandus“, 1977), mis tegeleb viktoriaanliku ajastu naisromaanikirjanike taasavastamisega, peetakse siamaani üheks feministliku kirjanduskriitika mõjukaimaks teoseks. See toob nähtavale varjatud, ent pika naiskirjanduse traditsiooni, mis oli meestekesksest kirjanduskaanonist välja jäetud. Showalter seadis oma eesmärgiks täita „tühermaa“ naiskirjanduse suurte „mäetippude“ (Austeni, Brontë, Elioti ja Woolfi) vahel, lugedes niipalju kindla ajaperioodi naisautorite romaane, kui ta leida suutis, samal ajal püüdes mõista, mil viisil need omavahel suhestuvad. Hilisem feministlik kriitika (põhiliselt prantsuse poststrukturealistlik koolkond) on Showalterile ette heitnud nõrka teoreetilist raamistikku, biologismi ja essentsialismi (Toril Moi „Sexual/Textual Politics“, 1985), ent see jätab tähelepanuta „Nende oma kirjanduse“ teistsuguse lähenemise kirjandusele, tegelikkusele ja soole. Showalteri teoreetilised huvid olid ajaloolis-kultuurilised, mitte keelelised, nagu poststrukturealistidel. Näiteks otsib ta vastuseid järgmistele küsimustele: Millised on domineeriva ja tõrjutud kultuuri suhted? Kas marginaalsel kultuuril saab olla oma iseseisev ajalugu ja kirjandus või mõõdetakse seda alati vastavalt domineeriva kultuuri kriteeriumitele? Kas feministlik kirjanduskriitika saab välja arendada päris omaenda meetodid ja teooria? (Showalter 1999)

Varasemad teosed – Simone de Beauvoir’i “Le Deuxième Sexe” (Teine sugupool, 1949, e. k 1997) ja Virginia Woolfi „Oma tuba“ tõstatasid teravalt naise ühiskondliku positsiooni ja kultuurilise identiteedi küsimuse. Virginia Woolf toob teravmeelselt ja nõtkestiilselt esile naiste ilukirjanduslikku loomingut mõjutavad ühiskondlikud ja majanduslikud tegurid ning loovuse teel seisvad takistused. Beauvoir’i tööd on hoiakult poliitilised. Ta oli üks

esimesi, kes uuris, kuidas mehed kujutavad oma teostes naisi. Beauvoir'i järgi ei määratleta naist iseseisvana, vaid suhetes mehega, mehe teisena, mehest erinevana. Naise erinevus mehest on naise peamine alistamise mehhanism ühiskonnas ja kultuuris (Beauvoir 1997).

Vähem radikaalsete suundade puhul on eesmärgiks pigem soolise erinevuse uuesti defineerimine, nii et naine määratletakse autonoomsena, mehest sõltumatusena ja positiivsena. Liberaalsed ja radikaalsed feministid on olnud alates 1970-ndatest erimeelsusel selle suhtes, millist suunda peaks naisliikumine järgima – kas minema sügavamale naiseliku “olemuse” tundmaõppimisse (nn prantsuse feministid, eesotsas Luce Irigaray'ga) või eemalduma sellest, sest viis, kuidas naisi sunniti patriarhaadis olema, tähendaski radikaalsete feministide jaoks naiselik olemist. See erimeelsus tekitas feministliku kirjanduskriitika vaidlustes eklektika, millest vormusid kaks vaadet – **konstruktivistlik** suund võttis omaks idee, et sugu on loodud kultuuri poolt ajaloo käigus, **essentsialistid** juhendusid rohkem mõttest, et sugu peegeldab loomulikku erinevust mehe ja naise vahel, kuid see erinevus on pigem psühholoogiline või isegi keeleline kui bioloogiline (Rivkin, Ryan 1998: 529).

Prantsuse sotsioloog ja filosoof Pierre Bourdieu osutab oma raamatus “Meeste domineerimine” („La Domination Masculine“, 1998, e. k 2005) sellele, kui sügavalt ja sageli varjatud kujul on **meeste domineerimine** juurdunud ühiskonda, kultuuri, isegi kehasse ja keelekasutusse (binaarsete opositsioonide näol). Bourdieu leiab sarnaselt eelkirjeldatud konstruktivistlikule vaatekohale, et klassikaliselt bioloogilise soo tunnusteks peetud omadused on paljuski kultuuriliselt konstrueeritud. Ka mehed on domineeriva mõtteviisi vangid ja varjatud ohvrid. Domineerimisseadused pole inimloomusesse sisse kodeeritud, neid peab looma pika sotsialiseerimise tööga, st vastassoo aktiivse diferentseerimise kaudu. Meeste privileeg on samas ka lõks ning selle varjupooleks on pidev, sageli absurdini viidud pinge ja poleemika, mida kohustus panna igas olukorras oma mehelikkus maksma kõigile meestele peale sunnib (Bourdieu 2005: 70).

Bourdieu seab samuti kahtluse alla feministliku kriitika meetodid. Ainsaks lahenduseks peab ta süsteemset poliitilist võitlust ning järjepidevat dehistoriseerimistööd. Teisiti öeldes tuleb päevavalgele tuua meeste domineerimise objektiivsete ja subjektiivsete struktuuride pideva (taas)loomise ajalugu, mis sai alguse meeste ja naiste eristamisest. „Naiste ajalugu“, selle asemel, et keskenduda naistele, peaks tooma esiplaanile kõigepealt **agentide ja institutsioonide ajaloo**, mis on nende jäädavuste tagamises kõige olulisemad, nagu kirik, riik, kool jne. Tuleb välja selgitada hierarhiad ning nende toimemehhanismid. Ajalooline uurimisöö ei saa piirduda üksnes naiste olukorra muutumise ega ka sugudevaheliste suhete kirjeldamisega erinevatel ajastutel, vaid ta peab püüdma kaasa aidata iga perioodi raames meeste domineerimist põlistanud institutsioonide lahtirebimisele ajaloost (Bourdieu 2005:109).

Tänapäeval räägitakse varasemale nn **võrdsuse feminismile** vastukaaluks veel „postfeminismist“ ja ka „uusfeminismist“ – **erinevuse feminismist**. Hiljuti Eestit väisanud hispaania feministlik filosoof Rosa María Rodríguez Magda küsib oma raamatus „Simulaakrumi nauding“ („El placer del simulacro“, 2003, e.k 2009) uuesti üle, mis on sugu? Milline koht on tal tänapäeva kultuurilisel väärtusskaalal? Naised ei saa mitte millessegi, mis selle kohta on öeldud, suhtuda kriitilise meele või ettevaatlikkusega. Umbusuga tuleb läheneda kogu *logos*'ele. Tuleb hakata nägema ja mõtlema vabana autoriteetide ja kaitsejumaluste eeskostest. Minevikku pole mõtet muuta, pigem vaadelda olevikku, võtmata endale kohustust parandada traditsiooni, mis on meid kõrvale jätnud (Rodríguez Magda 2009: 9).

Kui naine on valmis uurima ja kasutama erinevaid ideid, peab ta orienteeruma neid ideid kasutanud filosoofiavoolude loogilistes ja strateegilistes võrgustikes. Ja praeguses debatis peavad tal olema vahendid, mille abil suhestuda modernsuse ja lõpetamata või kriisis oleva Valgustusega.

Sõltumata omaksvõetud vaatepunktist, on naisdiskursusel Rodríguez Magda arvates kolm ülesannet või arenguvaldkonda:

Esiteks **minevikulünkade täitmine**. Naistel tuleb kirjutada oma ajalugu, heastada oma häiriv puudumine. See eeldab uuendatud vaatepunkti sellele, mille säilitamist rahvaste kollektiivses mälus pole seni vääriliseks peetud. Tuleb päästa naise koht ühiskonnas, tööl, erinevate asjastute igapäevaelus. Kaasata tema saavutused erinevate distsipliinide, näiteks teaduse ja kirjanduse ajalukku. Üle vaadata seksistlikud suundumused ja unustused väidetavalt neutraalsetes teadusharudes, nagu bioloogia, psühholoogia, antropoloogia, filosoofia jne. Tõsta esimese järgu tegevusalade hulka need, kus naiste panus on olnud suur: käsitöö, ketramine, suuline traditsioon, kulinaarsed ja meditsiinilised oskused.

Teiseks **oleviku järelevalve ja kriitika**. Pidev valvelolek igapäevase seksismi suhtes: pilt ja reklaam, haridustekstid, keel, massimeedia, võltsilt emantsipeerivad intellektuaalsed voolud, vanu mudeleid taastootvad teaduslikud või sotsiaalsed teooriad, diskrimineerivad poliitilised meetmed.

Ning lõpuks **lai loomingupõld**. Mis puutub meie puudumisse patriarhaalses kultuuris, siis see on paljuski parandatav; kuid me ei tohi end petta, sest parim viis kollektiivi lämmatamiseks on selle omakultuuri eitamine ning selle lülitamine valitsevasse kultuuri ja sellega kohandumine. Suur osa sellest, mis oleks võinud olla meie ajalugu, meie vaatepunkt, lõigati kõigepealt läbi ja muudeti seejärel ülekandmise käigus kehtetuks. Juuri ei saa leiutada: need kas on – ja sellisel juhul tuleb nende vaba avaldumise eest võidelda, sest neid ei ole võimalik varjata – või neid ei ole, isegi kui see on väga vajalik ja pakiline, sest neid lihtsalt ei eksisteeri, ning siis on asjatu ja kunstlik nende tekkimist tagant sundida. Kui me aga siiski oleme midagi enamat, näitab seda viimaks meie **looming**; vastupidisel juhul ei ole midagi halba selles, kui me seda siitpeale leiutama hakkame (Rodríguez Magda 2009: 48-49).

Rodríguez Magda rõhutab korduvalt **naistele ainuomase loovuse olulisust**, võttes juhtlõngaks **teisesuse**. Ta soovib luua mõõdutundetult, liialdades, püüdmata piirduda vaid kaotatud identiteediga: „Luu visandeid, jätta valejälgi, spiraalidena keerduvaid jooni, mis muutuvad ringideks või keerukateks geomeetrilisteks kujunditeks. /---/ Luua naiselikku maailma

tähendab luua maailma, kus naised loovad. Igasugune enesetsensuur mõistab meid igavesse vaikimisse, ebakindlusse ja süüdistustesse, mis on nii kaua olnud meie pärisosaks.“ (Rodríguez Magda 2009: 49)

1.2. Töös kasutatavaid mõisteid

Patriarhaadi mõiste võtsid esimesena kasutusele Rebecca West ja Virginia Woolf 20. sajandi alguses, tähistades sellega ühiskonda, milles naise positsioon on tunduvalt madalam mehe omast. Hiljem on patriarhaalne ideoloogia hakanud tähendama kindlaid arusaamu mehe ja naise identiteedist, mis luuakse maskuliinse kultuuri poolt ning mille eesmärgiks on põlistada ebavõrdset olukorda mehe ja naise vahel (Kirjandusterminite leksikon 2003).

Ameeriklane Heidi Hartmann andis mõistele laialt levinud definitsiooni: „Patriarhaati võime kõige paremini defineerida meestevahelise sotsiaalsete suhete võrgustikuna, millel on materiaalne alus ja mis on oma hierarhilisuseski kinnistav või tekitab meestevahelist sõltuvust ja solidaarsust. See omakorda võimaldab naiste üle valitsemist.“ (Hartmann 1981:14-15, viidatud Võtmesõnad 2003: 111 järgi)

Sylvia Walby esitab oma uurimuses „Theorizing Patriarchy“ (1990) laiema määratluse patriarhaadi kohta. Tema järgi koosneb patriarhaat põhiliselt kuuest struktuurist: palgatöö, kodutöö, seksuaalsus, kultuur, vägivald ja riik. Kuigi need struktuurid on läbipõimunud, on nende ajalooline areng toimunud erinevas tempos (Walby 1990: 16, viidatud Võtmesõnad 2003: 112 järgi).

Sooline stereotüüp on oluline termin feministlikus kirjandusteaduses. Sellega märgitakse soolise rolli ja käitumise kinniskujutelmi, mida omistatakse patriarhaadile. Patriarhaalse ideoloogia üheks tunnusjooneks peetakse essentsialistlikku mõtteviisi, mis lähtub veendumusest, et naise karakteristikud on kaasasündinud, talle üldisloomulikud ning tuletatavad tema bioloogiast. Patriarhaadile on tunnuslikud ka kinnismüüdid ja uskumused naise kohta. Naine on madonna või hoor: piiblimüüt Eevast loob stereotüübi naisest kui

loomupäraselt pahelisest, ohjeldamatust ja himurast olendist ning ristiusk Neitsi Maarjast ebaseksuaalse ema kuju. Stereotüüpsele mõtlemisviisile on omane binaarsus ja lihtsustatud mudelite omaksvõtt.

„Feministliku uurimise tähtsaks püüdluseks on olnud selliste juba valgustusfilosoofia poolt juurutatud dihhotoomiate, nagu loodus/kultuur, keha/vaim ja pere/töö, kahtluse alla seadmine. /---/ Feministlik kriitika on näidanud, et need dihhotoomiad on ajalooliselt alistanud ja aheldanud naisi konstrueeritud hierarhilisusest ja vastandamisest lähtudes.“ (Võtmesõnad 2003: 115)

Naistegelaskujude kriitikale keskenduti feministliku kirjanduskriitika algperioodil (1960-ndate lõpust kuni 1970-ndate alguseni). Tõdemus, et naistegelasi on meeskirjanike teostes kujutatud sageli otsekui kõverpeeglis, ajendas feministlikke kriitikuid lähemalt uurima ja sõnastama seda eeldust. Naine kui “märk” (*sign*) – karakter, kujund, müüt, sümbol – meeskirjanike tekstides viitab seega mitte niivõrd reaalsele naistele, kuivõrd teatud kultuurilisele konstruktsioonile, mis on naisest loodud ja mis sellisena kajastab pigem meeste eelarvamusi ja ootusi naiste suhtes, mitte aga seda, millised nad tegelikult on. Ilukirjandus on kajastanud ja võimendanud seda müüti (naine kui muusa, naine kui hoor jne), milles reaalsed naised end tihti ära ei tundnud (Annuk 1999: 699).

Naiselik loovus on väga lai mõiste, mis võib võtta palju erisuguseid kujusid, seetõttu on raske selle kohta anda mingit kindalt definitsiooni. Clarissa Pinkola Estési raamatus „Naised, kes jooksevad huntidega. Müüte ja pajatusi ürgnaise arhetüübist“ („Women Who Run With the Wolves: Myths and Stories of the Wild Woman Archetype“, 1992, e. k. 1994) on palju tähelepanu pühendatud loovusele ja selle problemaatikale. Estés kirjeldab loovust otsekui pimestavat vaimuvälgatust, mis ilmutab end meile kõigile, ometi on seda raske kirjeldada, sest igäüks näeb seda välkvalgust omal moel. Loovus võib väljenduda nii kujutavas kunstis, muusikas kui ka igapäevastes asjades, olgu selleks siis särgikrae triikimine, sinise kardina õmblemine või lapse suurekskasvatamine. Loovuse sätendust on kõiges. Ühed ütlevad, et loovus –

see on ideed, teised ütlevad, et loovus on eeskätt tegutsemine. Estés peab kõige olulisemaks millegi armastamist, loojal peab olema tohtu palju armastust millegi vastu – olgu siis teise inimese, sõna, kujundi, idee, oma kodumaa või inimkonna vastu – just ülevoolav armastus paneb looma, tahtepingutusest üksi ei piisa (Estés 1992: 340).

Estés rõhutab, et naise loomisvõime on ta kõige suurem vara, sest see kaunistab teda välispidiselt ja toidab teda seestpoolt igas mõttes: nii hingeliselt, vaimselt, mentaalselt, tunnete poolest kui ka majanduslikult. Ta võrdleb loovust jõega, Ürgnaise jõega, mis on meis loomupäraselt olemas. Loovus voolab välja millestki, mis kerkib, rullub, tõusleb ja mõõnab ning paiskab meisse midagi, mida me ei oska otsemaid loovusega ühendada, aga mille juurde meie vaimul on kaude ometi lootust teed leida. Selles mõttes ei kaota me kunagi oma loovust – tee ei kao kuhugi. Varjatud loovust oleme alati täis. Oma teel põrkab see kokku igasuguste takistustega. Mõnikord röövitakse naiselt tema loov elu, see võib olla nii sisemine kui välimine takistus, kas elueitavad sisekompleksid või saastatud inimkeskkond.

Naine peab olema ettevaatlik, et mitte lubada riisuda loometööks hädavajalikku hingerahu, aega ja jumalikku joovastust. Kunst pole mõeldud selleks, et teda loodaks vaid muu töö kõrvalt varastatud hetkedel. See annab tunnistust, et ennast ei väärtustata piisavalt. Ka kultuurikeskkond, milles naine elab, ei väärtusta või sageli isegi ründab tema loovust, muutes ta otsekui murtud tiivaga linnuks (Estés 1992: 341-353).

2. MÜÜDID JA STEREOTÜÜBID. NAISE LOOVUSE VASTUOLULISED TÄHENDUSED

2.1. Müüdid ja stereotüübid

Kui klassikalise müüdikäsitle all mõistetakse sakraalset lugu, milles tegutsevad jumalad ja vägilased, kes korraldavad kosmost ning seavad sisse praegust maailmakorda, siis igapäevases kasutuses on müüdi sünonüümideks pigem väljamõeldis, moonutus või valelugu. Semiootilisest aspektist võib müüte vaadelda kui „ühiseid nimetajaid“, mis kannavad kollektiivset sõnumit ning inimesi grupi või rahvusena koos hoiavad – iga rahvas vajab oma müütilisi suurkujusid, kes on natuke suuremad kui elu ise.

Virve Sarapiku järgi on müüte võimalik teadlikult luua, ent teadlik müüdi loome eeldab ikkagi positiivset vastuvõttu, kuna üldreeglina on müüdi aluseks kollektiivne usk. Nn kunstielu tugimüüdid on tema arvates seda tüüpi müüdid, mis on ühtede jaoks elavad, teiste jaoks mitte, s.t. on mingi hulk inimesi, kes müüti usuvad ja teised, kes on võimelised määratlema selle müüt-olemist (Sarapik 2001).

Germaine Greer räägib oma teoses “The Female Eunuch” (1970) **stereotüüpsest naiselikkusest**, mille abil on naisest saanud kastraat. Alludes stereotüüpidele, mis neist on loodud, salgavad naised maha omaenda soo, oma intellekti ja tahte ning muutuvad elututeks nukkudeks. Greeri stereotüübiks on Igavene Naiselikkus, Seksuaalne Objekt, kelle väärtust tõestavad need tunded, mida ta teistes äratab: “Keegi ei taha tüdrukut, kelle ilust ei saa aru keegi teine peale mehe enda. Ja nii tervitavadki mehed stereotüüpi, kuna see suunab nende maitse kuskile üldiselt tunnustatud väärtuste piirkonda.” (Greer 1995)

Mary Ellmann, kes vaatleb oma 1968. aastal ilmunud mõjuka teose “Thinking About Women” („Naistest mõeldes“) III peatükis naise stereotüüpe meeskirjanike teostes, usub, et isegi üksiku inimese iseloomust ei ole võimalik

lõpuni aru saada, mis siis veel rääkida tervest rahvusest või sugupoolest. Ometi peab ta nentima, et stereotüüpide loomine on üks kõige enam juurdunud mõttelaadi vorme ning stereotüüpide vastu võitlemine on sama kasutu, kui lootus lõpetada prostitutsiooni või kogu seksuaalset läbikäimist. Stereotüüpide loomise aluseks on inimeste loomulikud omadused – uudishimu, spekulatsioon ja määratlemine (Ellmann 1968: 56-57).

Psühholoogidki on veendunud, et stereotüüpsus on inimõtlemisele üldisloomulik. See on seletatav vajadusega korrastatud maailmapildi järele. Psühholoog Voldemar Kolga esitab teesi, et stereotüüp on elu kergendav moodustis. See tees tuleneb eeldusest, et maailm on oma olemuselt ratsionaalne. Ratsionaalsed on ka stereotüübid, mis aitavad meil maailmas orienteeruda (Kolga 1999).

Mugavusest tingitud stereotüüpidele on sageli omane vasturääkivus, mis takistab stereotüüpseid tõdesid uskumast. Kuna naiseideaali näikse vormitavat ainult koos kahetsuse ja halvaksapanuga, samuti kui iga naiselik voorus osutab samal ajal naiselikule puudusele (kõlbelisus ja frigiidsus, intuitsioon ja irratsionaalsus, emadus ja domineerimine), on naistel võimatu uskuda seda kõike iseenda kohta. Simone de Beauvoir sõnul kehastuvad naises samaaegselt nii mehe unelmad kui lüüasaamised: “Pole ühtki naise võrdkuju, mis ei kutsuks otsekohe esile selle vastandit. Naine on Elu ja Surm, Loodus ja Tehislikkus, Valgus ja Öö.” (Beauvoir 1997: 171) Mees projitseerib naisesse kõik oma soovid ja hirmud, armastuse ja viha. “Olles kõik, pole naine kunagi päris see, mis ta olema peaks. Naine kätkeb endas igavest pettumust, pettumust eksistentsis, milles ei õnnestu küündida iseendani ega leida olemasolevaga lepitust.” (Beauvoir 1997: 180)

Stereotüüpsetes käsitlustes seostatakse naisi korduvalt looduse ja kehalisusega ning mehi kunsti ja vaimuga. Kuigi kunsti peetakse loodusest ülemaks, on loodus omal kohal siiski meeldiv nähtus. Eneseteadlikkus, mille üle mehed on tavaliselt uhked, tundub mõnikord koormav, ning nad imetlevad ja kadestavad teiste – loomade, laste ja naiste loomulikku, kehalist ja ennastunustavat olemisviisi. Teised, kes paistavad vähem arukad kui ta ise, tunduvad elavat

lihtsamalt, õnnelikumalt ja vähem pingutust nõudvalt. Lapse sünnitamine tundub kõige loomulikum, loovam ja vähem eneseteadlik kõigist inimkogemustest – see on võime, mille pärast naisolendit eriti kiidetakse. Mõttelagedat pingutust võib ju ülistada, ent ometi ei ole see Lääne kultuuriruumis võrreldav mõtestatud ja suunatud püüdlustega. Riimitud värssi loomist peetakse ikkagi lapse ilmaletoomisest üllamaks. Kui me mõtleme oma loovuse primaarsele metafoorile, maailma loomisele Jumala poolt, mõtleme me maailmale kui ideele Jumala peas (mitte kui lootele tema kõhus) ning tema vabale valikule muuta see idee tegelikkuseks. Seega on meie kontseptsioon loovusest sügavalt intellektuaalne ja enesejuhitav. Aadam tehti mullast, Eeva Aadama küljeluust: Jumal on esimene skulptor ja esimene kirurg – ta loob kunsti ja teaduse (Ellmann 1968: 63-64).

Walter Benjamin, kes võrdleb teose tekkimist sünniga, peab loomeprotsessi kõrgpunktiks „naiselikkuse“ ammendumist. Ehk teisisõnu: loomeprotsessi lõpulejõudmisel (*Vollendung*) elimineerib meeskunstnik oma sõltuvuse „naiselikkuse“ elemendist üleüldse; mitte ainult loodusest, millest ta saab osa „naiselikkuse“ kaudu, mis annab talle loomejõudu ja teeb ta „geeniuseks“, vaid ka „emaüsa pimedast sügavikust“, mis teda ennast ilmale tõi (Benjamin 2003).

2.1.2. Nais- ja meesalge ühendamise psühholoogilises mütoloogilistes loovuskäsitlustes

Carl Gustav Jungi süvapsühholoogia järgi on igas inimeses, nii mehes kui naises, olemas nii sisemine naisalge (*anima*) kui ka meesalge (*animus*). Vastassoo osade, st mehel *anima* ja naisel *animus*'e integreerimine endas on tähtis ja möödapääsmatu samm isiksuse tervikuks saamise, individuatsiooni teel (Jung 2005:31).

Robert Bly ja Marion Woodmani raamat „Kuningneitsi. Nais- ja meespooluse taasühinemine“ ning Clarissa Pinkola Estési pajatuslik teos „Naised, kes

jooksevad huntidega“ käsitlevad loovusega seotud problemaatikat süvapsühholoogiliselt, võttes appi arhetüüpsed müüdid ja muinasjutud.

Clarissa Pinkola Estés, kes ühendab endas doktorikraadiga jungiaanlikku analüütikut ning folkloorset pajatajat (*cantadorat*), on keskendunud just naise hingeelule. Ta püüab müütide ja muinasjuttude kaudu avada ürgnaise arhetüüpi ja ühendada hingeosi. Ürgnaise ehk Huntnaise ehk *La Loba* elupaik asub lugude ja kogemuste hingemaal, kahe maailma, siin- ja sealpoolsuse vahel. Jung on seda nimetanud kollektiivseks alateadvuseks. Estés ütleb, et igal naisel on võimalik pääseda sellesse ürgsesse jõealusesse jõkke. Ta jõuab sinna sügava meeliskluse, tantsu, loova kirjutamise, maalimise, palvetamise, laulmise, trummilöömise, erga ettekujutuse või mistahes muu teadliku ja loova toiminguga kaudu (Estés 1992: 42).

Selleks, et anda oma loovatele ideedele kuju ja vorm välismaailmas, tuleb naisel teha koostööd oma sisemise meespoole ehk *animus*'ega. *Animus*'t kirjeldab Estés kui jõudu, mis on olemuselt sillaehitaja kahe maailma – sisemise ja välimise vahel. Kui Ürgnaine on kunstnik, siis *animus* on kunstniku käsi, mis maalib. Ürgnaine on lauluhelide looja, aga *animus* märgib need noodikirjas üles (Estés 1992).

„Kuningneitsi“ autorid Robert Bly ja Marion Woodman leiavad, et meie kultuuris on hinge ja keha püütud vägivaldselt lahutada, aga looduslähedased kultuurid on ühtsuse säilitanud. Näiteks hinduismis on keskseks jumaluseks Šiva ja loov jumalik vägi šakti. Nad on alati koos, teineteise jumalikus embuses – vägev vaimolend Šiva ja loov jumalik vägi šakti – ilus ihu, mis kehastab seda müsteeriumi. Taoline mõtlemine ei takerdu vaidlustesse Jumala soo üle. Vormitu vaim on nähtamatu, mateeria ilma vaimuta on elutu. Vaim ja mateeria armastavad teineteist. Üheta ei oleks teist (Bly, Woodman 2005: 137). „Nii meeste kui naiste jumaliku abielu taustal tundub naiselikkuse allutamine mehelikkusele, mis väljendub naise allumisest mehele, olevat üks hiigelsuur ja hirmus vale. Vähemalt kolm tuhat aastat on naised – kas siis teadlikult või alateadlikult – mänginud seda kultuuriliselt määratud rolli, mis nad meeste suhtes paika paneb. Säherdune alaväärne roll jätab naise sisemise

meespooluse patriarhaalse ühiskonna lükata ja tõugata. Kui naiselikkus surutakse alaväärsesse seisusse, sandistub meesterahvas peituv naispoolus nii üldkultuurilisel kui üksikisiku tasandil. See on niisama tõsine küsimus kui nõrk meespoolus naistes. Mehelikkus ja naiselikkus kui teineteist täiendavad energiad vajavad teineteist. See tagab suhte loomupärase tasakaalu. Nõrguke naispoolus tekitab mehes moonutatud, ühekülgsel mehelikkust – sõjardi ja äriroboti oma. Nõrguke meespoolus naisel tekitab moonutatud ja ühekülgsel naiselikkust. Tulemuseks on nukuke, kes teeskleb, et temas on kõik, mida mees soovib, või siis Medusa -, käskijanna, kes käitub nõnda, nagu oleksid tema ümber vaid tundetud kivikamakad.“ (Bly, Woodman 2005: 146)

Virginia Woolf jõuab oma kuulsas essees „Oma tuba“ samuti välja nais- ja meespooluse ühtsuse ja sugude koostöö kui loomuliku vaimuseisundi juurde. Ta lööb kahtlema, kas pole mitte loomuvastane ponnistus käsitleda üht sugu kui teisest selgesti eristuvat, sest see lõhub vaimu terviku. Aga mida üldse mõelda vaimu terviku all? Virginia Woolf leiab, et kuigi, olles naine, tabab teadvust tihti ootamatu lõhenemine, vaim vahetab fookusi ja asetab maailma eri perspektiividesse, on hetki, mil vaim suudab nii vägevalt keskenduda mis tahes punkti mis tahes ajahetkel, et suudab hõlmata mitte ainult enda kogemusi ja tundeid, vaid kogu maailma terviklikult. On vaimuseisundeid, milles püsivad ponnistamata, sest midagi ei pea tingimata tagasi hoidma. „Kui nägin paarikest taksosse istumas, tundis vaim just nagu lõhestatuse järel, et saab taas üheks loomulikuks sulamiks. Põhjus seisneb ilmselt selles, et sugude koostöö on loomulik. Inimese sügav, kuigi irratsionaalne vaist pooldab teooriat, et mehe ja naise ühendusest sünnib suurim rahulolu, täielikuim õnn.“ (Woolf 1994: 66)

Vaatepilt kahest taksosse istuvast inimesest ja sellest tulenev rahuldustunne tekitab Woolfis küsimuse, kas on vaimulgi ehk kaks sugu, mis vastavad keha kahele soole, ja kas nõuavad nemadki ühinemist, selleks et saada täielikku rahuldust ning õnne? Ilmselt juhivad meid igäüht kaks jõudu, üks maskuliinne, teine feminiinne, ja mehe ajus domineerib mees naise üle ning naise ajus naine mehe üle. Normaalne ja mõnus seisund on see, kus kaks elavad harmooniliselt koos, vaimses koostöös. „Kui oled mees, toimib ilmselt

siiski ka aju naispoolus, ja niisamuti käib naine läbi endas oleva mehega. Vahest seda pidaski Coleridge silmas, kui ütles, et suurvaim on adrogüünne. Vaid sulami tekkides saab vaim läbinisti viljakaks ja kasutab kõiki oma võimeid.” (Woolf 1994: 67)

Kuidas ikkagi saavutada saavutamatu ning ületada sugupooltevaheline lõhe? Paljud suured mõtlejad on jõudnud välja armastuse juurde. Pierre Bourdieu näiteks lõpetab raamatu „Meeste domineerimine“, rääkides armastusest ja sõprusest (võttes endale sellega riski langeda „pedantse koomiku rolli“, mille toob kaasa armastusest teaduskeeles rääkimine), kui ainsast ning samas kõige olulisemast meesdomineerimise seaduse erandist, mis võib olla sümboolse vägivalla peatamine, aga ka selle ülim vorm, kuna ta on selle vägivalla kõige peenem ja nähtamatum avaldumisvorm. Armastus võib alluda domineerimise seadustele, aga võib ka neid lõhkuda, ümber pöörata, katkestada, luues imelise vaheerahu, kus domineerimine näib olevat alla surutud ning meeste vägivald vaigistatud (Bourdieu 2005: 145-146).

Ent tingimusteta või omakasupüüdmatu armastus, mis võimaldab täielikul vastastikususel rajanevaid suhteid, on haruldus. Ka sugude koostöö ning nais- ja meespooluse ühinemine on vaid ideaal. Enne kui see saab toimuda, tuleb teadvustada pikk ebavõrdsuse ajalugu, kus ühel sugupoolel on teise suhtes olnud selged eelised nii sotsiaalmajanduslikus kui kultuurilises (kirjandus, kunst, haridus) plaanis.

2.2 Stereotüüpne lähenemine naiskirjanike loomingule

Kuigi Eesti kirjanduskontekstis on siiani üldlevinud uskumus, et looming on sootu ning eksisteerivad mingid üldkehtivad esteetilised kriteeriumid, milline on „hea“ kirjandus, on kirjanduskaanon (eriti proosakirjanduse aspektist) vaieldamatult meestekeskne. Naiskirjanike poolt käsitletud teemasid peetakse väheolulisteks, naiselikku väljenduslaadi suhtutakse sageli üleolevalt ning naisautorite loomingut seostatakse rohkem nende eraeluga, kusjuures

naiskirjaniku elu ja biograafiline taust justkui vähendaks tema loomingu väärtust, mis sageli taandatakse eluloo laienduseks.

Kui naislooja julgeb olla pisut erandlikum, siis saab talle sageli osaks stereotüüpne käsitlus, kuidas ta sublimeerib loomingusse oma vajakajäämisi pere- ja eraelus: erootilisi tunge (Marie Under, Lydia Koidula), meestevihkamist (Kärt Hellerma) või vanatüdrukaks jäämist (Lilli Suburg, Anna Haava).

Heaks näiteks soostereotüüpselt lähenemisest ja müütide visast edasikandumisest on meie läbi aegade suurimaks luuletajaks peetud Marie Underi retseptioon. Sirje Kiini sulest hiljuti ilmunud mahuka ja põhjaliku, ligi 900-leheküljelise monograafia (Kiin 2009) üheks läbivaks kontseptsiooniks on seksuaalsuse sublimeerimine loomingusse. Seda võimendas omakorda meedia, noppides teosest välja pikantsemad eraelufaktid (nn Underi-Adsoni orgasmipäeviku). Kirjandusteadlane Rein Veidemann kirjutas ajalehes Postimees, et Sirje Kiini Underi-raamat jätkab meie naisluuletajate käsitlemise „traditsiooni“, milleks on „erootiline iha inspiratsiooni allikana ning selle murdumine vastuseta jäänud armastuses või üleminek vaimseks kirkastumiseks“. „Juba dramaatilistest tundetormidest räsitud Aino Kallas kirjutas Lydia Koidulast „Tähelennus“ (1915) kui erootilise tundejõu kanaliseerumisest rahvuslikus ekstaasis, samale tõdemusele näib Sirje Kiin jõudvat Marie Underi puhul.“ (Veidemann 2010)

Naiselikult erootilist väljenduslaadi heideti Underile ette juba Siuru-ajal. August Galiti ja August Alle kurikuulsas pamfletis „Sinises tualetis daam” on Underi luulet nimetatud „pääliskaudseks armatsemiseks lillelisel dekoratsioonil ja joobumuseks oma isiku ilust ja veetlusest“: „Kui naine luuletab, siis on see loomulikult ainult tühine koketerii, edevus, demonstreerimine. Seepärast kirjutavad ka mehed pääasjalikult ainult naistest ja naistele, naisluuletajad aga ainult enesest ja enesele. Hääks väiteks sellele on Marie Under. Peaaegu igas sonetis ülistab ta oma keha, oma garderoobi, oma lõõmavat kirge. Ta demonstreerib oma naiselikke omadusi ning kriipsutab oma naiselikke iseärasusi sajad korrad alla. Ta uhkustab oma

sajaversta-pikkuste sukkadega ning tahab meid uskuma panna, et need ei lõpegi temal.” (Gailit 1919: 65).

Esteetilised hinnangud on kaua toetunud meeskirjanike tekstidele, nn „hea“ kirjandus on ära määratud mehelike hinnangute ja väärtusnormide kaudu. Virginia Woolf kirjutab essees „Oma tuba“, et kuna kirjandusel on seos reaalse eluga, on tema väärtused mingil määral ka reaalse elu väärtused. On aga ilmne, et naiste väärtused erinevad väga sageli teise sugupoole loodud väärtustest. „Maskuliinsed väärtused aga domineerivad. Laias laastus võttes on jalgpall ja sport „tähtsad“, moe kummardamine, riiete ostmine aga „labane“. Ja need väärtused kantakse elust paratamatult ilukirjandusse üle. See raamat on tähtis, arvab kriitik endastmõistetavalt, sest käsitleb sõda. See raamat on tähtsusetu, sest käsitleb naiste tundeid elutoas. Lahinguväljastseen on tähtsam kui poestseen – väärtuserinevus säilib igal pool ja palju peenemalgi kujul.” (Woolf 1994: 51)

Avarust nähakse traditsiooniliselt meheliku ja piiratud naiseliku omadusena. Selline dualistlik mõtteviis, kus mees vastandatakse naisele, ulatub tagasi juba Antiik-Kreeka filosoofiasse, Aristotelese töödese. Privaat sfääri kultus, mis surus naised salongide ja buduaaride kitsusse, eraldades nad avalikust ja tööelust, kerkis eriti jõudsalt esile 19. sajandi esimesel poolel ning oli suhteliselt aktuaalne ka 20. sajandi keskpaigas. Mary Ellmann teeb tähelepaneku, et kirjanduskriitikas tuuakse naiskirjanike loomingut negatiivselt arvustades põhjuseks sageli naiste piiratus. Naiste kogemused on piiratud, nende tegelased ei välju kunagi “magamistoast ega salongist”, neist “hermeetiliselt suletud” ruumidest. Naiskirjandust peetakse alaväärsemaks, sest valitseb uskumus, et naised ei ole võimelised käsitlema avaraid paiku, suuri tundeid ja tugevaid elamusi (Ellmann 1968: 92).

Marie Underi luule piiratud kujutlusjõu võtab Gailit kokku nii: “Väike koketerii, see kõik. Väike aluspesu harutamine lillelisel dekoratsioonil, see kõik.” (Gailit 1919: 66)

2.2.1. Stereotüüpidest tingitud vastuolud naiskirjanike teostes

Kirjanik ja kriitik Kärt Hellerma, kes on ühena vähestest sõandanud kõnelda naiskirjanike diskrimineerimisest Eesti kirjanduses, toob näite krestomaatilise juhtumist, kuidas üks kriitik kirjutas tema raamatu kohta, et „see-ja-see kirjutab ju päris hästi, aga kuna ta on naine ja kirjutab sellest, millest naised ikka kirjutavad, on tema tekstide tõsiseltvõetavus ometi kahtluse all“. Kui Hellerma siis peatoimetajalt aru pärima läks, kas selline mõtteviis pole mitte sügavale sisse imbunud patriarhaalsete stereotüüpide vili, andis viimane mõista, et ta on kas oma vildakate ettekujutuste ohver või kannatavat psüühiliste häirete all. Hellerma sõnul näitab see juhtum, et seksistlik mõttelaad on Eesti kirjanduse normatiivne osa (Hellerma 2008: 151).

Soostereotüüpset käsitlust taastoodavad nii meeskirjanikud ja -kriitikud kui ka naised ise. Patriarhaalne ideoloogia on niivõrd pika traditsiooniga, niivõrd paljude tekstide poolt pidevalt taastoodetud, meile loomulikuks tehtud, et on muutunud meie tegelikkuse tõlgendamise- ja struktureerimisviiside lahutamatuks osaks, iseenesestmõistetavuseks. Ükskõik, kas naiskirjanik võtab omaks meeste poolt paika pandud kriteeriumid või tõstab nende vastu mässu, pole kummalgi juhul tema looming sisemiselt vaba.

Virginia Woolf leiab, et sellest on kohe aru saada, kui kirjanik mõtleb üht, kuid ütleb kriitikat pareerides teist, püüdes alateadlikult jäljendada meeskirjanike eeskujusid ja laadi, selle asemel, et anda voli oma erinevale loomule. See ilmneb nii teemade valikus kui ka stiilis. Napisõnalisus ja bravuuritsemine võivad tähendada, et kirjanik kardab vahest, et teda nimetatakse „sentimentaalseks“, või on tal meeles, et naiskirjandust on nimetatud lilleliseks, ja pakub seetõttu ohtralt okkaid. Seetõttu leidub naiskirjanikel harva täielikku andumust kunstiteose sisemisele loogikale ning vaba eneseunustust, mida nõuab suurim kunst (Woolf 1994: 56).

Eriti selgelt näitavad seda 19. sajandi naiskirjanike teosed, mis on enamjaolt sisevastuoludest lõhestunud. Vahest ainult Jane Austeni looming jäi neist puutumata. Woolf arutleb, kas „Uhkus ja eelarvamus“ oluks parem, kui Jane Austen poleks pidanud vajalikuks käsikirja külaliste eest ära peita, kuid ei leia romaanist ühtegi märki selle kohta, et olud teda karvavõrdki oleksid seganud. See oligi ehk suurim ime, et 19. sajandil leidis naine, kes kirjutas vihata, kibeduseta, hirmuta, protestimata, jutlustamata. Just nii kirjutas Shakespeare. Ja kui inimesed võrdlevad Shakespeare'i ja Jane Austenit, peavad nad silmas ehk just seda, et mõlema vaim oli hävitanud kõik takistused ning täitis iga sõna, mida nad kirjutavad. Kahjuks ei saa seda öelda Charlotte Brontë, aga ka suurema osa hilisemate naiskirjanike kohta. Lugeses Brontë'd sai Woolf aru, et tema anne ei saanud olude sunnil väljenduda tervena ja täielikult: "Tema raamatud kukkusid välja moonutatud ja väänatud. Seal, kus peaks kirjutama rahulikult, kirjutab ta raevukalt. Seal, kus peaks kirjutama targalt, kirjutab ta rumalalt. Seal, kus peaks kirjutama tegelastest, kirjutab ta endast. Ta on oma saatusega sõjajalal. Mis muud ta saab, kui surra noorelt, krampi aetult ja ahistatult?" (Woolf 1994: 49)

Helga Pärl-Sillaotsa elu- ja loometee väljendas mõnevõrra sarnast kimbatust. 1939. aasta romaanivõistlustel sai auhinnalise koha lausa kaks tema romaani. Kohtuprotsessi käsitlev psühholoogiline romaan "Karjäär" pälvis kriitikas kõige enam tunnustust ning siiani peetakse seda kirjaniku parimaks saavutuseks (Liivamets 2009). See sai ka prestiižsel „Looduse“ romaanivõistlusel III auhinna. Ent kirjanik ise ütles ajaleheintervjuus, et „Päevalehe“ romaanivõistlusel II koha saavutanud suvitusromaan „Tee viib järveni“ on talle endale südamelähedasem. Viimane on kirjutatud inspiratsiooni ja tulise hooga, aga „Karjääri“ juures oli rohkem mõistusetööd. Ta märgib ironiliselt, et romaanis "Tee viib järveni" pole midagi dramaatilist, pole tapmist, ainult üks tegelane satub uppumisohtu, muidu jookseb lugu vaikes suvituskohas. Aga selleks, et olla romaanivõistlusel edukas, peab ikka paukuva püstoli või vähemalt kärbsepaberi romaani sisse tooma (vihje Tammsaarele). Üheks ajendiks kirjutama asumisel oli kirjaniku sõnul ka trots, sest mees oli ta välja naernud, et mis romaani saab kirjutada sellest vaiksest kohast, kus nad suvitasid (Unenägu... 1939).

„Karjääri” kirjutamine nõudis kirjanikult aga suuremaid ponnistusi. Mitmeid kordi olevat ta mõlgutanud poolelijätmise mõtteid, abikaasa aitas siis edasi. „Karjääri“ ainekugi ammutas ta oma kohtusekretärist mehe teenistusalasse sisse elades. „Olen pooleldi juristikks muutunud,” tähendas ta ühes intervjuus („Karjääri“... 1939). Romaanis „Karjäär“ väljendavad autori sisepingeid näiteks tegelaskujude skemaatilisus, kellest mõned on äärmuseni idealiseeritud, teised seevastu nähtud must-valgelt negatiivseina, samuti psühhoanalüütiliste teooriate rakendamine, millega on mõnikord üle pingutatud. Sarnaseid ebakõlasid märkab ka romaani „Karjäär“ ajakirjas „Eesti Kirjandus“ arvustanud Aira Kaal, kes kirjutab, et kuigi „romaani üksikud osad on hästi tasakaalustatud, räägivad kõik tegelased samas stiilis, mõtlevad samus terminis ning on üsna tublisti teoreetilised.“ Ka kipub liiga tegema kohtuaktiilik kuivus ja konventsionaalsus (Kaal 1939: 558).

Sisevastuolud ja rabeledus ilmnevad ka tänapäeva naiskirjanike teostes. Mitmed kriitikud (Kätlin Kaldmaa, Eve Pormeister) on leidnud, et Kärt Hellermad on mõnikord valus või piinlik või ebamugav lugeda, mille põhjuseks on vastuokslikkus. Hellerma raamatutes leidub ühelt poolt raevukas, tõre ja enesehaletsuslik rünnak meeste maailma ja nende keelepruugi vastu, teiselt poolt iseendale Freudi rangide kaelariputamine enese seadmisega objektipositsioonile, näiteks oma ilu eksponeerimise kaudu (Promeister 2009).

2.3. Naisproosakirjanikud kirjanduslugudes: marginaalsuse põlistamine

Kirjandusajalood on kirjanduskaanoni kujundamise olulised kohad. Seal käsitletavate autorite valik viitab sellele, et neid peetakse kirjandusprotsessi seisukohalt keskset tähendust omavateks, samas kui kirjanduslugudest välja jäetud autoreid võib pidada marginaalseteks, tähelepanu mittevääriivateks.

Kirjandusajalood ei ole objektiivsed, nad kannavad alati ideoloogilist värvingut, sest ei saa olla kirjanduslugu, kus oleks võrdselt üles loetletud kõik

antud perioodi kuuluvad autorid, alati on tehtud mingisugune valik, mis on seotud konkreetse ajastu ja ühiskondliku situatsiooni, väärtushinnangute ja tõekspidamistega (Annuk 2003: 73).

Marginaalsuse ja objektiivsuse problemaatika kirjanduslugudes pole ainult soospetsiifiline teema. Eelmisel kevadel (2009) tomunud Nüpli kevadkoolis "Arhiiv ja narratiiv – vihjega eesti kirjandusloole" kritiseeris kirjanik Jan Kaus teravalt taasiseseisvumisjärgset kirjanduslugu, mis lõi laiema arutluspinna kirjandusajaloo problemaatilisest staatusest meie väikeses kulutuurikeskkonnas ja rahvustraditsioonis. Jaak Tomberg kirjutas sellest ajendatuna ajalehes Sirp, et olukorras, kus arhiivi ja narratiivi vaheline pingeväli on liiga intensiivne: arhiivi on n-ö liiga palju ja narratiive liiga vähe, võib üht kirjutatud lugu paratamatult jääda kummitama pöördumatuse ja lõplikkuse liigtugev järelmaitse: tunne, et üht nähtust, autorit, teost või loomingut on koheldud liigagi „õiglaselt“ ja teist mitte, ühele on osutatud väärilist tähelepanu ning teine on võib-olla üldse unustusse paisatud (Tomberg 2009).

Käesoleva magistr töö teemast lähtuvalt uurisin, kuidas on II maailmasõja eelset (nais)proosakirjandust (1920-1940) käsitletud nõukogude ajal ilmumist alustanud Eesti kirjanduse ajaloo (EKA 1965-1991) ja taasiseseisvumise järel ilmunud „Eesti kirjandusloos“ (Eesti kirjanduslugu 2001), mis on meie kirjanduskaanoni n-ö tüvitekstid.

Kuigi nõukogude-aegne kirjandusajalugu kannab ajastuomast ideoloogilist pitsert, on sellel võrreldes uue kirjanduslooga oma eelised, milleks on põhjalikkus, mahukus, kõikehaaravuse taotlemine. Vaevalt, et meil enam kunagi nii monumentaalset kirjanduslugu välja antakse. Seda kriitiliselt lugedes (jättes välja hinnangud) võib saada küllaltki hea ülevaate uurimise perioodi autoritest ja nende loomingust. Lähilugemise käigus koorus välja, et oli olemas täiesti elujõuline (kuigi alles kujunemisjärgus) naisproosa traditsioon, mida on võimalik taastada, minnes tagasi allikate juurde ja jätkates uurimistööd arhiivis ning raamatukogus. Lisaks käesolevas töös analüüsitava Helga Pärl-Sillaotsale kuuluvad sinna veel Reed Morn (kodanikunimega

Frieda Johanna Dreverk), Helmi Mäelo, Marta Sillaots, Leida Kibuvits, Helene Ranna-Tamberg, Leida Tigane, Salme Kabur, Aira Kaal, laste- ja noorsookirjanikest Irma Truupõld, Agnes Taar. Mitmeid autoreid on kahjuks käsitletud vulgaarsotsialistlikus võtmes, eriti halvustavad hinnangud on antud näiteks varasema perioodi naiskirjanikele – Helmi Mäelole ja Marta Sillaotsale, kes on tembeldatud otsesõnu kodanlikeks natsionalistideks, ning nende looming seega väheväärtuslikuks (EKA 1981). Helga Pärl-Sillaotsa kohta leidub lehekülje-pikkune, küllaltki asjalik ja neutraalne ülevaade elust ja loomingust, samuti portreefoto (EKA 1984).

Pärast Eesti taasiseseisvumist ilmunud kirjandusloos ei mainita enam Helga Pärl-Sillaotsa nimegi. Peatükis „Proosakirjandus 1920-1944“ on naiskirjanikest põgusalt käsitletud ainult Reed Morni. Kogu ajastu naiskirjanike loomingu võtab Epp Annus kokku alljärgneva tõdemusega:

„Esimese Eesti Vabariigi aegne proosakirjandus oli rõhutatult meeste kirjutada: vaid kahe naisautori, Reed Morni ja Leida Kibuvitsa nime oli eelnevalt põhjust nimetada. Soovi korral leiab veel mõne naisautori märkimisväärse proosateose, näiteks nagu luuletaja Betti Alveri proosakirjutused, ent üldpilt jääb samaks: ükski naisprosaist ei asu 1920-ndatel ja 1930-ndatel eesti kirjanduskaanoni keskmes.“ (Eesti kirjanduslugu 2001: 320).

Kerkib küsimus, kas see on lõplik tõde? Naisproosaautorid olid tegelikult olemas, aga kaanonisse nad tõepoolest ei mahtunud. Sellel on erinevaid põhjusi, aga ka ülalviidatud konstateering aitab marginaalsust kinnistada. Nõukogude aegses Eesti kirjanduse ajaloos on naisautorid olemas, kuigi käsitletud ideoloogiliselt kallutatult. Eesti kirjanduslugu (2001) aga jätab antud perioodi naisproosaautorid täiesti kõrvale. Tekib omamoodi nõiarang. Kirjandusajalugudest välja jäetud autorid muutuvad marginaalseks, neid ei peeta enam avaldamisväärseks, seega pole nende teosed varsti ka kättesaadavad. Isegi kirjandusteadlased ei tunne enam väljajäänud autoreid, rääkimata laiemast publikust.

Proosakirjanduse ”suured” nimed Eesti kirjandusmaastikul on alates

Tammsaarest ja Tuglasest olnud meesautorid. 1930-ndail, mida on nimetatud „rammusaiks romaaniaastateks” (vt pt 3.2), oli nii palju produktiivseid ja kõrgetasemelisi romaanikirjanikke, et vähesed naiskirjanikud kadusid nende varju ära. Lootustandvad noored naisautorid tõusid esile just 1930-ndate lõpupoole. Pea kõik neist pälvisid auhinnalisi kohti romaanivõistlustel, ent jõudsid kirjutada vaid paar-kolm romaani. Järsk paradigmvahetus katkestas traditsiooni, mis alles hakkas välja kujunema. Sõjasündmused paiskasid laiali suurema osa haritlaskonnast (paljud emigreerusid või surid repressioonide tagajärjel), kirjanikud sattusid põlu alla ja vaikisid, kirjutamist jätkasid vaid üksikud.

Helga Pärl-Sillaotsa elu ja looming illustreerib hästi naisautorite traagikat, loometee katkestust ning marginaliseerumist. Oma ajas oli Helga Pärl-Sillaots tegelikult küllaltki tuntud ja tunnustatud, teda peeti väga lootustandvaks nooreks kirjanikuks. Vaid 27-aastaseks elanud autor jõudis avaldada kolm romaani, mis kõik leidsid tunnustust ja said romaanivõistlustel auhinnalisi kohti. Aga tema teoseid ei taastrikitud 70 aastat. Alles 2009. aastal ilmus kirjastuse Eesti Raamat „Eesti romaanivara“ sarjas ühiste kaante vahel Pärl-Sillaotsa kaks romaani („Improvisatsioon mängutoosis“ ja „Karjäär“).

Eve Annuk juhib oma artiklis ”Naised ja kirjanduslugu: tuntud ja tundmatu Ilmi Kolla” tähelepanu asjaolule, et meil leidub palju naisautoreid, kelle loomingule on kirjandusloos teenimatult vähe tähelepanu omistatud. Sellel võib olla erinevaid põhjusi. Analüüsides varalahkunud luuletajat Ilmi Kollat, leiab Annuk, et väljajätmise põhjuseks võis olla kirjaniku noorus: varase surma tõttu ei jõudnud ta looming välja kujuneda, jäädes kõigest ”paljutöotavaks alguseks.” Kolla kui naisautori koht kirjandusloos on Annuki sõnul heaks näiteks sellest, kuidas kirjanduskaanon on sooliselt märgistatud ning kuidas seda suunavad varjatud ideoloogilised tegurid (Annuk 2003: 73).

Mitme naiskirjaniku, näiteks Reed Morni, Helga Pärl-Sillaotsa, Ilmi Kolla jt marginaliseerumisele on aidanud kaasa ka nende loomingu eripära, mis ei haaku ajastu ideoloogiliste ootustega. Helga Pärl-Sillaotsa perekond repressioonide ning tema romaanid ei sobitunud sõja järel pealetulnud

nõukoguliku diskursusega, seetõttu ei avaldatud neid pikka aega.

Kirjanduskaanonis on lisaks ideoloogilis-kultuurilistele põhjustele olulised ka esteetilised kriteeriumid. Meesautorite loomingut peetakse enamasti kaanoni suhtes representatiivsemaks. Kärt Hellerma, keda 2001. aasta "Eesti kirjandusloos" samuti ära ei mainita (kuigi "Alkeemia" ilmus juba 1997. aastal), võrdleb naiskirjanikuks olemist mõttelisse invaliigasse kuulumisega, kes võistleb mitte päris-olümpial, vaid paraolümpial. Ta märgib kibestunult: "Pole vahet, kas kasutan intellektuaalset või emotsionaalset jõudu, kas kirjutan esseistikat või ilukirjandust – kaanon ei võta mind ikka vastu, kaanon on nõutu. Oi, kaanon on suisa õel." (Hellerma 2008: 150)

Soome kirjandusuuriija Lea Rojola leiab, et kirjandusajalugudes käsitletakse eelistatult meesautorite loomingut, sest esteetilised hinnangud on kaua toetunud meeskirjanike tekstidele ning need välistavad naiskirjanike loomelaadi ja teemad (Rojola 1998).

Kuigi naisproosakirjanikud asuvad Eesti kirjanduskontekstis tänapäevani marginaalsel positsioonil, on naisluuletajate käsi käinud märksa paremini. Alates 19. sajandist (Lydia Koidulast) on üldlevinud hoiak, et loov naine võib olla pigem luuletaja kui proosaautor. Ka 2001. a ilmunud "Eesti kirjanduslugu" kinnistab seda arusaama. Põhjalikult käsitletud on ikka kuldne klassikute kolmik: Lydia Koidula, Marie Under, Betty Alver. Kaasaegsetest kirjutavatest naistestki osutuvad kõik enam esiletõstetud luuletajateks: Viivi Luik, Doris Kareva, Ellen Niit. Ainult Ene Mihkelson on proosaautoritest rohkem tähelepanu pälvinud. Ent tema poolt käsitletud teemad on n-ö sootud või traditsiooniliselt mehelikuks peetavad – ajaloolis-filosoofilised.

2.3.1 Kinniskujutelm naisloojast kui luuletajast

Kultuur on märgisüsteem meie peades, mida taastoodetakse kirjanduslugudes, arvustustes, kooliõpikutes jm. Eesti kultuuriruumis käibib maailma kontekstis üsna ainulaadne (kinnis)kujutelm naisloojast kui luuletajast. Selle põhjuseks

võib-olla Eesti omamaise ilukirjanduse tekkimise alguses seisev arhetüüpne luuletajafiguur Lydia Kodula. 19. sajandil polnud veel välja kujunenud kirjandustraditsiooni, seda alles loodi. Ants Oras nimetab oma essees „Naiskirjanikest mujal ja meil“, et Kodula esindas peaaegu ainsa luuletajana oma aja hoogsat rahvuslikku ärkamismeeleolu. Ta tundis end representatiivse kujuna, kogu rahva häälena. Sellest teadvusest üksi aitaski juba tolle alaväärsustunde kaotamiseks, mis läänes sageli näib olevat takistanud kõige andekamaidki naisi. Kodula ei olnud „sinisukk“, vaid tõeline „kirjaneitsi“, suurte rahvuslike ülesannete täitja, keskne kuju keset tollal intelligentsetest jõududest veel lagedat Eestit. Nii ta võiski *mutatis mutandis* kujuneda Eesti Petöfik (Oras 1939: 736-737).

“Tänu sellele, et meil ei ole aastatuhandeisse ulatuvat kirjanduslugu ega oma suuri klassikuid, nagu on briti kultuuriruumis Shakerpeare’i, Byroni, Miltoni jt näol, siis pole ka meie naiskirjanikel selliseid vana pärandi ahelaid, millega nende briti kaasaegsetel võidelda tuli. Juba meie „kunstkirjanduse“ esimesil kümnendeil esineb väljapaistvaid naisi, keda ei saa kuidagi tembeldada vaid meeste järelejooksikuiks, vaid kes asuvad ise juhtima. Ning – nähe, mis on peaaegu ainulaadne! – naised omandavad meil luules hämmastava osatähtsuse.” (Oras 1939: 735)

Anglo-Ameerika traditsioonis oli vastupidi. Naised kerkisid kirjanduses esile koos romaanižanriga, mis oli veel nii noor vorm, et andis „käte vahel sõtkuda“. Seevastu luule oli Shakespeare’i ja teiste suurmeeste poolt juba „kivisse raiutud“. Virginia Woolf teeb tähelepaneku, et 19. sajandil moodustavad enamiku naiste poolt kirjutatud töödest romaanid. Peale selle, et tolle aja kirjutavad naised olid pea eranditult lastetud, kirjutasid nad romaane. Kas sellel oli midagi pistmist keskklassi päritoluga, küsib Woolf, ning faktiga, et üheksateistkümnenda sajandi alguses oli keskklassi perel kõigi peale vaid üksainus elutuba? Kui naine kirjutas, tuli tal kirjutada ühises elutoas. Teda katkestati alati. Siiski oli seal lihtsam kirjutada proosat kui luuletusi või näidendit. Proosa ei nõua nii suurt keskendumist (Woolf 1994: 46-47).

Eesti kultuuriruumis on esitatud sellele risti vastupidiseid arvamusi. Kärt

Hellerma näiteks leiab, et naiste elu (perekondlikud kohustused) ei võimalda proosa kirjutamist, mis nõuab rohkem aega ja süvenemist:

„Laulda ja luuletada sai ka leemekulbi liigutamise ja kangakudumise kõrvalt, nagu tegid seda esiemad, aga romaane esiemad talutööde kõrvalt ei kirjutanud ja seda ei oodata naistelt siiani.” (Hellerma 2008: 32)

Ajalehes „Postimees“ ilmunud artiklis meenutab Ellen Niit elu kirjanik Jaan Krossi kõrval. Kuidas Jaanil olid kõik tunnid kirjutamisele määratud. Vaba aega ei olnud iialgi, mitte kummalgi. Jaan kirjutas, Ellen hoolitses laste eest. Ja ka kirjutas. Ta meenutab nippi, kuidas ta luuletas: ”Mina sain kätte nõksu, kuidas siiski teha luuletusi: kui kraanist tuli juhtumisi sooja vett, siis selle jooksva vee all oli hea nõusid pesta ja laste luuletusi kirjutada.” (Lotman 2008) Ellen Niidul ei olnud oma töötuba ning aega maha istuda ja kirjutada mahukaid ajaloolisi romaane. Ta pidi leppima luuletuste, lastejuttude ja lühivormidega, mille jaoks sai kuidagi viie lapse kõrvalt aega näpistada.

Ehk polegi küsimus mitte selles, kas naistel on kergem kirjutada proosat või luulet, vaid kuidas sellesse suhtutakse. Naisluuletajad on Eesti kultuuriruumis tänu tugevale algusele oma positsiooni paremini kindlustanud ning neid võetakse tõsisemalt. Suured naisluuletajad on omal kombel meie au ja uhkus, ent naiste loodud proosakirjandus sai juba enne välja kujunemist (1930-ndatel) külge marginaalsuse pitseri, mida kinnistab seesama Ants Orase 1939. aastal ilmunud essee ning taastoodavad kirjandusajalood. Ants Orase sõnul puudub naisromaanikirjanikel haare ja geniaalsus, kuigi ”isikliku elu pisidetailide, emotsionaalsete varjundite ja impulsside jälgimine” tuleb neil päris hästi välja. Koguni nii hästi, et „keskmine naiskirjanik on vaevalt nõrgem oma keskmisest meeskolleegist.“ (Oras 1939: 659) Sellest hoolimata ei ole nende seas geeniusi, kes oleks kirjutanud tõeliselt esileküündivaid teoseid. Ta kiidab ülivõrdes Virginia Woolfi, tema peent tundenüansside ja psüühilise atmosfääri tabamise võimet, seades ta sel alal ettepoole James Joyce’ist, ent möönab lõpuks siiski, et Woolfil puudub see robustsus, monumentaalsus, suur ja haarav joon, mis teeks temast tõelise geenius (Oras 1939: 660).

Selline meheliku geniaalsusekäsitluse pealesurumine ning naiskirjanike

omanäolise loomelaadi mitteamvestamine on kirjanduskaanonis püsinud tänapäevani suhteliselt muutumatuna (vt pt 2.2 Stereotüüpne lähenemine naiskirjanike loomingule).

Feministlik kirjanduskriitika ja naiskirjanduse ajalugu ei pea oma eesmärgiks suure ja unikaalse geeniuse avastamist ajaloo hämarusest, vaid pigem traditsiooni ja jätkuvuse taastamist ja loomist, mis aitaks naiskirjutusel olla sõltumatu ja aktsepteeritud kunstivorm (Showalter 1999).

Kui puudub traditsioon, ei saa ka tekkida suurt kirjandust, leiab Virginia Woolf. "Uhkus ja eelarvamus", "Middlemarch" ja "Vihurimäe" ei saanud tekkida tühjale kohale. Ilma 18. sajandi keskpäraste naisromaanikirjaniketa poleks ei Jane Austen, õed Brontëd ega George Eliot kirjutanud rohkem kui Shakespeare oleks kirjutanud Marlowe'ta või Marlow Chaucerita või Chaucer nende unustatud luuletajateta, kes sillutasid tee ja taltsutasid loomult metsiku keele. Sest meistriteosed pole üksikud ja üksildased linnud, vaid aastatepikkuse ühise mõtlemise vili, inimkogumi mõttevili, nii et üksiku hääle taga on inimhulkade kogemus (Woolf 1994: 46).

3. ÜHISKONDLIK-KULTUURILINE KONTEKST HELGA PÄRLI-SILLOTTA LOOMINGU ANALÜÜSLIMISEL

Feministliku uurimuse puhul on raske lähtuda ainult tekstist, jättes tähelepanuta teksti ümbritseva sotsiaalse ja laiemal kultuurilise konteksti, millest tekst võrsub. Sara Millsi järgi peegeldavad iga tekst ja sooesitusviisid selles mitmekesiseid keele ja sotsiaalse süsteemi vahelisi vastasmõjusid (Mills 1995: 8). Need arusaamad asetavad ka autori teise valgusse. Keelekasutus ja teabe organiseerimine toimub erinevate diskursuste ja ideoloogiate raamistikus. Autor viibib tahes-tahtmata terve hulga kirjanduslike tegurite ja konventsioonide mõjuväljas. Pam Morris väidab oma raamatus “Feminism and Literature”, et kirjandus ja elu mõjutavad pidevalt vastastikku teineteist. Kirjandus annab teatud maskuliinsuse ja feminiinsuse normi, mida elutegelikkus kopeerib ning vastupidi (Morris 1997: 17).

Katrin Kivimaa, kes on oma uurimustes kasutanud feministlikku kunstiajaloo traditsiooni, väidab, et meil on siiani levinud arusaam, et kunst (sh kirjandus) on midagi sooülest ja -välist. Feministliku ehk kriitilise kunstikäsitlusega hüljatakse traditsiooniline (ja siiani populaarne) idee, et kunst on autonoomne nähtus ja (geniaalse) indiviidi loomingu, ning selle asemel mõistetakse kunsti representatsioonina, mis enamasti (taas)toodab sotsiaalseid hierarhiaid, tähendusi ja identiteete (Kivimaa 2009: 8).

Nii kujutav kunst kui ka kirjandus aitavad kinnistada (või ajapikku ka muuta) ühiskonna soosüsteemi ja -ideoloogia raame. Teksti ei saa vaadelda kui kristallpuhast autori ideede ja tõekspidamiste vahendajat. Helga Pärl-Sillaots viibis kindlas keele ja kultuuri mõjusfääris, mistõttu tema loomingu peegelduvad paratamatult kaasaja kontekstis levinud arusaamad naisest ja tema rollist ühiskonnas.

3.1. Ühiskondlikud hoiakud 1930-ndatel: naise roll uues riigis

1920. aastaid on seostatud naise rolli, riietuse, välimuse ja käitumisharjumuste demokratiseerumisega I maailmasõja järel, mida kehastas kõige ilmekamalt 19. sajandi lõpul sufražettide liikumise mõjul tekkinud uue naise modernne ja emantsipeerunud kuju. Eesti jäi ikkagi suhteliselt provintsslikuks, ent kindlasti aitasid linnastumine ja muud I maailmasõja järgsed demograafilised muutused kaasa ka naise rolli muutumisele. Tekkisid mitmed naisseltsid, naisliikumised, mis juhtisid muuhulgas tähelepanu ka antifeministlikele hoiakule ja naiste marginaliseerumisele Eesti ühiskonnas. Selle ilmekaks näiteks oli, et Riigikogu lükkas 1922. aastal tagasi esimeste naissaadikute välja töötatud abieluseaduse eelnõu, mis pidi tagama naistele võrdsema rolli perekonnas ning tänu sellele kaudselt ka ühiskonnas (Sakova 2005).

1930-ndatel peale tulnud nn vaikiv ajastu aitas kaasa naiste avaliku ja kultuurilise tegevuse piiramisele. Naiste osatähtsuse ühiskonnaelus määrasid tol ajal peamiselt rahvuslikud huvid: eesti naine oli valitseva ideoloogia kohaselt eelkõige eesti ema ja koduhoidja. Suur osa naisorganisatsioonide tegevuses peamiselt heategevusega, samal ajal kui naisliikumine mujal esitas poliitilisi nõudmisi. 1930-ndad olid kodumajanduskoolide õitseajaks – taotleti nn naise rolli tagasi „loomulikuks“ muutmist, millesse kaasati erinevaid distsipliine ning see protsess väljendus kõige selgemalt koduse töö ja emaduse professionaliseerimises. Noor rahvusriik tunnustas ja soodustas naiste osalust ühiskondlikus elus juhul, kui see ei läinud vastuollu rahvusluse valitseva sooideoloogiaga (Kivimaa 2009).

Ka on paljud kultuuritegelased rõhutanud eesti naise puhul ema- ja perenaiserolli tähtsust, väljendades ühtlasi negatiivset suhtumist naiste kultuurilis-ühiskondlikku tegevusse ja eneseväljendusse väljaspool koduseinu. Näiteks kirjutas August Gailit Bernard Kangrole Helmi Mäelo teose “Eesti

naine läbi aegade” kohta (Mäelo 1999), et naistest on väärt kirjutada ainult seoses emadusega: “Saadan tagasi käsikirjade paki – Mäelo raamatul pole mõtet. Loetleda paarsada naist, kes kunagi kusagil ühingu juhatuses on olnud, mõne artiklikese kirjutanud, mõne vaibakese kudunud, on ometi mõtetus. /---/ Kui Mäelo oleks ülesandeks võtnud kirjutada eesti naisest kui emast, sel oleks suurem tähtsus olnud.” (Gailit 1999: 106)

Rahvakirjanik Tammsaare rõhutas oma konservatiivsete vaadetega artiklites samuti emarolli tähtsust, taunis naiste ja meest üheväärsust ning pidas ”preilistumist” eesti rahva „sigivusele“ lausa ohtlikuks:

”Naisele pole sellest küll, kui ta oskab küürida ja lapsi ilmale kanda, vaid tal on vaja ka oma vaimu arendada. Praegu kostab igalt poolt hüüd, et naine tahab olla nagu mees – mehega ühine haridus, kasvatus, ühised õigused ja kohustused – kuni relvakandmise ja sõjateenistuseni, rääkimata seltskondlikust elust ning lõbustusist ühes spordiga.” (Tammsaare 1976: 135)

”Meie sigisime üsna kenakesti, seni kui meil oli ainult töö, kirik ja kõrts, aga kuna me nüüd võime juua ilma kõrtsita ja abielluda ilma kirikuta, siis püüame lahti saada ka tööst ja sigimisest, ei me muidu nii kohutaval kombel ”preilistuks”.” Tammsaare avaldab kartust, et kui emad hakkavad käima ”väljas tööl”, siis kaob ära hingeline side, mis on naiseliku naise ja lapse vahel loomulik. Naiseliku naise kadumine on aga justkui viimsegi inimliku pideme kadumine (Tammsaare 1976: 140).

Kuvand eesti naisest kui eesti emast on elujõuline ka tänapäeval, mille mõningateks näideteks on Reformierakonna vanemapalga poliitika, monument eesti emale, Janek Mäggi avaldused (mille kohaselt kolmekümneaastaste lastetute naiste „rong on läinud“). Kuigi aeg on edasi läinud, stereotüüpseid soorolle ei võeta enam nii enesestmõistetavatena, on hoiak säilinud.

Alates 1990-ndate soopoliitikast on tegelikult taaspropageeritud avalikult ning varjatud kujul „kuldsete kolmekümneandate“ naiserolle, millele aitas kaasa ka naiste endi reaktsioon nõukogudeaegsele pseudovõrdsusele. Neid toetasid demograafilised debatid ja massimeedia retoorika, mis tegi naised justkui

ainuvastutajaks rahvuse säilimise pärast. 2000-ndatel tipnes ametlik perepoliitika nn emapalga sisseseadmise, mille sisuliseks eesmärgiks oli saada naised lastega koju ja sünnitama. Paljud hiljutised sotsioloogilised uurimused on aga osutanud vanemahüvitise kitsaskohtadele. Sotsiaalteadlased Triin Roosalu ja Kadri Täht leiavad, et vanemahüvitis süvendab sotsiaalset ebavõrdsust, on olemuselt jäik (emad n-ö „hanguvad“ tööturul) ning jätab kõrvale mõlema vanema osaluse lastekasvatamisel (vaid paar protsenti lastega kodus olevatest vanematest on isad) (Roosalu, Täht 2010).

3.1.1. Naislooja identiteet ajastu kontekstis

Loominguline tegevus ei saa kunagi olla päris vaba kaasaja kontekstis levinud arusaamadest ja tõekspidamistest, isegi kui sellele teadlikult vastandutakse. 1930-ndatel aastatel, mil Helga Pärl- Sillaots kirjutas oma romaanid, rõhutati naise rolli ühiskonnas seoses emadusega. Suhtumine naiskunstnikesse oli pigem kahtlev kui soosiv, tõdeb Katrin Kivimaa, kes on Karin Lutsu näitel uurinud naiskunstnike staatust 1930-ndatel. Kunstikoolis Pallas õppis küll päris palju naisi juba tollal, ent nende võimalused ja suhtumine neisse polnud päris võrdväärsed meessoost kunstnikega (Kivimaa 2009: 74).

Sama kehtib kirjanduse puhul. Proosaautorid olid enamjaolt mehed, kirjanduselu oli meestekeskne, valitses patriarhaalne ideoloogia. Naistegelaskujud meeskirjanike teostes olid kujutatud sageli soostereotüüpselt, näiteks Tammsaare ja Gailiti tolle aja romaanides (Neithal 2004, Hinrikus 1999). Mirjam Hinrikus, kes on kriitiliselt analüüsinud Tammsaare naistegelaskujusid, leiab, et patriarhaalne ideoloogia oli tol ajal nii enesestmõistetav, et ka kriitikud ja lugejad ei kaitsenud Karinit, sest nad samastusid Tammsaare väärtushinnangutega (Hinrikus 1999: 21).

Naised olid ühtaegu kujutamise objektid kui ka valitseva ideoloogia (taas)tootjad. Katrin Kivimaa vaatlleb mitmeid kujutava kunsti kanoonilisi teoseid kui ajastu märke: nt Köleri „Ketraja“, „Ema portree“, Weizenbergi „Linda“ ja Lydia Koidula portree (Kivimaa 2009). Ka kirjanduses idealiseeriti

pigem rahvusromantilist naist, kes tegi (maa)tööd ja kandis elu edasi (Krõõt ja Mari), negatiivse varjundiga kujutati vabameelsemaid linnanaisi, nt Karinit „Tõe ja õiguse“ IV osas.

Naiskunstnikud ja -kirjanikud võtsid ühtaegu omaks objektipositsiooni ning tõstsid selle vastu mässu, mis tekitas omamoodi **topeltidentiteedi** loovisiksuse ja naisena. Näiteks kirjutab Katrin Kivimaa kunstnik Karin Lutsust:

„Paljude modernistliku perioodi naiskunstnike kombel kõigub ta kahe positsiooni vahel: tihti väljendab ta oma usku sellesse, et kunstniku hindamisel mängib rolli ainult kunsti väärtus ja kvaliteet, kuid samal ajal on ta sunnitud tunnistama, et modernistlikus paradigmas propageeritud kunstniku ja kunstiteose anatoomia tegelikus elus ei kehti – naiste kunstiloomingu hindamisel tuli eriti selgelt nähtavale institutsionaalsete ja kultuuriliste võimuvõrgustike mõju. Et Luts oma aja lapsena tollal valitsenud kunstivaated ja kunstist kõnelemise viisid omaks võtnud, siis kasutas temagi naiseliku kunsti mõistet negatiivses võtmes, kritiseerides vahel nii ennast kui ka teisi naiskunstnikke selle eest, et nad olid „liiga naiselikud“.“ (Kivimaa 2009: 74)

Helga Pärli-Sillaotsa loomingus avaldub sarnane dilemma. Tema romaanide naispeategelased peegeldavad vastuolulist, lõhestunud identiteeti. Ühelt pool on nad rõhutatult modernsed naised: haprad, peaaegu sootud, vaimsed, intellektuaalsed, loovad naised, teisalt noored abielunaised, kes püüavad sobituda pere- ja seltskondliku eluga, samas selle konventsionaalsete reeglite vastu mässu tõstes. Kriitiliselt on kujutatud naiselikke, seksapiilseid, võrgutavaid naistegelasi.

20. sajandi modernistlikud kunstipraktikad andsid naiskunstnikele ja -kirjanikele võimaluse vabaneda ülefeminiseerumisest, mille tingisid olemusliku soerinevuse mõiste ning avalikku ja isiklikku sfääri eristav 19. sajandi traditsiooniline sooideoloogia (Kivimaa 2009).

Helga Pärli-Sillaotsa loomingus on samuti näha modernismi mõjusid. Tema kirjavahetusest ilmneb, et ta luges palju, oli kursis oma ajastu moodsate psühholoogiliste teooriatega. Tema naispeategelased on emantsipeerunud,

loovad naised (naiskunstnikud), oma aja kohta vabameelsete vaadetega pere- ja ühiskonnaelule (käsikirja jäänud näidend „Vabaabieliu“). See peegeldub ka naiste välises kuvandis. Esikromaanis „Improvisatsioon mängutoosis“ on kujutatud väikelinna elulaadiga vastuollu sattunud viulikunstnik Kaja Reigot järgmiselt:

Tema kõhn keha oli kogu ta olemuses kõrvalise tähtsusega. Tähelepanu äratasid ta tumedad silmad väikeses piklikus näos ja pikad ning kõhnad muusikainimesesõrmed, mis enamasti alati olid närvlikult tegevuses. Pelgupere jaoks oli ta liiga „vaimline“, liiga välistest pisiasjadest olenematu. Ta vihkas igasuguseid väliseid leinamärke ja kandis matustel harilikku rõivastust, soojal ajal rõivastus isegi valgesse. Milline toonirikkumine see oli Pelgupere silmis, kus olid omad mõõdupuud: mida pikem leinaloor, seda sügavam lein!
(Improvisatsioon mängutoosis 1939: 199-200)

Romaanis „Karjäär“ on peategelase Ilmar Kalde abikaasa Marga Kalde tütarlapselik lapsnaine, kellel olid siledad pruunid juuksed ja hallikas-pruunid silmad. Kellel olid imeväikesed jalad, kitsad-kitsad lapseõlad ja uhke lõuahoid. Tütarlapsel oli omapära ja sarmi, ta polnud edev tavalises mõttes, kuid kaugeltki mitte rangelt tõsine. (Karjäär 1939: 31)

Naiskirjanike tegelaskujud irdusid paratamatult valitsevast naisekuvandist, nii nagu seda nähti ühiskonnas (näiteks naistele mõeldud kodumajandusliku suunitlusega ajakirjades „Maret“, „Taluperenaine“ jt) ning meeskirjanike teostes. Romaane kirjutasid naisharitlased, mitte maanaised. Nad kirjutasid oma kogemusest, seega on ka tegelasteks haritud linnanaised, modernsed naised. Eriti erandlik „sinisukk“ on Reed Morni romaani „Andekas parasiit“ eluvõõras peategelane Ellu Romeldi, kes irdub täielikult nn traditsiooniliselt naiseliku naise kuvandist, samuti Leida Kibuvitsa boheemlikud ja mässumeelsed naistegelaskujud, kellest silmatorkavaim on vananev naisnäitlejanna Eeva Orst (prototüübiks tolleaegne lavakuulsus Liina Reiman) „Paradiisi pärisperenaises“ – teatrilaval hiilgavates osades särav primadonna, ent igapäevaelus lootusetu sinisukk:

Näe, sukakannaski auk! Tuleb võtta king jalast ja sääre siidkatet veidi allapoole nihutada, nii et auk peituks kannu alla, kinga sisse. Nii teeb Eeva alati. Ostab

ikka hästi pikad sukad – noist jätkub varvaste alla keeramiseks. Ikka nii, iga uue augu puhul. Kuni säärekate on jäänud üsna lühikeseks ja Eeva põlved jäävad paljaks. Siis ostab Eeva uued sukad. Ja vanadega puhastab kingi. Elu ise on ju nii lühike – ja hakka veel sellestki piskust pillama kuldset aega ühe sukapaari parandamiseks. (Kibuvits 1934: 18)

Leida Kibuvitsa impressionistlik-psühholoogilises romaanis “Rahusõit” (1933), mis on noore emantsipeerunud abielunaise enese eest seismise lugu, on punapäist raudteevahi naist Eege Praaklit kirjeldatud samuti ükskõiksena oma välimuse ja riietuse suhtes:

Ja selline peab olema naisterahvas! Peotäis peeni luid, ümber õhuke, kahvatu nahk ja lehviv seelik. Vi-hiit, võidurõõmutseb tuul. Lirts, lausub porilombi niiskelt läikiv südamik – sinna just torkas tuul tõstetava jalgupidi. Po-rr, ümiseb pruun muda ja vajub kokku üle kingapaari. (Kibuvits 2003: 7)

Eege ämmgi imestab:

„Ja seesama ürp sul ongi... Mina'i tea, kuidas sa nii.. teised noorikud seavad ikka linte rinda ja ümber pea... ja tahavad teisi ja uusi hilpe. Sina lased muudkui ühega.“

„Noh... kui ta kusagilt ei pigista... katki ei ole,“ venib minialt vastus. „Juba harjund teisega... kuidas ta selga läheb... ja üle pea jälle ära tuleb.“ (Kibuvits 2003: 50)

Ka Helga Pärli-Sillaotsa naistegelaskujud (kuigi nad ei ole väljakutsuvalt boheemlikud) vihkavad väikekodanlikkust ja elu proosat. Väikelinna naisklubi, kes arutleb voodilina pitside üle, tekitab „Improvisatsioon mängutoosis“ peategelases tülgastust. Pärli-Sillaotsa teostes rõhutatakse naise püüdu haridusele ning vabale loomingulisele eneseteostusele.

1930-ndad oli aeg, kus naisharitlaskond ja -kirjanikkond alles hakkas tekkima. Naised ei olnud paarikümnet aastatki omanud ligipääsu kõrgharidusele. Kahjuks katkestas järsk paradigmapuhetus, II maailmasõja sündmused ja nõukogude okupatsioon alles kujunema hakkava traditsiooni, mis osaliselt jätkus paguluses, osaliselt Nõukogude Eestis.

3.1.2. Sotsiaalmajanduslikud tegurid naise loova eneseteostuse puhul

Kui Virginia Woolfil paluti kirjutada naistest ja ilukirjandusest, siis kõige tähtsam tõdemus, milleni ta jõudis, oli see, et kui naine tahab kirjutada ilukirjandust, siis peab tal olema kõigepealt raha ja oma tuba – oma loomisruum. Enne sisuliste küsimuste juurde siirdumist tuleb leida vastus, millised **füüsilised tingimused** on vajalikud kunstiteose loomiseks (Woolf 1994).

Rahu, mõtlusvõimalused, eeldused kultuursete huvide rahuldamiseks, reisimiseks, maailma vaatamiseks, mida inglise meestel leidis rohkesti, olid naistele kuni kahekümnenda sajandini kättesaamatud, leiab Woolf. Naised, kes tahtsid loominguga tegeleda, olid pidevalt lõhestunud, nende vaimu vaevasid vaenud ja valud. Nad pidid ühildama oma rolle, et olla naised ja pereemad ning kirjutada või luuletada või maalida. Neil tuli varastada aega majapidamistöõde, meeste ja laste tagant. Mistõttu käristasid nende hingi alatasa kibedus ja süüme. Oma toa, rääkimata vaikse või helikindla toa omamine ei tulnud kõne allagi ka veel üheksateistkümnendal sajandil. Jane Austen näiteks kirjutas oma romaanid kõik perekonna ühises elutoas, kattes käsikirjad kinni, kui ilmus külalisi või isegi kui tuppa tuli teenija, et varjata oma tollal daamile ebasünda peetud tegevust. Charlotte Brontë töötas sarnastes oludes varastel hommikutundidel, enne muu perekonna ärkamist. Mõlemad elasid paikset elu vanapiigadena, laiemate teemade käistlemiseks puudus neil kogemuslik aines (Oras 1939: 43).

Eesti oludes kehtis see, mis Woolf rääkis inglise naisintelligentidest (vaesus, oma "ruumi" puudumine), enam-vähem kogu hartlaskonna kohta. Ent naise, eriti loova naise positsioon oli veel tunduvalt problemaatilisem ja ebakindlam meeskirjaniku või -kunstniku omast. Meie esimene naiskirjanik Lydia Koidula toimetas kitsas kambris isa nime all ajalehte ning kirjutas vähestel vabadel hetkedel ja öötundidel oma luuletusi ja näidendeid. Paljud neist ilmusid anonüümselt. Kuigi Koidula staatus luuletaja ja kirjanikuna oli rahvusliku

ärkamisaja kontekstis suhteliselt kõrge, lõhestasid ka tema elu- ja loometeed suured siseheitlused naise- ja emarolli ning „kirjaneitsi“ rolli ühildamisel.

Helga Pärl-Sillaotsal oli ainult see kogemus, mida ta sai rännates oma kohtusekretärist abikaasaga ühest väikelinnast teise. Ta kirjutas väikelinnade elust erksa kõrvalpilguga. Kirjades vanematele väljendab ta pidevalt muret oma ebakindla tuleviku üle. Pole teada, millal tuleb jälle uude kohta kolida. Oma romaanid kirjutas ta samuti elutoas, sel ajal kui tema abikaasa oli ametis. Pärl-Sillaotsa romaanide naispeategelased on sarnaselt kirjaniku endaga loovisiksused, kes peavad laveerima väikekodanlikult kitsaste olude ning perekondlike kohustuste vahel, et tegeleda hingelähedase kunstialaga.

Helga Pärl-Sillaots mõõnis, et õnneks abikaasa toetab tema püüdlusi kirjanikuna: „Taevale tänu, minu elukaaslane ainult rõõmustab minuga kaasa, kui mul natuke edu on, aga sellel teisel naislaureaadil (Salme Kaburil) olevat kehvad päevad. Mees on üliõpilane, elab osaliselt naise kulul ja on lihtsalt kade naise karjäärile. On seni kõik naise tööd maha laitnud, see aga saatis nüüd ilma mehe loata romaani võistlusele ja nüüd olevat skandaal lahti. Kas see tohman mees ei mõtle, et võib olla naine, väikesepalgaline ametnik, hakkas kirjutama ainult sellepärast, et natuke lisa teenida ja mehegi elu kergemaks muuta? Alati ka need mehed on kadedad kui naine midagi saab.“ (KM EKLA, f 239, m.1:1)

Loova eneseteostuse puhul ei saa eitada materiaalse aspekti olulisust. Juba Virginia Woolf kirjutas, et „raha õilistab selle, mis tasuta on frivoolne. „Sinisukki, kellel on kihk kritseldada“, võis küll veel põlastada, ei saanud aga eitada, et nad võisid oma kukrusse pista nii mõnegi penni. Nõnda toimus kaheksateistkümnenda sajandi lõpul muutus, mida ma kirjeldaksin, kui peaksin ajaloo uuesti kirjutama, palju põhjalikumalt ning peaksin palju tähtsamaks kui ristikäike või Rooside sõdu. Keskklassi naised hakkasid kirjutama.” (Woolf 1994:45)

Eesti Vabariigi teisel kümnendil oli omariiklus kestnud küllalt kaua, majanduslik seisukord riigis oli nii hea, et sai hakata tekkima professionaalne kirjanikkond. Proosakirjaniku amet oli ühiskonnas prestiižne ning suhteliselt

hästi makstud. Anton Hansen Tammsaare näiteks teenis peaaegu ministri palka (Treier 2002). Romaanivõitlused olid erakordselt populaarsed, mille põhjuseks võis osaliselt olla ka suur auhinnafond. Endel Nirk kirjutab Karl Ristikivi kohta, et tal oli „Tule ja Raua“ (1938. aasta „Looduse“ romaanivõistluse võidutöö) auhinnaraha eest võimalik mitu semestrit Tartu ülikoolis õppida (Nirk 1991). Helga Pärl-Sillaotsa kohta leiduvad Eesti Kirjandusmuuseumis teated, et ta sai romaani „Karjäär“ eest („Looduse“ romaanivõitluse III koht) 200 krooni (KM EKLA, f 239, m 1:3) ning „Tee viib järveni“ eest („Päevalehe“ romaanivõistluse II koht) koguni 500 krooni honorari (KM EKLA, f 239, m.1:4). Autori kirj vahetusest selgub, et see oli nende perele oluliseks (lisa)sissetuleku allikaks (KM EKLA, f 239, m.1:1).

1930-ndatel olid ka juba üksikud esimesed kutselised naiskirjanikud, kes elatasid end kirjatööga ära, siiski mitte ainult ilukirjandusliku loominguga. Isegi meie esipoetess Marie Under tegi luuletustele lisaks tõlketöid. Kirjanik Marta Sillaots oli samuti väga viljakas tõlkija ning kriitik. Helga Pärl-Sillaotsa kaaslaureaat Salme Kabur, kes põhikohaga töötas majandusministeeriumis sekretärina, ütles ajaleheusutluses, et „enda jaoks“ kirjutamine nõuab suurt pingutust: võiduromaan „Reet Tammiku“ kallal oli ta kolm kuud öösiti töötanud (Kiirusutlus...1939).

Helga Pärl-Sillaotsa võis teatud mõttes juba nimetada professionaalseks kirjanikuks, kuigi tema loometee jäi lühikeseks. Ta oli keskklassi naine, kes ei pidanud palgatööl käima, tal ei olnud veel lapsi ning abikaasa pigem toetas tema püüdlusi kirjanikuna kui surus neid alla, nii et ta sai suure osa oma ajast pühendada kirjutamisele. Lisaks romaanidele on ta kirjutanud ka lühijutte, mis ilmusid ajakirjades „Eesti Naine“ ja „Laste Rõõm“.

Woolf ütleb, et lugedes suurmeeste pihtimusi ja eneseanalüüse, saab aru, et geniaalse teose kirjutamine on peaaegu alati määratu vägitükk. Ei tundu kuigi tõenäoline, et teos tuleb kirjaniku peast välja tervelt ja ühes tükis. Enamasti on maised olud selle vastu. Koerad hauguvad, inimesed segavad, raha tahab tegemist, tervis ütleb üles. Lisaks rõhutab kõiki neid raskusi ja teeb nad

vaevalisemaks taluda maailma kurikuulus ükskõiksus, mis naisloojate puhul polnud mitte ainult ükskõiksus, vaid otsene vaenulikkus (Woolf 1994: 38).

Pierre Bourdieu osutab oma raamatus „Meeste domineerimine“ tähelepanu asjaolule, et naistel on tunduvalt raskem ühildada tegutsemist era- ja avalikus sfääris (sh loominguliselt). Naised, kes on jõudnud ametialaselt või avalikus elus kõrgele, peavad selle tööalase edu eest mingis mõttes „maksma“ vähema „eduga“ isiklikus elus (lahutus, hiline abiellumine, üksikelu, raskused või ebaõnnestumised laste kasvatamisel jne) ja sümboolsete kaupade majanduses (nende all peab Bourdieu silmas näiteks välimust, naiselikkust jne). Või vastupidi, edu isiklikus elus tähendab sageli osalist või täielikku loobumist tööalasest edust. Naised ei suuda era- ja tööelu ühendamises kunagi korvata oma händikäppi ning see säilitab meeste ja naiste vahel „müstilise eraldusjoone“, millest rääkis juba Virginia Woolf (Bourdieu 2005: 135-36).

3.2. Kirjanduslik kontekst 1930-ndatel aastatel

1920-ndate keskpaigast alates võttis hoogu romaanikirjutamine. Üha suuremat populaarsust koguvatel romaanivõistlustel kerkis üles mitmeid kirjandusmaastikul kanda kinnitanud autoreid: Mait Metsanurk, A. H. Tammsaare, August Mälk, August Gailit, Jaan Kärner, Enn Kippel, Mart Raud, Leida Kibuviits, Reed Morn, Helga Pärl-Sillaots. Kirjanduse **temaatiline kese** hakkas sajandialguse maakesksuselt nihkuma maa ja linna vaheliste suhete kujutamisele ning keskendus aegamööda üha enam linnaelule, järgides seega loogiliselt ühiskonna arengukäiku (Eesti kirjanduslugu 2001: 273).

1930-ndatel hakati eesti romaanis otsima uusi sihte. Kirjeldavast olustikuromaanist hakkas kujunema ideeline romaan. Tähelepanuvaks nähtuseks 1930-ndatel oli ka suur ajaloolise romaani harrastus. Selle põhjuseks oli ühelt poolt ühiskondlik tellimus, pööre poliitilises olukorras (nn vaikiv ajastu), teiselt poolt soov olevikuprobleemidest kaugesse minevikku põgeneda. 1930-ndate lõpuaastail hakkas ajalooline romaan taanduma,

aastatoodangu üldpilti see enam palju ei mõjutanud. Ka kadus ajaloolisest romaanist püüe lugejat mõjutada, teatud meelsust sisendada, esiplaanile tõusis pigem olustik, huvi teatud kultuurilooliste detailide, psühholoogia ja inimsuhete vastu.

Eesti Vabariigi ajal oli autori roll aja- ja ühiskonnakeskne: proosakirjaniku amet näis olevat tõsine, ühiskonnas hinnatud tegevus. Romaane loeti palju, sest polnud veel televisiooni, ja ka kinokultuuri koht ühiskonnas oli tagasihoidlikum. Romaan oli kõige kergemini kättesaadav narratiivi vorm, pikkade teleseriaalide asemel loeti ajalehesabast Richard Rohti ja Mait Metsanurga romaane. Romaanil oli ühiskondlikku kandepinda, ta oli võitlusvahend, tal oli mõju. Ka ametlik poliitika kasutas seda ära, eriti pärast 1934. aasta riigipööret. Suurim Eesti Vabariigi aegne riiklik tunnustus, Lagle talu, anti kirjanik August Mälgule (Eesti kirjanduslugu 2001: 274-275).

1930-ndatel domineeris endiselt realistlik loomemeetod. Proosamodernism ei olnud küll olematu, aga piirdus loo tasandiga ega ulatunud tekstiloomemehhanismideni. Nii võib modernistlikuks nähtuseks pidada lainetena esilekerkivat psühholoogilist romaani, kuna see lammutas senise loosisese hierarhia, kus tegelased olid allutatud jutustajale, aga selline modernism ei ulatunud puutuma teksti ja loo suhteid (Eesti kirjanduslugu 2001: 273).

Eesti Vabariigi lõpuaastaid on nimetatud rammusateks romaaniaastateks. Romaani žanr võidutses luule, näitekirjanduse ja novellistika üle. Oli olnud piisavalt kaua omariiklust, majanduslik seisukord riigis oli nii hea, et pikk proosažanr (romaan ja jutustus) võis nautida oma tippaega. Kirjastuse „Loodus“ romaanivõistlus oli erakordselt populaarne. Näiteks 1938. aastal esitati sinna koguni 59 käsikirja.

Marta Sillaots leiab 1937. aasta romaaniülevaadet kirjutades, et ka tase on kõrge. Ta tõdeb, et meie romaanikirjanduse tõeline areng algab alles iseseisvusaja teise kümnendiga. Kui 1920-ndatel viljeldi peamiselt külarealism, siis 1930-ndatesse kuulub suurem osa romaanikirjanduse

tippsaavutusi: Tammsaare „Tõe ja õiguse“ 4 köidet, Gailiti „Toomas Nipernaadi“, Jakobsoni, Kivika, Mälgu, Metsanurga, Hindrey ja Raua teosed (Sillaots 1938).

Olulise märksõnana toob Marta Sillaots 1930-ndate lõpus välja „ideelise olustikuromaanid“, milles käsitletakse olustikku ja ühiskondlikku elu, inimest olustiku taustal. Sellesse kuuluvad ka väikelinna temaatikat ja selle vaimselt seiskunud õhkkonda kujutavad romaanid (R. Rohti „Ummiktänav“, J. Kärneri „Kui tuuled pöörduvad itta“, A. Jakobsoni „Vaikne õhtu“, Aleksander Saarna „Linn tellinguis“). Väikelinna sumbunud elu käsitleb ka Helga Pärl-Sillaotsa „Improvisatsiooni mängutoosis“, kuigi see pole mitte niivõrd ühiskonnakriitiline, vaid pigem psühholoogiline, olustiku taustal inimest kujutav romaan.

1937-1939 ilmus igal aastal ligi kolmkümmend romaani või pikemat jutustus, millest kriitikud pidasid vaatlemisväärseiks umbes pooli ehk siis 15 romaani ümber. Ajakirjas „Eesti kirjandus“ 1938.-1939. aastaid käsitlenud Oskar Urgart tõdeb, et mahult ületab romaanitoodang teisi kirjandusliike endiselt ülivõimsalt: „Kuhu meie vaade ka ei pöörduks, kõikjal näeme ees lokkamas aina romaani.“ (Urgart 1939: 79) Kummatigi peab ta avaralt ja võimsalt, kuid üldiselt siiski kaunis üksluiselt lahtirulluvast romaaniväljast sisutihedamaiks ja nüansseeritumaiks oma diskreetses olemuses varjule jäänud novelli- või luulelaike. Siiski ilmus meie tiptasemel romaanikirjanike sulest mitmeid väga häid teoseid ja kerkis esile ka rida uusi üllatajaid (Mardikas *alias* Voldemar Õun, Helga Pärl-Sillaots, Salme Kabur), kes pakkusid nii mõnegi rõõmustava ootamatuse (Urgart 1939: 79).

Oskar Urgart arutleb, et juba pikemat aega toetuvad romaanikirjanikud kindlalt oma kogemustele, mitte aga kujutlusvõimele: „Kirjutatakse sellest, mida on „nähtud oma silmaga või milles võib kindel olla oma „dokumentidele“ najatudes, ja ei kirjutata mitte sellest, milleni võib jõuda üksnes kujutlusvõime abil. /---/ Juurtega tõsielu mullas on ka „Looduse“ romaanivõistluse laureaadid: Mardika „Tint“, Elmar Õuna „Unustatud naised“ ja Leida Tigase „Seitse pastlapaari.“ (Urgart 1939: 80-81)

Oma kogemustest kirjutas ka Helga Pärl-Sillaots: esikromaanis „Improvisatsioon mängutoosis“ oli selleks väikelinnaelu, „Karjäär“ käsitleb kohtumõistmise temaatikat, millega Pärl-Sillaots oli hästi kursis tänu Kohtuametis töötavale abikaasale, „Tee viib järveni“ sai kirjutatud ühe suvepuhkuse muljetest Lõuna-Eesti väikeses alevis.

1939. aastal püsis romaan endiselt lugejaskonna huvide keskpunktis ja ületas mahult kõik teised liigid. Suured, maailma vapustanud ajaloolised sündmused ei olnud veel jõudnud kajastuda eesti romaanis. Osaliselt oli see tingitud ka žanri eripärasest: luule ja näitekirjandus sammusid ajaga nobedamalt kaasa. Kõige silmapaistvamad romaanid ilmusid juba nimekate kirjanike – Tammsaare, Hindrey, Metsanurga ja Semperi sulest. Aasta silmapaistvaimaks romaaniks peeti vanameister A. H. Tammsaare allegoorilist ja ühiskonnakriitilist teost „Põrgupõhja uus vanapagan“.

„Looduse“ romaanivõistlusel tõusid esile Mardika „Konarlik tee ja Helga Pärl-Sillaotsa „Karjäär“, mõlemad advokatuuri ja kohtumiljööde kujutavad psühholoogilised romaanid (Urgart 1940).

4. HELGA PÄRLI-SILLAOTSA ELU, LOOMING JA RETSEPTSIOON

Helga Pärl-Sillaotsa (1912-1939) elu ja looming on ühtaegu nii tüüpiline kui ka erandlik. Tema loomelaad haakus stiililiselt ning temaatiliselt ajastu romaanikirjanduse traditsiooniga, 1930-ndate aastate lõpul esile kerkinud psühholoogilise linnaromaaniga, mis käsitles inimsuhteid, eriti mehe-naise suhteid, ent eristus neist feministliku hoiaku poolest, mida väljendas naise vaba eneseteostuse ja loovuse rõhutamine ning üheväärsuse nõudmine armastus- ja abieluvahekordades.

Hoolimata lühikeseks jäänud elu- ja loometeest võib Helga Pärl-Sillaotsa julgelt nimetada kõrgetasemeliseks, huvitava ja isikupärase loomelaadiga naiskirjanikuks, kelle teosed kõnetavad ka tänapäeva lugejat. Maire Liivamets kirjutab tema 2009. aastal ilmunud romaanide („Improvisatsioon mängutoosis“ ja „Karjäär“) uustrüki järelsõnas, et Pärl-Sillaotsa teosed pole pelgalt lood kaugemast kirjandusajaloost – „Karjäär“ on igati arvestatav näide eesti psühholoogilisest romaanist. Samuti sobituvad nad tänase ajavaimuga, mil kombeks rõhutada märksõnu karjäär, ebaõnnestumine ametialal, edulugu, igav keskpärasus jms (Liivamets 2009: 293).

Helga Pärl-Sillaotsa kõik kolm avaldatud romaani pälvisid oma ilmumisajal laialdast tähelepanu ja tunnustust. Teda peeti paljutõotavaks nooreks autoriks. „Improvisatsioon mängutoosis“ leidis 1938. aasta „Looduse“ romaanivõistlusel tähelepanu ja tekitas avalikkuses lausa sensatsiooni (vt pt 4.2.1.), „Karjäär“ pälvis „Looduse“ 1939. a romaanivõistlusel III auhinna ning „Tee viib järveni“ (1940) võitis „Päevalehe“ 1939. a romaanivõistlusel II auhinna. Kahjuks katkes noore kirjaniku elutee ootamatult ja traagiliselt juba sama aasta lõpus, pärast esiklapse ilmaletoomist.

4.1. Ülevaade Helga Pärlī-Sillaotsa elu- ja loometeest

Helga Sillaots sündis 23. (vkj 10.) septembril 1912 Tartus postiametniku tütrena. Ta alustas kooliteed 1919 ning lõpetas 1931. aastal Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi tütarlastegümnaasiumi. Pärast seda asus ta Tartu ülikooli arstiteadust õppima.

Helga Sillaots alustas juba koolipõlves kirjanduslikke katsetusi. Ta pani paberile väikeseid jutukesi ning püüdis kirjutada näidendeid. Ühes intervjuus arvab esikromaaniga juba tuntust kogunud noorkirjanik, et kirjanduslik soon võib pärineda isalt. „Kirjutamise haigus on küljes juba noorpõlvest. Isa kirjutab praegugi nii huvitavaid kirju, iga kiri on omaette humoresk.“ („Karjääri“... 1939). Esimestest suleproovidest jõudis trükki muinasjutt ajakirjale „Laste Rõõm“ (Sillaots 1931).

Arstiteaduskonna üliõpilasena tutvus Helga Sillaots noore juristi Bruno Pärliga (s 1908), kellega sõlmis abielu 1933. aastal. See tõi kaasa lahkumise ülikoolilinnast, sest Bruno Pärlī oli saanud Rakveres töökoha. Noorel perel algas nüüd kolimise elu. Kohtuametikandidaadina töötas mees Rakveres, Paines, Tallinnas ja lõpuks jälle Rakveres, kus ta sai ringkonnakohtu abiprokuröri ametikoha.

Helga Pärlī-Sillaots jõudis vaid paar aastat ülikoolis tudeerida, ent ta tunnistab, et ei kahetse arstiõpingute poolelijätmist. Ilmselt tundis ta, et see pole tema õige eriala ning pingelised õpingud ei jätnud aega isegi raamatute lugemiseks („Karjääri“... 1939). Ent raamatute lugemine ja teatrikülastused olid tema sügavaks kiindumuseks. Erinevates Eesti väikelinnades elades tundiski ta kõige rohkem puudust kultuursest ajaveetmisest ning lühikest aega Tallinnas elades (sügis-talv 1938-39) käis ta sageli lausa neli korda nädalas teatris (KM EKLA, f 239, m 1:1). Helga Pärlī-Sillaots mainib ühes ajaleheusutluses, et tema suurimaks unistuseks on kirjutada hea näidend. Kõige enam huvitabki teda enda sõnul näitekirjandus. Ta tunnistab, et on kirjutanud paar näidendit,

aga pole nendega rahul – teemad olevat liiga rasked ja komplitseeritud, ja nii tulnud neist „draamad“, mis seisavad laualaekas (Unenägu...1939). Kirjandusmuuseumi kogus on säilinud näidend „Vabaabielu“. Samuti käsikirja on jäänud romaan „Inga Paerand“.

Ülikoolilinnast pärit kultuursete huvidega noorel naisel oli raske kohaneda provintsilinnade elulaadi ja mentaliteediga. Samuti põhjustas palju peavalu ja sekeldusi pidev kolimine. Kirjades emale ja isale kurdab ta pidevat ühest kohast teise suunamist ja raskusi korteri leidmisel: „Oleme sellest ootamisest nii tüdinud ja vintsutatud, et kasvõi nuts. Puud on otsas, mõttetu on osta ka, kui iga hetk võib tulla määramine, siis tuleb kohe kolida. Midagi teha ei taha, sest kõik tuleb jälle kohe maha jätta. Ei ole mõtet end kuskil sisse seada.“ (KM EKLA, f 239, m 1:1) Noor kirjanik elas väga kaasa ka abikaasa ametiasjadele ning kirjutas isale põhjalikult Kohtukoja tööst ning sealsetest intriigidest ja onupojapoliitikast. Ta mainis sealjuures, et kasutab huvitavaid elujuhtumeid oma kirjanduslikes huvides ära (KM EKLA, f 239, m 1:1).

Juba esimesel Rakvere aastal hakkas Helga Pärl-Sillaots tegema märkmeid väikelinna elu-olust ning värvikamatest karakteritest. Sellest kasvas välja tema esikromaan „Improvisatsioon mängutoosis“, mida tõsteti esile „Looduse“ 1938. a romaanivõistlusel. Võitjaks osutus tookord Karl Ristikivi „Tuli ja raud“.

Oma järgmise romaani „Tee viib järveni“ esitas kirjanik 1939. a „Päevalehe“ ajaleheromaani võistlusele. Kokku saadeti sinna 34 teost. Esimest auhinda välja ei antud, see eest 3 teist ja 2 kolmandat auhinda. Koos Helga Pärl-Sillaotsaga said teise auhinna veel Helmi Mäelo („Üliõpilane Soomest“) ja Leida Tigane („Sõber mereröövel“). „Tee viib järveni“ on haarav suvitusromaan, mille põhiteemaks on armastus, armukadedus ja inimsuhted. Tegevus hõlmab vaid ühe nädala ja kulgeb vaikselt järveäärses pansionis Lõuna-Eestis. Romaan ilmus 1939. aastal „Päevalehes“, raamatuna 1940.

Samal aastal valmis ka Helga Pärl-Sillaotsa kõige küpsemaks ja väärtuslikumaks peetav, kohtuprotsessi kujutav psühholoogiline romaan

„Karjäär“ (ilmus raamatuna 1939. a lõpul), mis pälvis „Looduse“ romaanivõistlusel III auhinna. Kolmandat kohta jagasid Pärl-Sillaotsaga veel Arp Rullingo „Juhan Saarde veider armastuslugu“ ja Salme Kaburi „Reet Tammiku“. Võitjaks osutus tookord Mardika nime all kirjutanud Voldemar Õuna romaan „Konarlik tee“, mis käsitles samuti õigusemõistmise maailma.

Tehes kokkuvõtteid 1939. aasta romaanitoodangust, kirjutas Mait Metsanurk Helga Pärl-Sillaotsa kohta: „Tema „Karjääris“ (mis sai „Looduse“ võitlusel III auhinna) on küll sündmustik otsitult kriminaalne, aga hingeelu mõistab ta lahastada ja analüüsida peenelt ja objektiivselt. Veel enam väärrib tähelepanu tema „Improvisatsioon mängutoosis“, kus väliste sündmuste esitamises oldakse liigagi tagasihoidlik, aga seda korvatakse siseelu usutava ja mõistva käsitlemisega. Kadunu heast stiilitundest ja karakteriseerimisvõimest andis tõendust tema romaan „Tee viib järveni“.“ (Metsanurk 1940)

1940. aastal sai Helga Pärl-Sillaotsast rääkida tõepoolest kui kadunust. Pärast auhindamisi antud intervjuudes oli noor kirjanik öelnud, et nüüd tuleb kirjutamises perekondlikel põhjustel vaheaeg, aga kirjutamisest loobuda polevat tal siiski kavatsust. Eriti paeluvat teda näitekirjandus, millega ta sooviks tõsisemalt tegeleda (Suurim...1939). See jäigi ainult unistuseks. 30. novembril 1939 sünnitas Helga Pärl Rakvere linnahaiglas elujõulise poja Andrese, kuid jäi ise põdema ning suri sealsamas sünnitusjärgse veremürgituse tagajärjel (21. detsembril 1939). Ta maeti Tallinna Metsakalmistule.

Rohkearvulistes järelhüüetes avaldati kahetsust kiiresti esilekerkinud kirjaniku ootamatu lahkumise üle. „Päevalehes“ ilmunud pikemas artiklis iseloomustati Helga Pärl-Sillaotsa sümpaatse, tagasihoidliku ja leebena. „Suure endadistsipliiniga, haritud ja kasvatatud sisemaailmaga, üldse kõrge sisemise kultuuriga kehastas ta kriitikaga vaimuinimest. Peenetundlikkus, tema silmapaistvaim iseloomujoon, andis tema ellusuhtumisele hapra, idealistliku värvingu.“ (Suri...1939)

Perekonda tabanud saatuselöögid ei olnud sellega kahjuks veel lõppenud. Abikaasa Bruno Pärli arreteeriti 14. juunil 1941 ning saadeti koos pisipoeg

Andresega asumisele, kus viimane suri juba sama aasta augustis (Ust-Tshizhapkas). Bruno Pärli jättis oma elu Sverdlovski oblastis Sevurallagis 1. veebruaril 1942 (andmed pärinevad Ilmar Pallilt).

4.2. Helga Pärli-Sillaotsa teosed ja nende retseptioon

Helga Pärli-Sillaotsa psühholoogilised, modernistlike joontega romaanid kerkisid esile 1930-ndate teise poole isiku- ja psühholoogilise romaani laineharjal. Neis on keskmeks inimsuhted, eriti mehe ja naise vahelised armu ja kohuse vastasmängud, mis abielulahutuste tavaliseks muutumise ja linnastumisega päevakorda tulid. Inimsuhete psühholoogiat ja abielutemaatikat harutavatest romaanidest paistsid tol ajal silma veel Johannes Semperi „Armukadedus“ (1933), Aadu Hindi süvapsühholoogilis-freudistlikud „Kuldne värav“ (1937) ja „Vatku tõbilas“ (1936). Vähem teadlikult analüütilised, rohkem inimsuhete komplitseeritusele osutavad olid ka A. H. Tammsaare romaanid „Elu ja armastus“ (1934) ning „Ma armastasin sakslast“ (1935), M. Metsanurga „Kutsutud ja seatud“ (1937), K.-A. Hindrey „Sündmusteta suvi“ (1937), E. V. Saksa „Armuke“ (1936), R. Rohti „Inimsaatused“ (1938).

Naiskirjanike vaatepunktist käsitlesid inimsuhete psühholoogia temaatikat Marta Sillaotsa romaan „Neli saatust“ (1938) ja jutustus „Viiskümmend“ (1937), Salme Kaburi „Reet Tammiku“ (1939), Leida Kibuvitsa „Rahusõit“ (1933) ja „Paradiisi pärisperenaine“ (1934). Kõigis neis on peategelasteks moodne ja iseseisev naisintellektuaal, kelle boheemliku tüübi visandas Reed Morn juba 1920-ndate lõpul. Reed Morni ja Leida Kibuvitsa loomingus on selline naisetüüp väga erandlik, peaaegu asotsiaalne (Mornil eluvõõras „parasiit“ Ellu Romeldi romaanis „Andekas parasiit“ ja Kibuvitsal vananev näitlejanna „Paradiisi pärisperenaises“). Helga Pärli-Sillaotsa loomingus püüavad naispeategelased ühtaegu sobituda ühiskondlike ja perekondlike oludega ning jääda sõltumatuks ja iseseisvaks, mis põhjustab hingelist lõhestatust või isegi avalikku hukkamõistu ning dramaatilisi sündmusi (romaanis „Karjäär“, näidendis „Vabaabieli“).

Helga Pärl-Sillaotsa romaanid sobitusid ka romaanivõistluste ainestiku ning temaatikaga. „Eesti kirjanduse ajaloo“ on toodud järgmine iseloomustus:

„Haritlaskonna mitmetahulisi elu- ja tegevussfääre ning keerukamat mõtte- ja tundemaailma püüdis valgustada kümnendi lõpuaastate „Looduse“ romaanivõitluse autorite enamik (V. Õuna „Tint“, 1938 ja „Konarlik tee“, 1939; S. Kaburi „Reet Tammiku“, 1939; H. Pärl-Sillaotsa „Karjäär“ 1939 ja „Tee viib järveni“ 1940), ent algajate kunstilised võimed ei küündinud lootustandvatest katsetustest palju kaugemale.“ (EKA 1984: 63)

4.2.1. „Improvisatsioon mängutoosis“

Helga Pärl-Sillaotsa esikromaan „Improvisatsioon mängutoosis“ leidis 1938. aasta „Looduse“ romaanivõitlusel ära märkimist ning ilmus 1939. a sarjas „Looduse kroonine romaan“. See on kirjutatud päevikuvormis raamjutustusena (esitati võistlusele varjunime all „Härra toimetusest“) ning visandab ilmeka pildi väikelinnast, kus rahvas on huvidevaene, klatšihimuline ja vaenulik vaimsema elulaadi vastu, mida esindavad koolidirektori abikaasa – viiulikunstnik Kaja Reigo ning pealinnast pagendatud ajakirjanik-kunstikriitik Andrei Keskküla. Mängutoosist, mis esitab üht kindlat moestlänud meloodiat, saab väikelinna elu staatilisust illustreeriv kujund:

Läksin koju läbi vaikse tänava, kus ei liikunud kedagi peale punaka kassi. Kusagil madalas hallis hoones oli aken avatud ja kostis mingit helinat. Kui jõudsin lähemale, sain aru, et see oli mängutoos. Vana viis kõlas kindlalt ja ettevaatlikult ühtlasi. Ikka ja ikka uuesti algas motiiv, lõppes, algas jälle. Arvatavasti keerati mehhanism ikka uuesti üles. Imelik on kuulata nägematut mängutoosi üksinda vaikeses suveõhtus /---/ Need helid tahavad piirata su vabadust ja tahet, su liikumist ja mõtlemist. Seisin lühikest aega ja kuulasin ja juba oligi mul tunne, et pean seisma samal paigal kuni leierdamise lõppemiseni. Ent millal see oleks lõppenud? Kiskusin enese lahti ja ruttasin koju. (Improvisatsioon mängutoosis 1939: 15-16)

Kuigi romaanile võib ette heita sügavama kunstiküpsuse puudumist: seal leidub must-valgeid kontraste, mõne tegelase ilmselget ilustamist või ülearust

pilamist, on stiil ja sõnastusoskus ladus ja voolav. Inimtüüpegi on karikeeritud tabavalt, kohati irooniliselt, kohati sõbraliku poolehoiu ning sügava mõistmisega. Psühholoogiliselt veenvalt on käsitletud mehe ja naise vaheliste suhete temaatikat oma mitmekülgsuses – sõprust, hingesugulust, abielu, armukadedust.

1930-ndate aastate haritud naise iseseisvusaste oli juba sedavõrd kõrge, et tema suhtlemispõhimõtte intelligentse mehega ei olnud tavaline läheduse taotlemine, vaid vaimse sideme otsimine. Vaimsuse igatsus, mis on nüüdseks nii loomulik ja läbikirjutatud teema, ei leidnud tolle aja väikelinna seltskonnas aktsepteerimist, vaid sünnitas palju tühje jutte ja intriigitsemist (Liivamets 2009: 295).

Väikelinn, nagu Pelgupere, mis tahab elada ühetooniliselt, samade töökspidamistega, ikka sama lugupidamisega enesest – ei mõista Kaja Reigot. Tabavalt on kirjeldatud väikelinna sumbunud õhustikku, enesega rahulolevat konnatiiki, mille elanikud igavusest ja sihtide puudumisest on ülemäära huvitav teistest isikute elust, eriti kui tegu on väljapoolt tulijatega:

Kesklinn on päeval igav ja ebamugav. Ebamugav seepärast, et igaiüks sind vahib. Ärid näivad oleva ostjatest tühjad, seepärast seisavad kaupmehed äriustel ja vahivad möödaminejaid. Saapakaupmees uurib su kingi, juuksur fikseerib su soengut ja valmisriietejuut tutvub põhjalikult su mantli lõikega./--- / Ühe juuksuri aknale määratud fileekardina taustal oli asetatud kirjeldamatult kole naisepea, milles videvikus ei julgeks mööda minna. Ukse kohal rippus sini-must-valgete tähtedega: goiffeur. Rahvuslik ja mõjuv! (Pärli-Sillaots 1939: 11-12)

Väikelinna ahistust on küll edasi antud ilmekate pildikeste, inimtüüpide ja olukordade kaudu, aga see jääb pigem kontrastseks taustaks Kaja Reigo ja Andrei Keskküla hingesuguluse ja sõpruse liinile ning pürgimusele vaimsema elu poole. Erinevalt teistest tolleaegsetest väikelinna temaatikat käsitlevaist romaanidest (näiteks Jaan Kärneri Soodoma-seeria, Rihard Rohti „Ummiktänav“) puudub Pärli-Sillaotsa romaanis sügavam ühiskonnakriitika. Ka sobib tema väikelinna õhustikku kirjeldama pigem sõna „sumbunud“ kui

„roiskunud“, mida kriitikas tarvitati eelnimetatud romaanide puhul. Võrdluseks võiks siinkohal tuua ühe väikelinna kirjelduse lühikest aega Paides kooliõpetajana leiba teeninud Reed Morni sulest, millest õhkub jaanoksalikku naturalismi:

Hoolimata žestiga oli visat see maakohakene maailma keskpaigast eemale, kukkudes soo- ning rabamaile, mis olid sellele iseriigile piirideks. Kiduraks jäid sinna ajud, ängistus hingamine tiisikushaigeks, inimlapsed põdesid batsillusi ju emaihus. Ei sündinud sinna vist ühtki terveajulist inimhinge, ei rebind neist soopiiridest läbi kaugemale säält ükski mõtteküllusest pakatav põikpää. Soine maa ei sünnitavat geeniusi, nagu teada uurimusmeeste kaudu. Kiratsesid ning viratsesid säält inimeste pojad ja tütreid, toppides oma ahtasse ajumahusse seda muile kitsaks tunduvat ilmavaadet. (Morn 2008: 130)

Peatükis „Stereotüüpne lähenemine naiskirjanike teostele“ (2.2) osutasin asjaolule, et naiste loomingut kiputakse rohkem seostama eraeluga, justkui vähendades sellega teose kunstilist väärtust ja iseseisvust. Helga Pärl-Sillaots puutus sellise suhtumisega kokku eriti teravalt pärast esikteose ilmumist, mis oli suures osas kindlasti tingitud väikelinlikust mentaliteedist, ometi oli noore naisautori positsioon mõnevõrra ebakindlam kui juba näiteks endale nime teinud meeskirjanikel.

Nii ajaleheintervjuudest kui erakirjadest selgub, et autor polnud sugugi ükskõikne teose vastuvõtu suhtes ning see avaldas mõju tema edasisele loometegevusele. Kirjas isale ja emale avaldab Helga rõõmu ühe võõra lugeja südamliku tunnustuse üle (Kirjandusmuuseumis leidub lugeja Karl F. Nõu kiri, milles mainitakse, et peale „Tule ja raua“ oli „Improvisatsioon mängutoosis“ ainus raamat sel hooajal, mille lugemisel oli mõtet (KM EKLA, f 239, m 1:5)), ent kaebab ka intriigide ja seljatagarääkimise üle, mida esikromaan väikelinna lugejate hulgas vallandas (KM EKLA, f 239, m 1:1).

Paljud väikelinna „alustalad“ n-ö „tundsid end ära“. Kirjanikku ähvardati auhaavamise pärast isegi kohtusse kaevata („Karjääri“... 1939).

„Uudislehes“ pühendati lausa terve lehekülge romaanile „Improvisatsioon mängutoosis“ ning leiti, et „autor romaani miljöö ja tüübid on „laenanud“

tegelikust elust, mistõttu teos peaks pakkuma eriti huvi just asjaosalistele, s.t meie väikelinna lugevale publikule.“ („Pelgupere“...1939) Seal leidub katkend sensatsiooni tekitanud raamatust, vestlus autoriga ning üleskutse: „Lugejad katsugu kindlaks teha, milline linn peitub „Pelgupere“ nime taga.“ Peaauhinnaks pakuti terve 1938. aastakäik „Looduse kroonist romaani“ ja üksikute auhindadena 10 raamatut samast sarjast, võitjate omal valikul. Autasud lubati jagada nende lugejate vahel, kes hääletavad kõige rohkem hääli saanud linna poolt („Pelgupere“...1939).

Järgmises väljaandes märgitakse rohket osavõttu võistlusest. „Kumb on salapärane Pelgupere, kus õitseb keelepeks, väiklane kadedus ja laiutab vaimne tühjus, nagu autor seda oma teoses on kujutanud? Kas Rakvere või Paide?“ (Paide...1939) Enamik lugejaid pakkus Paidet, kuigi väliste olude poolest sobinuks ajalehe arvates paremini Rakvere, mis asub kitsarööpmelise raudtee ääres. Hääletusel pälvis esikoha Paide 276 häälega, kuna Rakvere jäi teisele kohale 151 häälega. Järjekorras tulid häälearvult hulk maad tagapool Viljandi, Mõisaküla, Antsla, Valga, Sindi, Vändra ja Kuressaare (Paide...1939).

Ka teistes ajalehtedes on märgitud, et Helga Pärl-Sillaotsa esikteos tekitab suurt elevust ning seda tellitakse rohkesti just väikelinnadesse. Tekib soov tõmmata paralleel tänapäeva „depressiivsete Eesti väikelinnadega“, kus ansambli HU samanimeline laul mõned aastad tagasi pahameeletorni valmistas – ajakirjandusest jooksis läbi isegi üleskutse koguda allkirju laulu ärakeelamiseks.

Lisaks väikelinna pahameeltormile heideti romaanile ette ka kõlblusetust (!). Hugo Viires kirjutab „Improvisatsioon mängutoosis“ arvustades, et romaan räägib noore koolidirektori Juhan Reigo endale vabadusi lubava viiulikunstnikust naise vahekorras kunstiarvustajaga. Pehmeloomuline direktor on samal ajal ise suhtlemises teise abielunaisega. „Kui meie pedagoogide peres, kes peaksid ju olema moraalseks eeskujuks õpilasnoorsoole, on ebasüüdsad armuasjad esiplaanil ja kui autor on leidnud

põhjust neid eetiliselt seada halba valgusse, siis vist oleks ülearune ka loota, et õppurid läheksid paremat teed.“ (Viires 1939: 469)

4.2.2. „Tee viib järveni“

Helga Pärl-Sillaotsa teine romaan „Tee viib järveni“ on autori kõige vähetuntum teos, mida pole ka uuesti välja antud. Võrreldes „Improvisatsiooniga mängutoosis“ ja „Karjääriga“ on see mõnevõrra varju jäänud. Ka autor ise näitas selle suhtes üles kõige enam ebakindlust ning ei söandanud seda pakkuda „Looduse“ romaanivõistlusele, vaid esitas „Päevalehe“ ajaleheromaani võistlusele, kaheldes, kas teos suudab pakkuda piisavalt „tugevaid elamusi“: „Selles pole midagi dramaatilist, pole tapmist, ainult üks tegelane satub uppumisohtu, muidu jookseb lugu vaikes suvituskohas.“ (Unenägu...1939)

Ometi oli see romaan Helga Pärl-Sillaotsa sõnul talle endale kõige südamelähedasem ja ta jäi sellega ka kõige rohkem rahule: „„Tee viib järveni“ valmis inspiratsiooniga, tulise hooga, „Karjääriga“ oli rohkem mõistusetööd,“ avaldas ta usutluses. Ta pihtis samuti, et esimese impulsi teose kirjutamiseks sai ta unenäost: „Olin ilusas kohas ja keegi ütles tee kohta, mis viis sinendava vee poole: „See tee viib järveni.“ /---/ Sellest saigi romaani pealkiri. Mees naeris välja, et mis romaani saab sellest vaigest kohast, mis oli meie suvitukoht, ja see mind alles jonna täis ajaski. Trotslikult väitsin, et kirjanik võib kirjutada ükskõik millest raamatu, ja asusin tööle.“ (Unenägu...1939)

„Tee viib järveni“ on ajalisel kirjutatud varem kui „Karjäär“. Pärlid elasid siis veel Tallinnas. Siin sai kirjanik üle mitme aasta kustutada oma janu teatri järele, kus ta käis mõnikord lausa neli korda nädalas. „Alustasin kirjutamist esimesel jõulupühal ja valmis romaan vabariigi aastapäevaks. Hiljem seisis töö tükk aega, ära saatsin ta alles võistluse tähtpäeva eel. Teksti parandamine on alati kõige tülikam töö.“ (Unenägu...1939)

Kokku saadeti „Päevalehe“ ajaleheromaani võistlusele 34 teost. Esimest auhinda välja ei antud, see eest 3 teist ja 2 kolmandat auhinda. Võistluse

üllatuseks oli, et pr Pärl-Sillaots, kes alles nädal tagasi sai „Looduse“ romaanivõistlusel III auhinna, sai romaani „Tee viib järveni“ eest teise auhinna. Veel said teise auhinna Helmi Mäelo „Üliõpilane Soomest“ ja Leida Tigane „Sõber mereröövel“ (Unenägu...1939).

Erinevalt teistest Helga Pärl-Sillaotsa avaldatud romaanidest ei ilmunud „Tee viib järveni“ kohta kriitikas ühtegi tõsisemat arvestust, ainult lühitutvustused ajalehtedes. Retseptioonis on seda võrreldud K. A. Hindrey „Sündmusteta suvega“, mis ilmus aasta varem. Käsitlus kordub kirjanduslugudes: „Selles suvitusromaanis käsitletakse vana professori ja noore naise armulugu, mille kujundamisel on tunda K. A. Hindrey mõju. Mosaiikpiltide ja liialdvalt peente psühholoogiliste vaatluste kuhjamine teeb teose veidi staatiliseks.“ (EKA 1984: 309-310)

Korduma jäävad ka hinnangud „ajaviitelektüür“ ning „kerge suvitusromaan“. Oskar Kruus on kirjutanud raamatus „Naine hanesulega“: „Oma vestelise kergusega kuulub romaan „Tee viib järveni“ rohkem ajaviitekirjanduse hulka, tema sisulised väärtused jäävad tagasihoidlikumaks kui „Improvisatsioonil mängutoosis“ ja „Karjääril“.“ (Kruus 1971: 254) Ning „Eesti kirjarahva leksikonis“: „Romaan „Tee viib järveni“ kujutab alevis suvitavate haritlaste armastuslugu ning kaldub ajaviitekirjandusse.“ (EKL 1995)

Võib-olla eeltoodud hinnangutest tingituna ei ole seda ka erinevalt kirjaniku teistest romaanidest uuesti trükitud avaldatud, kuigi siinkirjutaja arvates ei jää see tasemelt neile sugugi alla. Maire Liivamets kirjutab „Improvisatsioon mängutoosis. Karjäär“ 2009. a väljaande järelsõnas, et „Tee viib järveni“ väärinuks kirjutamisaja näitena samuti kordustrukki. „Leidub siingi psühholoogilist münti, oma doos leppimatust väikeste oludega, ja mis kõige olulisem – paras annus huumorit.“ (Liivamets 2009: 297)

„Tee viib järveni“ maastik on joonistatud järvederohkest Rõugest, kus Pärlid veetsid ühe suvepuhkuse. Romaani tegevus toimub kõigest paari nädala jooksul ning keskendub inimsuhetele impressionistlike looduspiltide taustal. Taas kord on keskseks teemaks armastuskolmnurk, armukadedusintrig ning

leppimatus väikekodanlike pisioludega. Aleviolude kirjeldamisel jätkab Pärli-Sillaots esikteosest tunnuslikuks saanud iroonilist kujutamisaadi, ent atmosfäär on suviselt rõõmsameelsem ja mänglevam. Selles on tantsujalgset kergus, eriti peategelase, vana professori noorukese abikaasa Hele-Malle karakteris. Üldse on tegelased kujutatud mitte niivõrd irooniliselt, kuivõrd läbi huumoriprisma. Kõige karikatuursemad jooned on antud professori endisele abikaasale Noorale, kirjus kleidis ambitsioonikale daamile, kes on kade noorele „võistlejale“:

Viisteist aastat õppis see daam laulmist. Kõik meie väikese riigi laulmisõpetajad käis ta korrast läbi ja temast ei saanud siiski lauljat. Seepärast ei tunnusta Noora ka ühtki teist andekat ja arenemisvõimelist naislauljat. /---/ Tema suurim huvi oli alati, et mõni võistleja ennast ei saaks näidata. (Tee viib järveni 1940: 34)

Hele-Mall, kes samuti unistab lauljakarjäärist, on tüüpiliselt Helga Pärli-Sillaotsa teistele naispeategelastele moodne noor abielunaine, kes seab esikohale loomingulise eneseteostuse:

Kuid juba keeb Hele esinemispalavikus. Ja Peeter teab, et naine pole sõnakuulelik laps, kes mehe meelega milledki loobuks. Hele on sündinud ainult kunstnikuks, mitte mehe-naiseks. Kui nad tutvusid, siis vaimustus Peeter esialgu just sellest kunstnikust naisest. Ta kavatses Helet adopteerida, et talle, suure perega organisti tütrele, võimaldada kõrgemat muusikalist haridust. Kuid Peeter Karste polnud veel nii vana, et ta oleks suutnud puht-isaalike tunnetega vaadata noort, temperamendikat naist.“ (Tee viib järveni 1940: 32)

Nagu suvitusromaanile kohane, tekivad tegelaste vahel armastus- ja armukadedusafäärid. Helel tekib flirt kunagise koolivenna Martiniga, kes kandideerib kohalikule pastorikohale, kõrvalliinina on kujutatud kahe noore inimese, majapidamiskooli lõpetanud Leida ning gümnasist Kalle kohmakat armulugu, mis võtab hetkeks dramaatilise pöörde (Leida satub uppumisohtu), aga laheneb siis õnnelikult: noored lepivad ning Helegi veendub oma suvekavaleri väärituses ning leiab uusi väärtusi professorist abikaasas.

Romaanis „Tee viib järveni“ võib hea tahtmise juures leida teatud paralleele K. A. Hindrey „Sündmusteta suvega“, kus tegevus toimub samuti järvederohkes Lõuna-Eestis ja vaadeldakse vanema mehe ja noore naise suhteid (moodsate emantsipeerunud naispeategelaste nimedki on sarnased: Mari-Ann ja Hele-Mall), ent suvitusromaane kirjutasid tol ajal paljud: Richard Roht, Karl Ast Rumor, Valev Uibopuu jt. Lüürilise looduskäsitlusega romaanile haritlase suvituselust Lõuna-Eesti talumiljöö taustal pani aluse juba Tuglas oma „Felix Ormussoniga“ (1915). Tuglaselt on samuti pärit Eesti kirjanduses suvitusromaanidele antud „kergekaalulisuse“ hinnang. „Rahutus rajas“ kirjutab Tuglas „Felix Ormussoni“ kohta järgmised read: „Ma ise pole seda teost kunagi võtnud tõelise romaanina. See oli rohkem nali iseenese ja oma ajajärgu arvel, paroodia, pamflett. Tema sündmused ja tegelased pole küllalt tõenäolised, on liiaks siluetilised. Kuid nad võimaldasid väljendada mõningaid paradokse, mis mul oli öelda ajajärgust. Ja rohkem ma ei tahtnudki.“ (Tuglas 1973: 87)

4.2.3. „Karjäär“

Helga Pärl-Sillaotsa kolmandat romaani „Karjäär“ (ilmus raamatuna 1939. a lõpul), on peetud tema kõige küpsemaks ja kaalukamaks teoseks. See pälvis „Looduse“ 1939. a romaanivõistlusel III auhinna ning selle kohta ilmus ka paar pikemat arvustust kirjandusväljaannetes (Bernard Kangrolt ajakirjas „Looming“ ning Aira Kaalult ajakirjas „Eesti Kirjandus“). Võistlusele laekus tervelt 52 käsikirja, I auhinna võitis Voldemar Õuna *alias* Mardika „Konarlik tee“, mis samuti käsitles õigusemõistmise maailma.

Kirjanik avaldas, et see romaan nõudis võrreldes eelmistega temalt rohkem pingutamist ja mõistuspärast tööd ning kohati aitas teda selles abikaasa oma kohtualaste teadmistega. „Karjäär“ valmis siiski suhteliselt kiiresti. Kirjutamist alustas Helga Pärl-Sillaots 1939. a maikuu ning augustis sai käsikiri saadetud „Looduse“ romaanivõistlusele. Noor autor oleks justkui ette aimanud elutee peatset katkemist ning töötas tulise rutuga. Pärast auhinna saamist tunnistas kirjanik reporterile, et nii kiiresti ei kavatse ta enam edaspidi „produtseerida“, vaid soovib rahulikumalt ja põhjalikumalt oma teosed läbi

komponeerida. „Karjääri“ kirjutades oli ka poolelijätmise mõtteid, kuid mees soovitas ikka lõpetada. Auhinnale tulek oli talle üllatuseks, ta ei lootnudki seda (Suurim...1939).

Olles aastate jooksul abikaasa ametialasse sisse elades põhjalikult tutvunud kohtupidamise maailmaga, visandab kirjanik ühe kriminaalprotsessi algusest lõpuni, põimides sellesse süvapsühholoogilisi ning sotsiaalkriitilisi mõtisklusi ning valgustades kaebeluse lapsepõlve, ametialast ebaõnnestumist, armastus- ja sõprusvahekordi. Aira Kaal kirjutab, et romaani tugevaks küljeks on kompositsioon ja sisuline põnevus: „Kogu tegevus on vormilt surutud üheainsa kohtuistungiga raamesse. Ajal, kui kohus tegutseb, laseb autor üksikute tegelaste mõtted joosta minevikku, valgustades nelja inimese arengulugu.“ (Kaal 1939: 557-558)

Kaebeluseks on väikelinna sekretär Ilmar Kalde, kes tulistab oma sõpra, kohtunik Rein Andrat armukadeduse motiividel. Protsessi käigus tutvutakse peategelaste kogu elukäiguga ja analüüsitakse selle valgusel põhjalikult Ilmar Kalde mõrvakatse motiive. Arst-psühholoog Marendi lahkab väga osavalt Kalde hingeelu, mis küll kattub paljuski tema naise varasemate mõttekäikudega. Marga Kalde arutlused lisavad juurde naisvaatepunkti ning abieluproblematika teema.

Mõrv(akatse) armukadeduse motiividel esineb mitmes toleaeelses ilukirjandusteoses. Sarnane sündmus leidis ka tõepoolest aset ning seda kajastati ajakirjanduses. A.H. Tammsaare, kes kasutas kiivusmõrva motiivi romaanides „Elu ja armastus“ ning „Tõde ja õigus IV“, on avaldanud, et ammutas Karini ja Indreku kohtuprotsessi jaoks ainet just kaasaegsetest ajalehtedest. Helga Pärl-Sillaots, kellel oli kurbi kogemusi esikromaaniga „Improvisatsioon mängutoosis“, millest sündis palju tühje jutte ning pahameelt väikelinnade seltskondades, eitas seekordse romaani puhul igasugust seost reaalse eluga, püüdes enda sõnul piinlikult hoiduda kõigest, mis võiks anda võimalust üht või teist tüüpi samastada kellegi elusolevaga („Karjääri“... 1939).

Autori huvi on seekordses romaanis eelkõige (süva)psühholoogiline, juhtumise ning olustikupildid (Rahnu väikelinn ning kohtumiljöö) on rohkem taustaks tegelaste sisemonoloogidele ning autoripoolsetele arutluskäikudele kesksete tegelaste kujunemisloost. Tol ajal olid populaarsed süvapsühholoogilised teooriad, ilmus mitmeid käsitlusi S. Freudist ja tema edasiarendajates – C. G. Jungi analüütilisest psühholoogiast (elutungist ja ühiskondlikust teadlikolust) ning Alfred Adleri isiksusepsühholoogiast. Kõige enam võibki leida romaanis mõjutusi Adlerilt, kelle teos „Inimesetundmine“ (August Annisti eessõnaga) ilmus samal aastal Eesti Kirjanduse Selts väljaandena.

Enesemaksmapanekutung hingelise põhitegurina, **alaväärsustunne** ja selle ületamine kui iga isiku arengu peaprobleem ja närvihaiguste tekitaja, **sotsiaaltunne** kui isiku kõlbluse peamine mõõdupuu – need olid mõisted ja seisukohad, millest kõneldi tol ajal laialdaselt. Kui Freudi arvates elu põhiteguriks oli sugutung ja tema formatsioonid, siis Adler nägi olulisena just enesejaatuse- ehk võimutungi ning selle poolt üles seatud „eluplaani“. Adleri kontseptsioon oli vaimsem, see sobis Pärl-Sillaotsa loomelaadiga.

Romaanis „Karjäär“ üritatakse peategelase käitumismotiive analüüsida tollaegsete moodsate (tänapäeval pigem üldlevinud) psühholoogiliste teooriate abil, mille kohaselt tugevaimad ajed hingeelu ülesehituseks põlvnevad varasest lapsepõlvest. Oma kaitsekõnet alustab doktor Marendi tähelepanu juhtimisega Ilmar Kalde rõõmutule lapsepõlvele ning kasvatuspuudujääkidele:

Ainult käsk ja keeld teevad lapse ebakindlaks. /---/ Ilmar Kalde, kuigi isa-ema noorim laps, pole mingisuguseid hellitusi tunda saanud, ta on pidanud ainult vajaduse korral vanemate laste süütegude eest vastutama, tema kui kõige noorem on nii sageli olnud pilkealune. /---/

See pole õigupoolest midagi harukordset. Meil kasvab üles tuhandeid lapsi, kes nelja-viieaastasena poevad varjulisse nurka, nutavad seal oma nutud ja võitlevad üksi oma hingevõitlusi, selle asemel, et minna ja usaldusrikkalt panna pea isa-ema sülle ja kõnelda, mis südamel pakitseb. Nii kasvavad meil inimesed, keda nimetatakse „kinnisteks“ ja „iseäralikeks“. (Karjäär 1939:

181-182)

Need laused annavad tunnistust, et autoril pidi olema psühhoanalüütilisi teadmisi, ent sageli jäävad need skemaatilisteks ning liiga „külgepoogituiks“, mida ka romaani arvustustes ära märgiti. Aira Kaal leiab näiteks, et „kõik tegelased räägivad samas stiilis, mõtlevad samus termineis ja on üsna tublisti teoreetilised.“ Ta heidab ette ka psühhoanalüütiliste teooriate rakendamisel ebajärjekindlusi. Näiteks ütleb advokaat: „Ilmar Kalde kui talust võrsunud noor inimene, kannatab teataval määral isadelt päritud alaväärsustunde all.“ Analüütilise psühholoogia järgi pole aga alaväärsustunne kunagi päritav, vaid puhtisikliku hoiaku küsimus. Ilmari ebaõnnestunud karjäär, kadedustunne jne on aga hästi lahti arutatud, inimlikult arusaadav. Psühhoanalüüsist on pärit terminid alaväärsustunne ja geneetiline vaatenurk (Kaal 1939: 558).

Bernard Kangro kiidab „Karjääri“, tõstes seda esile teiste „Looduse“ romaanivõistluse laureaate samuti psühholoogilise suunitlusega romaanide seas: „Kõige artistlikum on Pärli-Sillaotsa romaan. See on ühe kohtuprotsessi kirjeldus, mille kestel avastatakse tegelaste neliku keerulisevõitu suhted üksteisesse. Ta on ka kõige puhtamalt kirjutatud, kannatades ainult pingelanguse all lõpu poole. Pärli-Sillaotsal leidub ka võrdlemisi asjalik analüüs usalduse elamusest, alaväärsuse kompleksist ja armukadeduse kujutelmast.“ (Kangro 1939: 1128)

Lisaks psühholoogilistele arutlustele on romaanis (võrreldes eelmistega) ka tubli annus ühiskonnakriitikat. Mõrvakatse põhjuste analüüs ei piirdu Ilmar Kalde lapsepõlve, isiklike eelduste ning alaväärsuskompleksi väljatoomisega. Terava kriitikaga on autor kujutanud karjerismi, onupojapoliitikat, hariduse kitsaskohti. Psühholoogiliste tegurite kõrval juhib neile tähelepanu ka Marendi oma kaitsekõnes:

Kui me sellele mõtleme, siis peame mõistma, milliseks pettumuseks oli Ilmar Kaldele hariduse jätkamise võimalustest ilmajäämine, see, et teda vägivaldselt ja ülekohtuselt tõugati nende hulka, kellel puudus õigus ja väljavaated karjääriks. Noor inimene pidi nägema, kuidas andetumad astusid ülikooli, kuidagiviisi „vedasid“ ennast õpingutest läbi ja lõpuks

ülikõpilasorganisatsioonides saavutatud suhete abil istusid kohtadele, kus neil oli võimu küllalt, et teha paremini seda, mida harimatud enne seda polnud küllalt hästi teinud, kus nad aga seda võimu ei kasutanud, vaid unustasid oma noorusliku idealismi ja andusid laiskusele, joomisele ja endasuguste ülesupitamisele. (Karjäär 1939: 187)

Arvustuste võrreldi Pärli-Sillaotsa „Karjääri“ sama aasta „Looduse“ romaanivõistluse võidutöö, Mardika „Konarliku teega“, mis samuti käsitleb kohtutemaatikat. Selle peategelane, advokaat Niinep on põhimõttelage ja paheline: natuke valetada ja varastada kuulub tema elutehnikasse (Kangro 1940: 199). Bernard Kangro leiab, et Pärli-Sillaotsa „Karjäär“, mis käsitleb samuti noort edasirühkijat, on elutundelt Mardika teosele vastand ning laskub palju sügavamale inimesse: „Siin Ilmar Kalde on väliste takistuste tõttu pidanud oma haridustee katkestama ja elus paigaltammumisele määratud olema. See koos armukadedusega viib ta peaaegu oma sõbra tapmiseni. Autor õigustab teda ühe huvitava kohtuprotsessi vältel ja analüüsib alateadvuses peituvaid komplekse üsna vilunud psühholoogina.“ (Kangro 1940: 199)

4.2.4. Helga Pärli-Sillaotsa lühijutud ja käsikirja jäänud teosed

Seni ilmunud käsitluste põhjal jääb mulje, justkui Helga Pärli-Sillaots oleks kirjutanud erakordselt lühikese aja jooksul kolm romaani ning sellega tema loometegevus piirdukski. Arhiivimaterjalidest selgub siiski, et ta kirjutas pidevalt juba koolipõlvest saadik. Sellest annavad tunnistust ka kümnekond lühijuttu (mis põhiliselt ilmusid „Laste Rõõmus“) ning käsikirja jäänud teosed Kirjandusmuuseumis.

4.2.4.1. Lühijutud

Helga Pärli-Sillaots debüteeris 1931. aastal muinasjutuga „Kui olid külmad ilmad“ ajakirjas „Laste Rõõm“ (Sillaots 1931). Mõned aastad pühendus kirjanik arstiõpingutele Tartu Ülikoolis, sellesse aega jäi ka abiellumine Bruno Pärliga (1933). Järgmisena ilmus 1935. aastal „Eesti Naises“ lühijutt „Viivi

silmad“, mis käsitleb iroonilises võtmes laste ärahellitamise teemat. Selles ilmneb juba kirjaniku huvi psühholoogia, perekonna ja kasvatuse temaatika vastu. Selgelt feministliku hoiakuga on järgmine „Eesti Naises“ ilmunud jutuke „Looduse kuningas“ (1936), milles vaadeldakse irooniliselt mehe ja naise rollide ebavõrdsust ning naiste allaheitlikkust:

Aino tassis turult raskeid korve. Keegi ei aidanud teda. Ta seisis pikki tunde pliidi juures, peses põrandaid ja treppi, ega saanud mõnel päeval hommikupoole jooksul minutitki istuda. Kui ta abikaasa tuli ametist koju, pidi Aino masseerima tema väsinud muskleid ja kuulama nurisemist raske töö üle. Keegi ei küsinud, kas temagi vast pole väsinud. Aino pidi olema alati rõõmus ja naeratav, sest Looduse Kuninga arvates oli ju naine ainult selleks majas, et õitseda ja olla ilus oma vaese, ametitööst väsinud abielumehe jaoks. Aino naeratas alati ja oli õnnelik, sest tal oli au teeninda „Looduse Kuningat“. (Pärli 1936: 235)

1936-1939 ilmus ajakirjas „Laste Rõõm“ kirjaniku sulest igal aastal paar lastejuttu ning üks pikem jutustus „Mahajäetud suvila“, mis ilmus osadena kolmes järjestikus „Laste Rõõmus“. Tegemist on enamjaolt kooliealistele lastele mõeldud seikluslike juttudega („Suvituskoe“, „Mahajäetud suvila“) või psühholoogilisi ja kasvatuslikke küsimusi käsitlevate vestetega, mis pakuvad mõtlemisainet nii vanematele kui lastele („Mina sinuga ei mängi“, „Väikevend“).

4.2.4.2. Käsikirja jäänud teosed

Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolises arhiivis leidub u 250 lk (topeltsuuruses leheküljed) pikkune romaan „Inga Paerand“, millel puuduvad algus ja lõpp (KM EKLA, f 239, m. 1:8), katkend (kümmele poolikut lehekülge) novellist või romaanist „Tiiu Takja esimene armastus“ (KM EKLA, f 239, m. 1:10) ning näidend „Vabaabielu“, millel puudub lõpp (KM EKLA, f 239, m. 1:11).

Ilmselt oli neid käsikirja jäänud katsetusi rohkemgi, sest ühes ajaleheusutluses mainib Helga Pärli-Sillaots, et laualaekas peitvat end üks paks romaan ja paar

näidendit, kõik kangesti „traagilised, tõsised ja tähtsad.“ Romaani stiili kohta pole kurja öelda, kuid kompositsioon ja muud head vored olevat puudulikud. Ka näidendite teemad olevat liiga rasked ja komplitseeritud, ja nii tulnud neist „draamad“, mis seisavad laualaeas (Unenägu...1939).

Helga Pärl-Sillaots tunnistab, et on ka tagasi lükatud tema töid (Suurim...1939). Kirjandusmuuseumis leidub kiri ajakirjale „Looming“, milles ta palub tagasi saata „Kurjategija kõneleb“ käsikirja (KM EKLA, f 196, m 6:25). Tegu võib olla novelli või näidendiga, mis on kahjuks kaduma läinud. Oskar Kruusi andmetel oleksid Helga Pärl-Sillaotsa käsikirjad Tartus rahututel pöördetel peaaegu hävinud. „Sellest päästis nad kirjaniku ema Alide Sillaots, kes näidendid „Inga Paerand“ ja „Vabaabielu“, pealkirjata romaani ning muud tütre käsikirjad loovutas 1971. a Kirjandusmuuseumile.“ (Kruus 1971)

Tegelikult on „Inga Paerand“ romaan, mitte näidend, aga see Oskar Kruusi viga on jäänud korduma, mis annab tunnistust sellest, et uurijad ei lähe tagasi arhiivmaterjalide juurde, vaid võtavad üle trükis ilmunud väited, neid kahtluse alla seadmata. Lõpuks tuleb välja midagi telefonimängu sarnast. „Eesti romaanivara“ sarjas 2009. aastal ilmunud Pärl-Sillaotsa romaanide järelsõnas leidub selline „hämär“ lause: „Näidendid „Vabaabielu“ ja „Inga Paerand“, mille nimategelasest oli ka romaanivariant, seesama sahtlisse peidetud, jäid aga käsikirja ja kuuluvad Kirjandusmuuseumile.“ (Liivamets 2009: 298)

Eve Annuk osutab sarnasele asjaolule tähelepanu Lilli Suburgi puhul. Uurijad ei tugine käsitlustes sageli originaalallikatele, vaid võtavad kriitikata omaks juba kirjutatud hinnangud ja tõlgendused (Annuk 2008).

„Inga Paerand“

Kuigi romaani „Inga Paerand“ käsikiri on dateerimata, võib oletada, et tegemist on kirjaniku esimese suurema kirjatööga, mis on suuresti autobiograafiline, põhiteemaks kahe noore inimese sõpruse ja armastuse lugu, millest kasvab kolmandas osas välja abielu. Romaan koosneb kolmest osast: esimeses osas jälgitakse gümnaasiumi viimase klassi tütarlapse hingelist

arengut ning esimest armumist noorde advokaati Eerik Toomarisse. Teise osa pealkirjaks on „Üliõpilane pealinnast“ ning selles jätkub põhiliinina noorte sõprus- ja armastusvahekorra teema, kuigi Inga seab esiplaanile õpingud ning noorte suhe on rõhutatult platooniline:

Nad ei kõnelnud kunagi armastusest ja Inga ei lasknud meest aimata, et ta sellest mõtles. Nende vahekord oli väliselt seltsimehelik ja see rahaldas neid täielikult, kuid nad tundsid mõlemad, et selle seltsimehelikkuse taga oli midagi tähendusrikkamat. (Inga Paerand: 45)

Kolmas osa „Naine“ on kõige lühem ja kunstiliselt väheveenvam. Pärl-Sillaots ise pidas seda ilmselt samuti silmas, kui ta ütles, et sahtlisse jäänud romaani kompositsioon pole kõige õnnestunud. Abielusuhete temaatika, mis tema hilisemates teostes on veenev ja isiklike elamuste ning kogemuste põhjal läbitunnetatud, jääb otsituks ning psühholoogiliselt nõrgaks. Eriti truudusemurdmise liin ning romaani „annakareninlik“ lõpplahendus, kus truudusetu abielumees kaotab rongi all jala, püüdes takistada abikaasat lahutuspaperite sisseviimisel, ning sellega justkui lunastab oma eksimuse. Peategelane omakorda leiab väljundi märterlikus haigepöetamises.

Juba esimeses romaanis on olemas põhilised alged hilisemate romaanide temaatikast: naispeategelane on moodne noor naine, kes rõhutab eneseteostust ja püüdu haridusele; leidub oma aja kohta mittetraditsioonilisi mõtteid abielust: abielu kui üheväärsete liit, samuti väikekoodanlikkuse ja elu proosa mittesallimist, püüdu vaimsete väärtuste ja loova eneseteostuse poole, psühholoogilisi arutluskäike.

Pärli-Sillaotsale heideti hilisemate romaanide arvustusteski ette must-valgeid karaktereid, romaanis „Inga Paerand“ on mõned tegelased eriti stereotüüpselt välja joonistatud (näiteks Inga võõrasema Marta Savin ja mehe armuke Antoonia Braun), mida lähemalt vaatlen stereotüüpse naisekujutamise all (pt 4.4.1)

Autobiograafilisuse muljet süvendab tõik, justkui oleks kirjanik peategelase kaudu aimanud ette oma lühikeseks jäänud elu:

Kuid Inga polnud siiski enam rahul. Mõnikord ta kõneles mehele oma rahunest. Sellest tundest, nagu peaks rohkem nägema, rohkem tundma õppima. Nagu oleks kõigeks selleks jäänud veel liialt vähe aega, nagu peaks kiiremini elama, rohkem elus tegema. Nagu oleks jäänud liialt vähe aega selleks, et seda teha nii, nagu elu selleks aega andis.“ (Inga Paerand: 161)

Näidend „Vabaabielu“

Näidend „Vabaabielu“ on Helga Pärli-Sillaotsa kõige feministlikum teos. Selles arutletakse palju naisõiguse ja üheõiguse teemadel. Mängitakse läbi erinevaid võimalikke abi- ja kooseluvorme. Peategelane – moodne, iseseisev, kolmekümneaastane gümnaasiumiõpetajanna Pärja Allmann julgeb vanemate, ühiskonna ja ka väljavalitu vastuseisust hoolimata „katsetada“ vabaabielu. Ta vaatab oma abielus klassiõdesid ning leiab, et need pole õnnelikud: ühel ei luba mees kohvikusse ega naisklubi koosviibimiselegi tulla, teine on hommikust õhtuni majapidamistöde ning lastega rakked, kolmanda mees peab armukest ning naine talub vaikides alandavat rolli.

Pärjal on töö ja teenistus, mis teda rahuldavad ning oma sissetulek, teda ei ahvatle enam traditsiooniline „sõltuvuslik“ abielu. Ta kardab elu proosalist poolt, mis hävitab romantika ning „soovib säilitada seda ilu inimeste vahekorris, mille abielu alati hävitab“:

Vabaabielus ei saa olla petmist, truudusemurdmist ega tüdimust teineteisest. Mees ei saa mind haavata, kui ta hakkab huvituma teistest naistest, sest mina pole laskunud mingite ametlike ega seaduslike sidemeteni temaga.“ (Vabaabielu: 10)

Vastandina vabameelsete vaadetega Pärjale on tema ema tüüpiline mamma, kes püüab tüdruku iga hinna eest mehele panna:

Taevas, taevas küll! Vanasti jäid tüdrukud istuma ehk elasid meestega seepärast, et polnud võtjat. Nüüd on võtja, aga näed, tüdruk ei lähe. Tahab meelega häbi enesele ja kogu perekonnale kaela tõmmata./---/ Vabadus, vabadus! Lastega tüdrukutel on ka vabadus, aga kuhu nad sellega jõuavad! Mitte kaugemale kui vette või paremal korral riigi varjupaika. (Vabaabielu: 44)

Ka vabaabielukaasa Andres heidab Pärjale ette, et too tahab ennast ühiskonnast eraldada, minnes vastuollu üldkehtivate tavadega. Ühiskondliku surve tõttu ähvardabki Pärjat töö kaotus, kuna pedagoogina peab ta olema õpilastele moraalseks eeskujuks. Lapseootele jäädes asetuvad asjad teise vagusesse – kõik, mis varem oli justkui mäng, muutub äkki tõsiseks. Ühiskonnas valitseb halvustav suhtumine vallaslastesse ja vallasemadesse. Väljaspool abielu sündinud laps oli ikkagi suur häbi. Pärja on lõpuks nõus abiellu astuma, ent enne haigestub mees pimesoole põletikku. Surma eel jõuavad nad veel haiglas abielu registreerida, et laps saaks seaduslikust abielust sündida. Pärja tunneb süüd ja kahetsust ning mõtleb: oleksin ma olnud nõus ta naiseks saama, oleksin saanud tema eest paremini hoolitseda ja siis oleks ta võib-olla õigel ajal operatsioonile jõudnud. Nüüd põhjustas ta südamevalu endale, oma vanematele, laps jääb isata.

Näidendil on lõpp puudu. Siin võib tõmmata paralleeli kirjaniku enda traagilise elusaatusega: midagi jääb lõpetamata, sest päris lõpp tuleb liiga äkki.

4.3. Ülevaade Helga Pärli-Sillaotsa loomingu retseptioonist eri ajastutel

Kuigi Helga Pärli-Sillaotsa elu- ja loometee katkes väga noorelt, pälvisid kõik tema ilmunud kolm romaani avalikkuses palju tähelepanu. Tänu sellele, et romaanivõistlused olid 1930-ndatel väga populaarsed, kajastati võidutöid ka kirjandusajakirjades ning laiemalt ajakirjanduses, samuti raadios. Lähemalt on vaadeldud iga teose sisulist retseptiooni koos teose analüüsiga (pt 4.2).

Helga Pärli-Sillaotsa esikromaan „Improvisatsioon mängutoosis“ (1939), mis pajatab ühe väikelinna elust, pälvis oma ilmumisajal ajakirjanduses kõige rohkem kõmu ja tähelepanu. Selle kohta ilmus kümme nupukest erinevates ajalehtedes, millest tähelepanuväärseim oli „Uudislehes“ ilmunud üleskutse lugejatele arvata ära, milline linn peitub „Pelgupere“ nime taga

(„Pelgupere“...1939). Ajakirjas „Eesti Kirjandus“ ilmus koos teiste äramärgitud romaanidega ka ülevaade romaanist „Improvisatsioon mängutoosis“ (Viires 1939).

„Tee viib järveni“ jäi mõneti Pärli-Sillaotsa kahe teise romaani varju ning ilmus iseseisva teosena alles 1940. aastal, pärast autori surma ning pöördeliste ajaloosündmuste keerises. See sai küll „Päevalehe“ ajaleheromaani võistlusel teise auhinna, ent alles nädal tagasi oli „Karjäär“ võitnud „Looduse“ romaanivõistlusel III koha ning sellest räägiti rohkem. Kuigi autor tunnistas, et „Tee viib järveni“ on talle endale kõige südamelähedasem, oli ta selle „tõsiseltvõetavuse“ suhtes ka veidi ebakindel. Seda ei arvustatud kirjandusajakirjades ning seda pole ka uuesti avaldatud. Nõukogude ajal kleebiti romaanile külge „kerge suvitusromaan“ väheväärtuslik pitsar (vt pt 4.2.2).

Romaani „Karjäär“ (1939) kohta ilmus ajalehtedes kümnekond artiklit ning paar kirjanduslikku arvustust „Loomingus“ (Kangro 1939) ja „Eesti Kirjanduses“ (Kaal 1939). Üldiselt oli kriitika romaani suhtes heatahtlik ning seda tõsteti teiste võidutööde seast esile psühholoogilise veenvuse ja tugeva kompositsiooni poolest. Rakvere gümnaasiumis toimus isegi kirjanduslik kohus romaani „Karjäär“ peategelase Ilmar Kalde üle. Rahvast oli kirjaniku toleaesgses kodulinnas kohust jälgima tulnud rohkesti, protsess kestis kolm tundi ja otsus oli peategelase kohta õigeksmõistev. Pärli-Sillaots ise kohal ei viibinud, kuna tal sündis neil päevil poeg ja ta viibis haiglas.

Seoses auhindu võitnud romaanidega ilmus kaasaegses ajakirjanduses ka mitu intervjuud kirjanikuga, mis lisasid valgust tema isikule. Helga Pärli-Sillaotsa ootamatu surm noore lootustandva kirjanikuna leidis samuti rohket kajastamist ajalehtedes.

Ootamatu paradigmatavahetuse tõttu, mille tingis nõukogude režiimi kehtestamine, ei räägitud Helga Pärli-Sillaotsast ja tema loomingust peaaegu 50 aastat. Tema romaanid olid liialt „kodanlikud“, et neid oleks olnud põhjust taasavaldada. Samuti ei saa unustada asjaolu, et Pärli-Sillaotsa perekond represseriti ning kirjaniku abikaasa ja poeg surid asumisel.

Pärli-Sillaotsa kohta ilmusid nõukogude ajal Rudolf Põldmäe sulest ülevaateartiklid „Eesti kirjanduse biograafilises leksikonis“ (EKBL 1975) ja „Eesti kirjanduse ajaloo“ (EKA 1984). Need on üsna neutraalsed käsitlused kirjaniku elust ja loomingust, milles domineerib seiskoht „lootustandvast noorest autorist“: „Eeldustega autoril on nõtke sõnastamisoskus, hea kompositsioonitunne ja võime avada tegelaste keerukat hingeelu“ (EKBL 1975: 288); „Nõtket sõnastusoskust ja hingeelu keerdkäikude avamise võimet ilmutanud noore kirjaniku edasiarenemise katkestas ootamatu surm.“ (EKA 1984: 310)

Ainsa pikema käsitluse Helga Pärli-Sillaotsa elu ja loomingu kohta („Varasunud romaanikirjanik“) kirjutas Oskar Kruus raamatus „Naine hanesulega“ (Kruus 1971), mis on vestelist laadi, ent siiski üsna informatiivne ning kirjaniku suhtes heatahtlik. Oskar Kruusilt pärineb ka artikkel Pärli-Sillaotsast „Eesti kirjarahva leksikonis“ (Eesti kirjarahva leksikon 1995).

Pärast taasisesiseisvumist, kui hakati „Eesti romaanivara“ sarjas välja andma unustatud kirjatöid, muuhulgas naiskirjanike omi, jõudis Reed Morni ja Leida Kibuvitsa järel kord ka Helga Pärli-Sillaotsa romaanide kätte. 2009. aastal ilmus kirjastuselt Eesti Raamat ühiste kaante vahel kaks Helga Pärli-Sillaotsa romaani – „Improvisatsioon mängutoosis“ ja „Karjäär“, mis olid varustatud Maire Liivametsa põhjaliku järelsõnaga autorist ja tema loomingust (Pärli-Sillaots 2009).

Ainsa vastukajana uustrukile leidsin „Õhtulehe“ raamatublogist Tõnis Erilaiu artikli „Esimese vabariigi depressiivsed väikelinnad“:

„Siin on meil psühholoogilise romaani ja kriminaaljutu algeid. Kuid Eesti kirjandusloole, pean ausalt tunnistama, proua Pärli-Sillaotsa teosed erilist kõrgust ei lisanud. Mistõttu on tegemist sobiva lugemisega kirjandust uurivatele tudengeile ja sellele seltskonnale, kes tõepoolest Eesti kogu originaalkirjanduse läbi tahab puurida.

Aga võibolla olen ma liialt range selles otsuses? Võibolla on naiselikuma mõttelaadiga inimesele tegemist just selle suve suurima lugemiselamusega

vanast heast Eesti ajast ning toonasest mõttelaadist? Optimistliku mõtteteraga lõpus on ju too tänapäevaselt kõlava pealkirjaga "Karjäär". (Erilaid 2009)

4.4. Helga Pärl-Sillaotsa loomingu feministlik lugemine

Lugedes Helga Pärl-Sillaotsa teoseid, ei saa jätta tähelepanuta, et need kuuluvad oma ajastu konteksti ning on saanud mõjutusi teiste (nais)kirjanike loomingust ja ka üldisematest ühiskondlik-kultuurilistest mõttevooludest ja suundadest. „Vabaabieliu“ puhul võib näiteks oletada, et seda mõjutas ühiskondlik debatt uue perekonnaseaduse üle ning kasvav lahutuste arv.

Kirjadest ja ajaleheintervjuudest ilmneb, et Pärl-Sillaots oli tuttav uuema eesti kirjandusega, ajakirjandusega, külastas sageli teatrit ja raamatukogusid. 1930-ndatel ilmus kirjandus- ja kultuuriajakirjades tutvustusi romaaniteooria, analüütilise psühholoogia, ka naiste emantsipatsiooni kohta. 1939. aastal ilmunud essees (ilmus samas Loomingu numbris, kus Helga Pärl-Sillaotsa võistlusromaan "Karjäär" tutvustus) „Naiskirjanikest mujal ja meil“ refereeris Ants Oras põhjalikult Virginia Woolfi kuulsat teost „Oma tuba“ (Oras 1939).

1939. aastal ilmus A. Annisti tõlkes Alfred Adleri „Inimesetundmine“, milles on kriitiliselt analüüsitud mehe esikohta praeguses kultuuris ning sugudevahelist ebavõrdsust:

„Nüüdseni on püsinud mehe poolt lakkamatu üleolekutaotlus ja naise poolt alatine rahulolematuse mehe eesõiguse pärast. Selline pinge vapustab sugupoolte psüühilist kokkukõla ja tekitab sügavaid häireid.“ (Adler 1995: 69) Kusjuures Adleri järgi pole mehe paremusseisund loomulik olukord, eelarvamused naise alamusest on pigem ajalooliselt kujunenud. Kaasaegsed andekustestid on juba lükanud ümber, et jutt naise vähemaist võimest on ainult muinasjutt, vale, mis paistab tõena. Tüdrukutele räägitakse, et nad on vähem võimekad, kuni nad seda ise uskuma jäävad: „Tütarlapsel kumiseb juba maast-madalast kõrvus terve maailma eelarvamus, mis vaid vapustab ta usku oma väärtusse ja ta eneseusaldust, uuristab ta lootust millegi tõhusa teostamiseks.“ (Adler 1995:73)

Romaanis „Karjäär“, milles on ilmselgeid mõjutusi Adleri individuaalpsühholoogiast, on peategelane Ilmar Kalde alaväärsustunnete käes vaevlev vaimselt vägivaldne abielumees, kes tahab olla see „Looduse kuningas“, kes vormib naist oma soovi järgi, muutes ta endast sõltuvaks:

Nüüd ei otsustanud Marga pisemaidki asju ilma mehega kõnelemata. Tema endist uhket iseseisvust võidi näha vaid harvadel juhtudel, kui Marga teele sattus midagi niisugust, millega ta abielu kestel polnud kokku puutunud. Niisugused asjad seostusid Marga endise isiksusega, mis polnud veel muutunud egoistliku abielumehe varjuks. (Karjäär 1939: 71)

Helga Pärl-Sillootsa romaanides peegelduvad oma aja moodsad psühholoogilised suunad ning uued vaated sugupoolte võrdsuse küsimustes. Ta ei läinud kaasa valitseva (ühiskondlik-poliitilise) hoiakuga kujutada oma romaanides naist kui taluperenaist või eesti ema, kuuludes feministlike vaadete poolest pigem kokku Reed Morni ja Leida Kibuvitsa romaanide loomelaadiga. Pärl-Sillaotsa romaanides (ja ka tema enda elus) on nn uus abielu, kus naine saab arendada oma loovaid andeid ja teostada ennast kunstnikuna. See läheb sageli vastuollu ühiskondlike ootustega soorollidele. Romaanis „Improvisatsioon mängutoosis“ küsitakse peategelaselt näiteks otsesõnu, miks tal pole lapsi, kuigi ta on juba mitu aastat abielus olnud. Pere planeerimise ja abordi temaatikat ning sellega seonduvaid majanduslikke ja psühholoogilisi asjaolusid on käsitletud ka romaanis „Karjäär“.

Palju tähelepanu on pööratud abielutruuduse temaatikale. Tol ajal oli abielurikkumise ja -lahutuse temaatika nii ühiskonnas kui ilukirjanduses aktuaalne. Näiteks arutleti Marie Underi abielulahutuse üle, ilmusid ka Tammsaare „Tõde ja õigus IV“ ning „Elu ja armastus“. Tammsaare laseb Karinil trammirööbastel hukkuda, ent Pärl-Sillaots halastab romaanis „Inga Paerand“ kirjanikuna meessoost abielurikkujale, kes – püüdes takistada oma naist abielulahutuse avaldust sisse viimast – jääb rongi alla ning kaotab jala. Sellega ta lunastab end omal kombel ning naine andestab talle. Leppimine tuleb ka armukese ja petetud abielunaise vahel. Kui esimene on pihtinud oma raskest elusaatusest, näitab peategelane üles suuremeelsust ja andestab:

Inga hakkab Toonit mõistma. „Kui Tooni Brauni elu oli läbinud nii palju huvitavat, rasket, uuesti õnnestavat ja jälle mahasuruvat, kuidas pidi siis Inga Toomari elu liikuma ilma vapustusteta ja uuestiavastusteta. (Inga Paerand: 222)

Naispeategelane nõuab võrdsust ja üheväärsust abielusuhetes, kuigi tegelikkuses näib olevat ühele abielupoolele ikkagi rohkem lubatud:

„Kui see sinule sobib, siis peaks see sobima ka mulle, – vastas Inga ka juba ägestudes, sest talle tundus, et Erik tahtis tõmmata piirjoont selle vahel, mis tohtis tema ja mis tohtis tema naine. Nii vanamoodne kui Inga ka oma vaateilt oli, haavas teda alati mõistaandmine, nagu oleks meestele enam lubatud kui naistele. Erikuga olid nad palju kordi kõnelenud sellest meeste ja naiste üheõigusest ja Erik oli alati arusaadavalt suhtunud Inga arvamistesse. Kuid nüüd oli ärganud mehe ürginstinkt, mis tahtis valitseda, karistada ja väikeseks teha oma elukaaslast.“ (Inga Paerand: 203)

Näidendis „Vabaabielu“ ei soovi naispeategelane Pärja Allmann täita nn „traditsioonilist“ naiserolli, mida ühiskond abielunaiselt ootab:

No ütle, kas selleks maksab koolis käia, et pärast abielluda ja küürida põrandaid, keeta sööki, nõeluda, lappida, seda kõike oma armsa abielumehe tarvis! Õhtuks oled väsinud, muutud iga päevaga kurnatumaks, inetumaks – ja lõpuks ei hooligi mees enam sinust. Mis sa siis oled? Abielu ohver? (Vabaabielu: 64)

Sarnaselt skeptilisi vaateid abielule leidub ka teiste naiskirjanike teostes. Näiteks arutleb Leida Kibuvitsa „Rahusõidus“ noor raudteevahi naine Eege Praakli:

Abielu...abielu...muudkui astugu aga kokku isane ja emane ja elagu. Esimesel või teisel aastal tuleb otsusele jõuda, kumb pooltest tugevam. Kui ollakse tasavägised, mindagu lahku. (Kibuvits 2003: 43)

Kibuvitsa romaanide naiskangelased, olgu siis metsik ja taltsutamatu „soomustüdruk“ Loona Tuisk või muidu vagur äkkvihaga Eege Praakli, on Jumala vastu mässu tõstnud Liilithi tõust, „Paradiisi pärisperenaise tütrede“:

Ja praegu kõnnib maakeral kaht liiki naisi – ühed need Eeva tütreid, Paradiisi perenaise lapsed, ja teised Liilithi omad, Paradiisi pärisperenaise lapsed. Viimased on, ütleb rahvasuu, veidi keeva ja kerge verega. Ma usun, kõik akrobaadid ja naisookeanilendurid on sellest tõust – neile on verre jäänud ürgema kõrgemale ja kaugemale tõusmise iha.“ (Kibuvits 1934: 109)

Helga Pärl-Sillaotsa naistegelased ei ole niivõrd raevukalt mässumeelsed, aga hoiakult feministlikud. Olulisel kohal on naise vabaduse küsimus, mis on otseselt seotud loovuse problemaatikaga. Vabaduseta ei saa olla loovust ning see läheb sageli vastuollu soorollide ning ühiskondlike ja perekondlike ootustega naisele. Vabadus on peamine tingimus loovuseks. Helga Pärl-Sillaotsa naistegelased trotsivad ühiskonna vaatenurgast traditsioonilise naiselikkuse vastu, mis avaldub nn igapäevafeminismis – olgu selleks siis põlgus väikelinna naisklubi voodilinpitside vastu („Improvisatsioon mängutoosis“) või julgus jätta kirikusse minnes sukad jalga panemata („Tee viib järveni“). Kui kaugemale see protest läheb, on iseküsimus. Naisautorid mässasid piiride vastu, eriti rõhutatult avaldub see mässumeelsus Leida Kibuvitsa teostes. Helga Pärl-Sillaotsa romaanides valitsev hoiak on vaoshoitum, kuigi samuti selgelt feministlik, avaldades näiteks eeltoodud pisiasjades.

4.4.1. Stereotüüpne naisekujutamine

Rõhutatud vastandumine nn naiseliku naise tüübile naiskirjanike teostes võis olla tingitud protestist naise stereotüüpse kujutamise vastu meeskirjanike teostes ja ka laiemalt ühiskondlikele ootustele. Ent sellisel juhul pole romaan kunstiteosena sisemiselt vaba ning loob omakorda uusi stereotüüpe. Virginia Woolf kirjutab sellest, kuidas viha moonutab naiskirjanike teoseid. Näiteks „Charlotte Brontë teostes tajume teadmatust ja hirmu, samuti kibedust – allasurutuse tagajärge – kire all hõõguvat varjatud piina, vimma, mistõttu need muidu küll hiilgavad teosed valukrambis kokku kisuvad.“ (Woolf 1994: 51) Charlotte Brontë tegelaskuju Bertha Masonit – „hullu naist pööningul“ – võib tõlgendada ka kui allasurutud loovuse metafoori. Raamatus “Madwoman in

the Attic” leidsid Sandra Gilbert ja Susan Gubar, et 19. sajandi naiskirjanikud kujutavad oma kangelannasid kas ”ingellikult heade” või ”deemonlikult pahelistena”, mis tulenes meeskirjanike poolt loodud traditsioonist naisi sel viisil kujutada. Nii Gilbert ja Gubar kui Virginia Woolf leiavad, et naiskirjanikel tuleb “surmata” esteetiline ideaal (ingel või deemon), mille kaudu neid endid on kunstis “surmatud“ (Gilbert, Gubar 2000).

Helga Pärl-Sillaotsa teostes võib täheldada vastuolusid ja mässumeelsust, kuigi sageli varjatud kujul. Protesti vanade abielunormide ning väikekodanlike olude vastu saab tõlgendada protestina naiseliku loovuse allasurumise vastu. Autor tundis, et sooroll piirab eneseteostust. Tema romaanide naispeategelased peegeldavad vastuolulist, lõhestunud identiteet. Ühelt pool on nad rõhutatult modernsed naised: haprad, peaaegu kehatud, vaimsed, intellektuaalsed naiskunstnikud, teisalt noored abielunaised, kes püüavad sobituda pere- ja seltskondliku eluga, samas selle konventsionaalsete reeglite vastu mässu tõstes. Mitmete naistegelaskujude käsitlemisel on märgata ajastuomaste sooliste stereotüüpide ja objektipositsiooni omaksvõttu. Iseloomulik antikangelanna on Emma Bovary tüüpi armuke-naine. Romaanis „Inga Paerand“ on sellisteks naisteks Inga võõrasema Marta ja mehe armuke proua Antoonia Braun. ”Tee viib järveni” esindab sellist naistüüpi Peetri eksabikaas Leonoora ja ”Improvisatsioon mängutoosis” punapäine proua Kalmus.

Käsikirjalises romaanis „Inga Paerand“ on nimategelast kujutatud hea, heledapäise, tagasihoidliku ning armsa tütarlapsena. Tema vastukaaluks on loodud negatiivne stereotüüp, haiglaõest kasuema Marta Savin: energiline, seksuaalne, pealetükkiv naistüüp, kes irdub traditsioonilisest halastajaõe kuvandist:

Naine oli lühikene, tugev ja tumedajuukseline. Tundus, nagu Marta Savin oleks igas suhtes liialdatud – ta juuksed liialt kõhaldatud, põsed ja huuled liiga punased ja hääl liialt tugev. Isegi ta energiline hoiak tundus olevat liialdatud. Ants oli alati üht ideaalset õde kujutlenud saleda, värvitu ja vaiksena liikuvat, hääletu ja vaikivana täitvat oma ülesandeid. Marta Savin käsutas teenijaid kõval häälel, kõneles arstide korraldustele vastu ja ta sammud kuuldusid kaugele. (Inga Paerand: 11)

Marta Savinit, kes esindab peategelase vastandlikku tegelaskuju, on küll romaani vältel kujutatud üdini negatiivsena, ent kui ta lõpus endalt elu võtab, omandab tema karakter teatud lisaplaani ning Inga tunnistab, et ta mõistab Marta käitumismotiive ning naine tegelikult meeldib talle omal kombel. Samamoodi vastuolulisi tundeid märkab „Improvisatsioon mängutoosis“ peategelane Kaja Reigo tema meest võrgutada püüdnud proua Kalmuse puhul: *Naisena leian ta olevat võluva, kuid tema inimlikke omadusi analüüsid ei leia ma midagi eriti kõrget. Kuid ta meeldib mulle. Iga kord avastan temas midagi uut, mille tõepärasuses järgmisel jutlemisel temaga hakkab kahtlema. Täna ta kõneles oma seiklusist meestega. /---/ On naisi, kes igas mehes, kes igavuse pärast ütleb tühise komplimendi, näeb armunud austajat. Kuid olen kindel, et proua Kalmus ei kuulu nende hulka. Tema suudab äratada meestes tõelist huvi. Kindlasti tunneb ta siin väikelinnas puudust kavalerlikest meestest. Kindlasti häirivad teda siinsed kitsad olud, kus iga abielulise süütuimgi armumäng kohe avastatakse ja labaselt kella külge seotakse.* (Improvisatsioon mängutoosis 1939: 78)

Virginia Woolf osutab tähelepanu asjaolule, et naiskirjanike teostes on ka naistevahelised suhted teismoodi: Meeste kirjutatud romaanides ei ole naisi kunagi kujutatud sõpradena. Heal juhul on nad usaldusalused, näiteks ema ja tütar. Aga enamasti ikkagi objektiseeritud. „Oli kummaline mõelda, et kõiki kuulsaid ilukirjanduslikke naisi kuni Jane Austeni ajani välja mitte ainult ei nähtud teise sugupoole silmade läbi, vaid nähtigi üksnes suhtes selle teise sooga. /---/ Sealt siis ka ehk naise iseäralik loomus ilukirjanduses, tema ilu ja kohutavuse hämmastavad äärmused, pendeldamine taevaliku headuse ja põrguliku pahelisuse vahel – sest nii nägi teda armastaja.” Woolf leiab, et kui naised hakkasid 19. sajandil romaane kirjutama, muutusid ka naistegelased märksa mitmekesisemaks ja keerukamaks (Woolf 1994: 57).

Helga Pärl-Sillaotsa romaanide peategelasteks on iseseisva naiskunstniku tüüp, kellele kuulub selgelt autori poolehoid. Teerajajaks selle tüübi loomisel eesti proosakirjanduses olid Reed Morn ja Leida Kibuvits. Ent Pärl-Sillaotsa naiskunstnik on mõnevõrra üleidealiseeritud, teravalt vastandatud

väikekodanlikele naistele, mis loob teatud viisil must-valge ja skemaatilise käsitluse. Näiteks romaanis „Karjäär“ on selline üdini idealiseeritud naiskunstnik näitlejanna Tiina Andra, kellel pole ühtki varjukülge, ühtki inimlikku pahet. Hoopis ebainimlikuna on kujutatud aga linnanõuniku tütart Lindat:

Tüdruk oli paks ja laisk, ta silmad kippusid näorasva kaduma ning pealegi oli ta nii rumal, et temaga polnud võimalik kõnelda muust kui tervisest, ilmast ja kaasinimeste isiklikest asjadest.

„Mai ei saa aru, kuidas inimesed võivad küll raamatuid lugeda,“ ütles linnanõuniku tütar naerdes. Tema luges ajalehest vaid perekonnaseisuteateid ja illustreeritud naisteajakirjast kosmeetikanurka, kuid viimases leiduvate kasulike näpunäidete järgi toimimiseks oli ta liiga laisk. /---/ Ta arvas ikka, et kennel-klubi näitusel võib näha maale ja et dilemma on mingi võõramaine metsloom. (Karjäär 1939: 122)

Romaanis „Improvisatsioon mängutoosis“ on halvaks panevalt kujutatud Andrei Keskküla koduperenaisest abikaasat:

Ja proua muudkui parseldab kodus, ei see taha kusagil mehega kaasas käia. Ainult turul on teine alati näha. Ei pidavat teine ajalehtegi lugema, ehk küll oma mees on suur toimetaja. (Improvisatsioon mängutoosis 1939: 34)

Naiskunstnike tüübid, kelleks on viiuldaja Kaja Reigo romaanis „Improvisatsioon mängutoosis“, lauljanna Hele-Mall Karste romaanis „Tee viib järveni“ ja näitlejanna Tiina Andra romaanis „Karjäär“, jäävad aga samuti veidi ühekülgselt idealiseerituks. Rõhutatud on nende ambitsiooni olla kunstnik, olla teistmoodi „harilikust“ naisest. Romaanis „Tee viib järveni“ on Hele-Malle nähtud armunud mehe pilgu läbi:

Kunstnik naine on talle raske mõista. Hele juures ei anna harilikud võrgutamisevõtted mingeid tulemusi, kuid võrgutatav ta ometi on. Ta heldib just momendil, kus sa seda kõige vähem ootad, kus sa sellele ei oska reageerida kartuses, et see võiks olla mõni naiselik pilkav nõks. Kunstnik naine pole kodukanake, kes ootab meest ükskõik kui kaua. Hele pole vahaküünal, mis põleb vaikselt ja aeglaselt. Ta on säraküünal, mis pragiseb mõned sekundid ja siis kaob ta tuli kättesaamatusse. (Tee viib järveni 1940: 112-113)

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöös „Naise loovuse problemaatika Helga Pärl-Sillaotsa elu ja looming näitel“ olen käsitlenud naise loovuse problemaatikat 1930-ndate aastate marginaalseks jäänud naisproosakirjanike, eeskätt nimetatud naisautori elu ja loomingu põhjal.

Helga Pärl-Sillaotsa elu- ja loometee – kirjanik elas vaid 27-aastaseks, jõudes selle lühikese ajaga avaldada kolm märkimisväärset edu saavutanud romaani ja kümme lühijuttu – illustreerib hästi naiskirjanike traagikat, loometee järsku katkestust, kas majanduslike olude, patriarhaalse ühiskonna eelarvamuste, tervise vm põhjuste tõttu. Magistritöö üheks eesmärgiks on anda põhjalikum käsitus selle teenimatult unustusse jäänud naisautori loomingust, see n-õ uuesti üle vaadata, sest kirjanduslugudes kipuvad korduma ühed ja samad hinnangud ja tõlgendused, mis ei pruugi vastata kaasaegsetele, naisvaatepunktist lähtuvatele arusaamadele.

Teoreetiliste ja metodoloogiliste eeskujudena on kasutatud feministlikku kirjanduskriitikasse kuuluvaid teoseid, peamiselt selle ajaloolis-kultuurilise suunitlusega klassikalisi töid, nagu Virginia Woolfi „Oma tuba“, Simone de Beauvoir'i „Teine sugupool“ ja Mary Ellmanni „Nende oma kirjandus“. Naistele ainumase loovuse problemaatika käsitlemisel on mõjutusi saanud jungiaanlikust, müütidel ja muinasjuttudel põhinevast lähenemisest (Clarissa Pinkola Estési „Naised, kes jooksevad huntidega“).

Anglo-Ameerika kultuuriruumis on juba alates 1960-ndatest olnud feministliku kirjandusuurimuse üheks tähtsaimaks suunaks unustatud naiskirjanike ülesotsimine, nende teoste taasavaldamine, mõtestamine ja väärtustamine uutest teoreetilistest seisukohtadest lähtudes ning neile koha leidmine üldises kirjandusloos. Eestis ei ole sellelaadset süsteemset tööd veel jõutud teha, sest feministlik kirjanduskriitika sisenes meie kultuuriruumi alles 1990-ndatel aastatel. Jõudumööda on siiski hakatud uurima ja taasavaldama naiskirjanike

loomingut, millest annab tunnistust ka 2009. aastal, 70 aastat pärast teoste esmatrükki, „Eesti romaanivara“ sarjas avaldatud Helga Pärl-Sillaotsa kaks romaani („Improvisatsioon mängutoosis“ ja „Karjäär“).

Oma töös osutan veel tõigale, kuidas kirjanduslood põlistavad naisproosaautorite marginaalset positsiooni. Nõukogude ajal ilmumist alustanud „Eesti kirjanduse ajaloo“ on 1930-ndate naisproosaautorid olemas, kuigi käsitletud vastavalt ajastu retoorikale ja ideoloogiale, ent 2001. aastal ilmunud „Eesti kirjandusloos“ ei mainita enam Helga Pärl-Sillaotsa nimegi, vaid tõdetakse lühidalt, et „ükski naisprosaist ei asu 1920-ndatel ja 1930-ndatel eesti kirjanduskaanoni keskmel.“ (Eesti kirjanduslugu 2001: 320).

Kuigi 1930-ndate aastate proosakirjanduses andsid tooni väljapaistvad ja produktiivsed meeskirjanikud (Tammsaare, Metsanurk, Gailit, Mälk, Hindrey jpt) ja proosakirjandus oli ühiskonna tähelepanu keskpunktis, millest annavad tunnistust rohkearvulise osavõtuga romaanivõistlused, ei ole üldpilt eesti proosakirjandusest täiuslik, kui me jätame kõrvale tol ajal esile astunud noored, lootustandvad naisautorid, kelle teosed ilmusid just 1930-ndate lõpupoole. Pea kõik neist pälvisid auhinnalisi kohti romaanivõistlustel, ent jõudsid kirjutada vaid paar-kolm romaani. Suured ajaloopöörangud, mis järgnesid, tõid kaasa ka järsu paradigmapuhetuse (nõukogude korra ja ideoloogia kehtestamise). Kõik see katkestas traditsiooni, mis alles hakkas välja kujunema.

Kirjanduslood peegeldavad ka tõsiasja, et Eesti kultuuriruumis on naislooja olnud aktsepteeritud ennem luuletaja kui proosaautorina. Selle põhjuseks võib olla Eesti omamaise ilukirjanduse tekkimise alguses seisev luuletajafiguur Lydia Kodula, kes põlistus eesti kirjanduslukku arhetüüpsena, ning kellele järgnesid sellised eesti luule suurnimed, nagu Anna Haava, Marie Under ja Betty Alver.

Feministlikus kirjandusuurimuses ei lähtuta ainult teosest või tekstist, vaid vaadeldakse ka ümbritsevat sotsiaalset ja laiemat kultuurilist konteksti. Tekstid ja sooesitusviisid neis peegeldavad mitmekesiseid keele ja sotsiaalse süsteemi vahelisi vastasmõjusid. Need arusaamad asetavad ka autori teise valgusse.

Helga Pärl-Sillaots ja teised tema kaasaegsed naiskirjanikud viibisid kindlas keele ja kultuuri mõjusfääris, mistõttu nende loomingus peegelduvad paratamatult kaasajas levinud arusaamad naisest ja tema rollist ühiskonnas, olgu neile siis teadlikult vastandatud või need vaikimisi omaks võetud. 1930-ndatel propageeriti ühiskonnas emarolli, eesti naist nähti eelkõige eesti emana ja koduhoidjana. Seda rõhutasid ka mitmed kultuuritegelased, sh rahvakirjanik A. H. Tammsaare oma konservatiivsete vaadetega kirjatöodes. Oli kodumajanduskoolide õitseag. Valitsevale suhtumisele vastukaaluks visandasid naiskirjanikud oma teostes modernse ja boheemliku naiskunstniku tüübi, kellest erandlikum oli Reed Morni „andekas parasiit“ samanimelises romaanis.

Helga Pärl-Sillaotsa teoste naispeategelased on samuti kunstnikud, kes seavad elus esikohale loova ja vaba eneseteostuse. Nende protesti vanade abielunormide ning väikekodanlike olude vastu võib tõlgendada protestina naiseliku loovuse allasurumise vastu. H. Pärl-Sillaotsa teostes on ka uudne ja emantsipeerunud vaatenurk mehe-naise suhetele – ta käsitleb naisvaatepunktist selliseid teemasid nagu vabaabieliu, lahutus, pere planeerimine, abort. Tol ajal ei peetud üheväärsust abielus veel päris loomulikuks, millest annab tunnistust kasvõi tõsiasi, et Riigikogu lükkas 1922. aastal tagasi esimeste naissaadikute poolt välja töötatud abieluseaduse eelnõu, mis pidi tagama naistele võrdsema rolli perekonnas ja seeläbi ka ühiskonnas.

Eesti kirjandusloos esindab Helga Pärl-Sillaots kirjanikutööle jäägitult pühendunud loojatüüpi. Tema kohta seni kirjutatud käsitlustes domineerib seisukoht romaanivõistlustel kiiresti esilekerkinud noorest autorist, kelle loometee varase surma tõttu ootamatult katkeb. Kirjandusmuuseumis leiduvad arhiivmaterjalid (kirjavahetus, käsikirja jäänud tööd), intervjuud kirjanikuga ning ajakirjades ilmunud lühijutud annavad siiski tunnistust, et Helga Pärl-Sillaots oli väga teadlik oma kutsumusest ning kirjutamisele pühendunud juba gümnaasiumipõlvest saadik. Kuigi tema loometeel oli mõningaid katkestusi, näiteks seoses ülikooliõpingutega või abikaasa suunamistest tulenevate kolimistega, kirjutas ta pidevalt või kogus materjali tulevaste kirjatööde jaoks. Suurimaks unistuseks oli tal näidendite kirjutamine, milleni ta kahjuks ei

jõudnud, kui välja arvata käsikirja jäänud näidend „Vabaabielu”. Helga Pärlisillaotsal oli juba välja kujunenud oma kirjanikustiil, mida iseloomustab ladus ja varjundirikas sõnastus, peenetundlikkus, sügav huvi psühholoogia vastu, huumor ja iroonia, mis avaldus eriti väikekodanlike olude ja inimtüüpide kujutamisel. Kõik see teeb temast tõsiseltvõetava autori, kes väärib suuremat esiletõstmist eesti kirjandusloos.

MATERJALI ALLIKAD

HELGA PÄRLI-SILLAOTSA AVALDATUD TÖÖD:

A) Romaanid:

Pärli-Sillaots, Helga 1939. Improvisatsioon mängutoosis. Üks väikelinna-romaan. Tartu: Kirjastus Osühing „Loodus“.

Pärli-Sillaots, Helga 1939. Karjäär. Romaan. Tartu: Kirjastus Osühing „Loodus“.

Pärli, Helga 1940. Tee viib järveni. Tallinn: Eesti Kirjastus-Ühisus.

Pärli-Sillaots, Helga 2009. Improvisatsioon mängutoosis. Karjäär. Tallinn: Eesti Raamat.

B) Jutud:

Sillaots, Helga 1931. Kui olid külmad ilmad. [Muinasjutt] – Laste Rõõm, nr 4, lk 80-82.

Pärli, Helga 1935. Viivi silmad. [Lühijutt] – Eesti Naine, nr 6, lk 167-168.

Pärli, Helga 1936. Looduse kuningas. [Lühijutt] – Eesti Naine, nr 8, lk 234-235.

Pärli, Helga 1936. Suvituskoeer [Jutt]. – Laste Rõõm, nr 7, lk 151-152.

Pärli, Helga 1937. Siiski vist mitte jänes [Jutt]. – Laste Rõõm, nr 11, lk 261-262.

Pärli, Helga 1938. Mahajäetud suvila [Jutustus]. – Laste Rõõm, nr 4, nr 5, nr 6, lk 74-76; lk 98-100; lk 122-129.

Pärli, Helga 1939. Väikevend [Jutt]. – Laste Rõõm, nr 6, lk 131-133.

HELGA PÄRLI-SILLAOTSA KÄSIKIRJALISED TÖÖD:

EKLA = Eesti Kultuurilooline Arhiiv

„Inga Paerand“ [Romaan], KM EKLA, f 239, m. 1:8.

„Tiiu Takja esimene armastus“ [Katkend], KM EKLA, f 239, m. 1:10

„Vabaabielu“ [Näidend], KM EKLA, f 239, m. 1:11.

KÄSIKIRJALISED ALLIKAD

EKLA f 239 = Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Helga Pärl-Sillaotsa fond.

Neithal, Margaret 2004. Naise stereotüübid August Gailiti romaanis „Kas mäletad, mu arm?“ Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti kirjanduse õppetoolis.

Kirjandusterminite leksikon 2003. Koost. Reet Neithal, Lehte Tavel, Aile Tooming. Käsikiri Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudis.

KIRJANDUS

Adler, Alfred 1995. Inimesetundmine: inimeste iseloomude peategurid ja nende areng. Tallinn: Kupar.

Annuk, Eve 1999. Naisest tekstini: Feministliku kirjandusanalüüsi lähtekohti. – Keel ja Kirjandus, nr 10, 11, lk 694-703; 764-770.

Annuk, Eve 2003. Naised ja kirjanduslugu: tuntud ja tundmatu Ilmi Kolla. – Ariadne Lõng 1/2, lk 72-90.

Annuk, Eve 2008. Lilli Suburgi kuvand eesti kirjandusloos – Ariadne Lõng 1/2, lk 77-93.

Beauvoir, Simone de 1997. Teine sugupool. Tallinn: Vagabund.

Benjamin, Walter 2003. Ajaloolised teesid. – Slavoj Žižek. Ideoloogia ülev objekt. Tallinn: Vagabund.

Bourdieu, Pierre 2005. Meeste domineerimine. Tallinn: Varrak.

Bly, Woodman 2005 = Bly, Robert, Marion Woodman 2005. Kuningneitsi: nais- ja meespooluse taasühinemine. Tallinn: Huma.

EKA 1981 = Eesti kirjanduse ajalugu 1981. IV köide, 1. raamat. Tallinn: Eesti Raamat.

EKA 1984 = Eesti kirjanduse ajalugu 1984. IV köide, 2. raamat. Tallinn: Eesti Raamat.

EKBL 1975 = Eesti kirjanduse biograafiline leksikon 1975. Tallinn: Eesti Raamat.

- Eesti kirjarahva leksikon 1995.** Koostanud ja toimetanud Oskar Kruus. Tallinn: Eesti Raamat.
- Ellmann, Mary 1968.** Thinking about Women. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Erilaid, Tõnis 2009.** Esimese vabariigi depressiivsed väikelinnad. <http://www.ohtuleht.ee/index.aspx?v=blog&blogID=1&postID=878>.
- Estés, Clarissa, Pinkola 1997.** Naised, kes jooksevad huntidega. Müüte ja pajatusi ürgnaise arhetüübist. Tallinn: Huma.
- Gailit, August 1919.** Klounid ja faunid: följetoonid. Tartu: Odamees.
- Gailit, August 1999.** Kirjad Eesti Kirjanike Kooperatiivile. Litteraria: Eesti kirjandusloo allikmaterjale, vihik 15. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Gilbert, Gubar 2000 = Gilbert, Sandra, Susan Gubar 2000.** The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination. Second Edition. Yale: Nota Bene.
- Greer, Germaine 1995.** The Stereotype. A Cultural Studies Reader. History, Theory, Practice. London.
- Hartmann, Heidi 1981.** The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More Progressive Union. Sargent.
- Hellerma 2008.** Sinine missa: valik reisikirju. Tallinn: Tuum.
- Hinrikus, Mirjam 1999.** Tammsaare naine. – Vikerkaar nr 8-9, lk 109-122.
- Hinrikus, Rutt 1998.** Unustatud naiskirjanik Reed Morn. – Traditsioon ja pluralism. Kirjanduskonverentside materjale. Tallinn: Tuum.
- Jung, Carl Gustav 2005.** Mina ja alateadvus. Tallinn: Ilo
- Kaal, Aira 1939.** Helga Pärl-Sillaots: Karjäär. – Eesti Kirjandus, nr 12, lk 557-558.
- Kangro, Bernard 1940.** Eesti romaan 1939. Looming nr 3, lk 293-309.
- Kangro, Bernard 1939.** III auhind „Looduse“ romaanivõistlusel. Salme Kabur: Reet Tammiku. Helga Pärl-Sillaots: Karjäär. Arp Rullingo: Veider armastuslugu. Eesti Kirjandus, lk 1127-1128.
- „Karjääri“... 1939 = „Karjääri“ autorit külastamas.** – Virumaa Teataja 29. sept, nr 113.
- Kibuvits, Leida 1934.** Paradiisi pärisperenaine. Tartu: Kirjastus Osühing „Loodus“.
- Kibuvits, Leida 2003.** Rahusõit. Manglus Sepapoeg. Tallinn : Eesti Raamat.

- Kiin, Sirje 2009.** Marie Under : elu, luuletaja identiteet ja teoste vastuvõtt. Tallinn: Tänapäev.
- Kiirusutlus... 1939** = Kiirusutlus värskete laureaasidega. – Uudisleht 26. sept, nr 160.
- Kivimaa, Katrin 2009.** Rahvuslik ja modernne naiselikkus eesti kunstis 1850-2000. Tallinn-Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.
- Kolga, Voldemar 1999.** Stereotüüpidest ja mehelikkusest ning koostöö võimalikkusest naistega. Ettekanne konverentsil Eesti naised poliitikas (4.–6. veebr. 1999) – <http://www.tpu.ee/Teadus/Naisuuringud/stereo.htm>.
- Kolla, Ilmi 2009.** Kõik mu laulud. Koostanud ja järelsõna autor Eve Annuk. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kruus, Oskar 1971.** Naine hanesulega. Kirjutisi naiskirjanikest. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kurvet-Käosaar, Leena 2006.** Embodied subjectivity in the diaries of Virginia Woolf, Aino Kallas and Anais Nin. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Liivamets, Maire 2009.** Unustatud naiskirjaniku romaane. Järelsõna Helga Pärl-Sillaotsa teosele „Improvisatsioon mängutoosis. Karjäär.“ Tallinn: Eesti Raamat, lk 293-298.
- Lindsalu, Elo 2009.** Kes oli paradiisi perenaine? – Looming nr 7, lk 973-982.
- Lotman, Maria 2008.** Kõige kallimad kaasteelised. – Postimees 1. märts.
- Mills, Sara 1995.** Feminist Stylistics. New York: Routledge.
- Moi, Toril 1991.** Feministlik kirjanduskriitika. – Vikerkaar 1991, nr 7, lk 69-78.
- Morn, Reed 2008.** Andekas parasiit. Tallinn: Eesti Raamat.
- Morris, Pam 1997.** Kirjallisuus ja feminismi. Johdatus feministiseen kirjallisuustutkimukseen. Yväsckylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mäelo, Helmi 1999.** Eesti naine läbi aegade. Naise osa Eesti ühiskondlikus ja rahvuslikus arengus. Tallinn: Varrak.
- Nirk, Endel 1991.** Teeline ja tähed: eurooplase Karl Ristikivi elu. Tallinn: Eesti Raamat.
- Oras, Ants 1939.** Naiskirjanikest mujal ja meil. – Looming nr 6, 7, lk 659-663; 735-741.
- Paide...1939** = Paide esimene, Rakvere teine. „Pelgupere“ hääletusvõistluse tulemused – Kes said autasud. – Uudisleht 12. veebr, nr 24.

„Pelgupere“...1939 = „Pelgupere“ – mis linn see on? Leidke „Pelgupere“ tõeline nimi. Hääletus hindmõistatuse korras. – Uudisleht 29. jaan, nr 16.

Poska-Grüntal, Vera 1936. Naine ja naisliikumine. Peajooni naisliikumise ajaloost ja probleemistikust. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Promeister, Eve 2009. Tahan välja, valguse ja õhu kätte lennata... – Sirp 11. dets, nr 47.

Rivkin, Ryan 1998. Introduction: “Feminist Paradigms” – Literary Theory: An Anthology. Edited by Julie Rivkin and Michael Ryan. Oxford: Blackwell Publishers, lk 527-532.

Rodríguez Magda, Rosa Maria 2009. Simulaakrumi nauding. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Rojola, Lea 1998. Uus minevik. Kirjanduse ajalugu uute väljakutsete ees. Rmt-s Laak, M (toim), Traditsioon ja pluralism. Ettekandeid, artikleid, esseid ja eksperimendikirjeldusi eesti ja soome uuemast kirjandusteadusest. Eesti Kirjandusmuuseum, Tallinn: Tuum, lk 256-268.

Roosalu, Täht 2010 = Roosalu, Triin, Kadri Täht 2010. Sotsiaalteadlased: emad hanguvad tööturul. – Postimees 20. apr, nr 63.

Sarapik, Virve 2001. Müüt teaduse ja kunsti piirimail. – Uurimusi müüdist ja maagiast. Koostanud Peet Lepik. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus.

Sillaots, Marta 1938. Eesti romaan 1937. aastal. – Eesti Kirjandus, nr 2, lk 96-113.

Sakova, Aia 2005/2006. Eesti naise ühiskondlik-poliitiline ja perekondlik roll 1920. aastate alguses Emma Asson-Petersoni näitel. – Ariadne Lõng 1/2, lk 123-124.

Showalter, Elaine 1999. A Literature of Their Own. British Women Novelists from Brontë to Lessing. Expanded Edition. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Suri...1939 = Suri „Tee viib järveni“ autor. – Päevaleht 23. dets, nr 349, lk 3.

Suurim...1939 = Suurim huvi lavakirjanduse vastu. „Karjääri“ autori jutul. – Uus Eesti 27. sept, nr 163.

Tammsaare, Anton Hansen 1976. Valitud artiklid. Tallinn: Eesti Raamat.

Tomberg, Jaak 2009. Kes tahab kirjutada väikesi kirjanduslugusid? – Sirp 7. aug, nr 28.

- Treier, Elem 2002.** Tammsaare elu härra Hansenina. Tallinn: Olion.
- Tuglas, Freidebert 1973.** Rahutu rada : elu- ja kirjandusloolist. Tallinn: Eesti Raamat.
- Unenägu...1939** = Unenägu sünnitas romaani. „Tee viib järveni“ autor pr. Helga Pärli-Sillaots jutustab endast ja võistlusromaaniga saamisloost. – Päevaleht 4. okt, nr 269.
- Urgart, Oskar 1940.** Möödunud aasta eesti romaan linnulennult. – Eesti Kirjandus, nr.2, lk 63-73.
- Võtmesõnad 2003.** Toimetanud Anu Koivunen ja Marianne Liljeström. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Veidemann, Rein 2010.** Ühe pühaku elulugu: ja (l)iha sai sõnaks. – Postimees AK, 16. jaan, nr 123.
- Walby, Sylvia 1990.** Theorizing Patriarchy. Oxford: Blackwell.
- Woolf, Virginia 1994.** Oma tuba. Tallinn: Perioodika
- Viires, Hugo 1939.** Kirjanduse ülevaade. Neljast uuest romaanist. Eesti kirjandus, lk 468-471.

SUMMARY

In the present thesis the author's aim has been to show the problematics of female creativity from the perspective of female literature. The author has used the life and literary career of Helga Pärli-Sillaots – a female author from the 1930-s, who has been left in a marginal position – to illustrate the phenomenon.

As theoretical and methodological examples the author has used works of feminist literary criticism, mainly such classical pieces of historical-cultural orientation as "A Room of One's Own" by Virginia Woolf, "The Second Sex" by Simone de Beauvoir, and "A Literature of Their Own" by Mary Ellmann. When discussing the problematics of creativity solely characteristic to women, the author has been influenced by Jungian approaches, based on myths and legends ("Women Who Run with the Wolves" by Clarissa Pinkola Estés).

The reason for choosing the feminist approach is the fact that in our literary- and cultural scene gender has been turned very little attention to. Works of art are discussed in terms of certain objective aesthetic criteria, and the fact that those criteria have developed from the works of male artists and writers, not considering the creativity characteristic of women, is left unnoticed.

An important aim of feminist literary research is to rediscover forgotten female writers, return them to the literary scene and republish their works. This trend goes back a long way in the Anglo-American cultural scene (starting from Elaine Showlater), however, in Estonia such systematic work has not been done yet, as feminist literary critique reached our cultural scene only in the 1990-s. However, step-by-step the writings of female authors are being studied and republished. In 2009, "*Eesti romaanivara*" (a series of books featuring the best novels written throughout the history of Estonian literature) published two novels by Helga Pärli-Sillaots ("Improvisation in a musical box" and "Career") - 70 years after the first edition was launched.

The life and literary career of Helga Pärli-Sillaots - she only lived to 27, having still managed to publish three notably successful novels and several short stories – illustrate well the tragic element attributed to female authors by feminist literary researchers, where the author's literary career is interrupted for some reason and her writings lose importance. One of the objectives of the present master's thesis is to give an objective overview of the life and writings of the female author, who has been undeservingly forgotten and to review her writings, as literary almanacs tend to repeat the same evaluations and interpretations, which may not always be adequate.

In this thesis the author refers to the fact that literary almanacs tend to reaffirm the marginal position of female prose writers. In „*Eesti kirjanduse ajalugu*“ ("The History of Estonian Literature") that was published in the Soviet times the female authors of the 1930-s have been mentioned, although they have been portrayed according to the ideology of the period. In the 1991 publication "*Eesti kirjanduslugu*" ("Estonian Literary History") Helga-Pärli Sillaots is not mentioned at all. It is only briefly said that in the 1920-s and 1930-s no female prose author was in the centre of the Estonian literary canon.

There are several reasons why female (prose) writers have been left out of the canon. One of the reasons being the fact that in the 1930-s there were so many productive and outstanding novelists (Tammsaare, Metsanurk, Gailit, etc) that the few female authors remained in their shadows. Promising young female authors emerged in the late 1930-s. Almost all of them received prizes at novel competitions, but managed to write only a couple of novels. A sudden change of paradigm (Soviet regime was established) broke the tradition that was just about to develop.

Literary history reflects the fact that in the Estonian cultural scene female authors have been accepted rather as poets than prose writers. The reason for that probably being the archetypical poetess Lydia Koidula who stood at the cradle of Estonian literature.

Feminist literary research does not only deal with specific books or texts, but also observes the social and cultural context in general. These understandings also set the author in a different light. The author is bound to be influenced by a series of literary conventions and factors. With the feminist (critical) interpretation of art and literature the traditional (and still popular) idea of art being an anonymous phenomenon and the creation of an (ingenious) individual is abandoned. Art is rather perceived as a representation that usually (re)creates social hierarchies, meanings and identities.

Helga-Pärli Sillaots and her contemporary female authors lived in a certain linguistic and cultural sphere of influence, which is the reason why their writings reflect the contemporary interpretations of women and their role in the society, whether the authors were consciously against those standpoints or had silently accepted them.

In the 1930-s the woman's role as a mother was eagerly promoted. An Estonian woman was, first and foremost, seen as a mother. This was also affirmed by several cultural figures, including the popular novelist A. H. Tammsaare who expressed his conservative views in his works. It was the time when schools where home economy was taught to young women bloomed. As counterbalance to the prevailing attitudes female authors created the characters of modern and bohemian female artists, the most exceptional of them being the „talented parasite“ Ellu Romeld in Reed Morn's novel of the same name.

The female protagonists of Helga Pärli-Sillaots' novels and short stories are also artists whose priority in life is free and creative self-fulfillment. Their protest against old marital norms and bourgeois lifestyle can be interpreted as their protest against the suppression of female creativity. In Helga Pärli-Sillaots's works feature a new and emancipated approach to the relationships between men and women – she provides a female perspective of such issues as common law marriage, divorce, family planning and abortion. Those days the equality of partners in marriage was not considered as quite natural, which is proved by the fact that in 1922 Riigikogu rejected the draft of marriage law developed by the

first female representatives, which was supposed to guarantee women an equal position in marriage and thus indirectly in the society in general.

In the field of Estonian literary history Helga Pärl-Sillaots represents an author who is devoted to her work without reservation. Although until present day dominates the view about her as a promising young author who wrote three novels during a very short time, she was actually devoted to writing since the high-school. The present thesis appoints to the fact that she wrote not only novels, but also short stories and plays. Helga Pärl-Sillaots' secret ambition was to write a good plays; unfortunately she died before making it true. In Estonian Literary Museum are preserved a fragment of a manuscript of play "Free marriage". Despite her young age, Helga Pärl-Sillaots had formed her unique writing style, described as fluent, stylistically nuanced and refined. Her humorous and sometimes ironic, especially when she wrote about bourgeois lifestyle of small towns and its people, mode of expression also reflects very deep interest towards human psychology. This makes her a distinguished author who deserves more outstanding place in Estonian literary history.